

БИБЛИОТЕКА РОМАНІЯ

МАРИ ДЬО ФРАНС

КУРТОАЗНИ
НОВЕЛИ (ЛЕ)

МАРИ ДЬО ФРАНС

КУРТОАЗНИ НОВЕЛИ-ЛЕ

Превод: Паисий Христов

chitanka.info

СТОЯН АТАНАСОВ

МАРИ ДЬО ФРАНС ИЛИ УДОВОЛСТВИЕТО ДА РАЗКАЗВАШ

*В поемите на Mari d'Orleans и на
Кретиен дьо Троа единството между любовта,
тайството и героичното проникване в един
друг свят — троен и тотален дар от феите на
Ирландия и Бретан — намира своето
продължение и преобразжение.*

Жан Фрапие^[1]

Мари дьо Франс е първата френска писателка. Жivotът ѝ за нас е пълна загадка. Името ѝ — също, макар че опити за неговото разгадаване не липсват. Живяла е през втората половина на XII век и по всяка вероятност е пребивавала известно време в един от тогавашните духовни центрове — двора на английския крал Хенри II Плантагенет, управлявал страната цели 35 години (1154–1189). Основания за подобно предположение откриваме в нейното творчество. Към 1180 г. Мари адаптира от английски на френски в стихове сборник с езопови басни (общо 102 на брой), за чийто автор се смятал английският крал Алберт Велики (ум. 899). Най-вероятно е научила английски в самата Англия. В края на своята адаптация на въпросните басни Мари пише: „Името ми е Мари и съм от Франция.“ Посочването на страната, от която произлиза, има смисъл само в хипотезата, че говорещият се намира в чужбина. Впрочем твърдението „аз съм от Франция“ по онова време означава „аз съм от Ил дьо Франс“ — областта около Париж в централната част на Северна Франция.

В пролога на своя сборник с куртоазни новели Мари заявява, че поднася творбата си като дар на доблестния крал, без да го назове.

Коментаторите са единодушни: става дума за Хенри II Плантагенет. Последен аргумент в подкрепа на тезата за връзката на Мари с Англия: писателката дава заглавието на един от своите разкази (*Славеят*) на френски, на бретонски и на английски, а на друг (*Орловите нокти* — на английски^[2] и на френски). Така можем да посочим три културни ареала, с които Мари е свързана: родена в Ил дьо Франс (най-вероятно в Париж) живяла в Нормандия, писала в Лондон.

За съвременниците и за потомството писателката е известна под името Мари. От XVI в. насам вече я наричат Мари дьо Франс. Това име — знак за самоличност на пребиваващия в чужбина — става своеобразна емблема и на творчеството на писателката. Тя твори „на чужда територия“, доколкото не е автор на своите сюжети, а черпи материал от книгите на другите или от устната традиция.

Три творби на Мари са достигнали до нас. *Куртоазни новели-ле* (писани в периода 1160–1170), *Езопови басни* (~1180), *Чистилището на Свети Патрик* (~1190). И в трите случая става дума за адаптация. Новелите са стихотворни разкази^[3] по материал от песни и легенди, разпространявани устно както във Великобритания, така и в континентална Арморика^[4]. Езоповите басни в адаптация на Мари са първите басни на френски език. Мари превежда от латински на френски в стихове и *Чистилището на Свети Патрик* — поучителен християнски разказ от Хенри от Солтри, монах от цистерциански орден. В словесните практики през Средновековието границата между превода и адаптацията е твърде размита: преводите допускат значителни свободи в смисъла и във формата, които ги доближават до адаптацията; на свой ред адаптацията е преводен трансфер, за който тогавашните писатели използват изрази като „mettre en roman“ (първоначално значение: „разказвам на романски език“, тоест не на латински) и „mettre en rime“ („римувам“^[5], „разказвам в стихове“). През XII в. за пишещите на простонароден език творчеството стои по-близо до адаптацията, отколкото до това, което днес наричаме оригиналност и инвенция. В този смисъл Мари дьо Франс — преводач от английски, от латински и литературен приемник на една фолклорна традиция — е пълноценен писател за своето време.

Новелите-ле на Мари дьо Франс спадат към куртоазната литература, басните ѝ — към дидактичната и нравоучителната, *Чистилището на Свети Патрик* — към християнската. Подобен

еклектизъм не е изключение за средновековния писател. В повечето случаи той пише по поръчка; в отделните си творби се придържа към избрания жанр, без обаче да се стреми да влага в него личния си мироглед. Затова специфичното у Мари е по-скоро въпрос на стил, отколкото на идеология и на лични убеждения. Но в нейните *Куртоазни новели*-ле откриваме нещо повече от собствен стил. Те са нов тип разказ и поставят началото на нов жанр. Медиевистите го наричат „повествователно ле“.

Общият пролог към сборника с дванадесет разказа^[6], кратките встъпления и епилози към отделните новели позволяват да очертаем един културен процес, чийто завършек са разказите на Мари дьо Франс. Той включва четири фази.

Първа фаза. Случка от миналото^[7] е впечатлила съвременниците. Мари нарича най-често тази случая „приключение“ (aventure). Същият тип случая стои и в основата на рицарския роман. Тя има необикновен характер — било защото протича с намесата на свръхестествени сили (феи, вълшебници, обитатели на Другия свят), било защото разкрива изключителни съдби. Днешен аналог на средновековното приключение е събитието. Както в наши дни събитието се ражда от специфично медийно огласяване със съответната реторика на сензационното, така в XII в. „приключение“ е това, за което се говори и което отгласква по-далеч границите на познатото и общоприетото.

Втора фаза. Разказите за приключението се предават по устен път — първоначално като отзук, впоследствие като мемориално слово. Тук събитийното и приказното често пъти се наслагват и смесват, образувайки неделимо цяло. Така устните разкази зазвучават като преданието и легендата. И вероятно носят техните черти: сбито повествование, избирателно представяне на събитията, емоционална наситеност, приказна атмосфера. Всъщност за тези устни разкази говорим само по презумпция. В автентичния си вид те не са достигнали до нас.

Трета фаза. През втората половина на XII век по устните разкази за приключения островни музиканти (главно от Ирландия и от Уелс) и жонгльори от континентална Бретан композират песни, изпълнявани със съпровод на струнни инструменти (арфа или рота). Именно тези песни били наричани „ле“ — от келтската дума *laid*

(песен) — или „бретонски ле“ — не толкова заради техния произход (в повечето случаи неясен) или заради мястото на действието (колебаещо се между островна Британия и Бретан), колкото заради произхода на въпросните жонгльори от херцогство Бретан, която била и привилегирована територия на тяхното разпространение. Пряка следа от тези песни не са достигнали до нас — нито като нотирана мелодия, нито като текст.

Четвърта фаза. В общия пролог Мари казва, че е слушала много такива песни-ле и — за да не потънат те в забвение — е решила да ги запише и римува. Своите разкази Мари нарича не „ле“ — използва тази дума само за песните, които е чувала, — а „разказ“ (*conte*) и „приключение“ (*aventure*). Доколкото няма свидетелства за такива разкази, писани преди Мари, тя се счита за основоположник на този жанр. Медиевистите го наричат „повествователно ле“ (*lai narratif*), за да го разграничават от устните песни, определяни като „лирическо ле“ (*lai lyrique*). Впрочем жанровото понятие „лирическо ле“ битува и в куртоазната лирика. С него се назовава писмен поетичен жанр, който се радва на успех в края на XII в. и през следващото столетие в Северна Франция. Среща се и като самостоятелна поезия, и като поетическа интермедия, вграждана в редица рицарски романи в проза от XIII век. В такъв случай го наричат „артуровско ле“.

Както виждаме, три от четирите фази от генезиса на повествователното ле, което свързваме с Мари дьо Франс, са до голяма степен мисловни конструкции, дело на изследователите. Нищо не доказва, че приключението, около което се изгражда сюжетът на разказите, се е случило действително. То е по-скоро артефакт, отколкото факт. За съществуването на устни разкази и на песни за него съдим само по косвени свидетелства. В същността си тези разкази и песни са фолклор, устно анонимно творчество. Те стават литературен факт едва под перото на Мари дьо Франс.

Озаглавихме настоящия сборник „Куртоазни новели-ле“ по две причини. От една страна, жанровият термин „ле“ не е получил граждансвеност на български, за да може да се използва самостоятелно; от друга, той препраща, както видяхме, поне към още два жанра и това е объркващо. Редица съвременни изследователи на Мари дьо Франс (Жан Ришнер, Жан-Шарл Пайен, Лоранс Арф-Ланкнер и др.) наричат разказите ѝ „новели“. Възприех този термин,

зашото той не допуска объркване с устния разказ, но добавям и спецификатора „ле“, за да не се смесват творбите на Мари с по-късния жанр „новела“.

Прилагателното „куртоазни“ внася важно уточнение за характера на въпросните творби. Тях следва да причислим към куртоазната литература, която води началото си от провансалската поезия, зародила се в Южна Франция в началото на XII в., и достига връхната си точка с рицарския артуровски роман, създаден към средата на века в Северна Франция^[8]. Както знаем, думата „куртоазен“ идва от „двор“ (*cour*) и се отнася в най-общ смисъл за обноските, маниерите и етикета, към които трябва да се придържа обитателят на феодалния двор (без прислугата). Така „куртоазен“ и „куртоазия“ означават на първо място определен начин на поведение, дворцова етика, която отдава непознато до този момент значение на дамата от благороднически произход. Провансалската поезия на трубадурите утвърждава идеала за куртоазната любов: възвишено (но не платоническо) чувство на преклонение пред дамата, което влюбеният култивира като духовна и морална аскеза. Поезията — израз на това чувство — е част от същия стремеж към съвършенство. И тук се налага едно терминологично уточнение. Изразът „куртоазна любов“ е анахронизъм^[9]. За пръв път го срещаме в етюд от 1883 г. на големия медиевист Гастон Пари, посветен на романа на Кретиен дьо Троа *Ланселот, Рицаря на каруцата*. Гастон Пари определя прелюбодеината страсть на Ланселот по жената на Артур, кралица Гениевра, като „куртоазна любов“. Това чувство предполага абсолютно преклонение пред дамата и жертвоготовност от страна на рицаря. Френският медиевист отбелязва, че подобно чувство не се среща в никой друг френски роман преди *Ланселот*^[10]. За сметка на това куртоазната любов определя естеството на любовта към дамата в поезията на почти всички трубадури^[11], които я назовават най-често с израза *fine amor* (изтънчена, извисена любов). Артуровският роман внася редица нови елементи в това чувство. Тук ще посоча само два. Първо, любовта престава да бъде принципно несъвместима с брака. Ярко доказателство за това са три^[12] от петте романа на Кретиен дьо Троа. Техният „хепиенд“ е организиран по формулата „щастлива любов в щастлив брак“. Второ, рицарските подвизи и приключения намират върховно признание в любовта на дамата към героя. С тях той се стреми към

същата морална и духовна аскеза, каквато наблюдаваме при влюбения поет от провансалската лирика.

Куртоазните новели-ле на Мари дьо Франс заемат средищно място между *fine amor* на трубадурите и дихотомията приключение/любов в рицарските романи. Те са куртоазни най-вече в основните си параметри: героите са представители на феодалната аристокрация и живеят според ценностната система на своята класа; битът и обносите им са дворцови. Освен това начинът, по който Мари разказва, предполага публика ако не високо образована, то най-малкото чувствителна към душевността на нейните герои и фамилиаризирана с модерните литературни условности. Такава публика може да бъде само феодалната аристокрация.

Любовта заема централно място във всички новели-ле на Мари. Героите са рицари, сеньори, принцове, крале, знатни дами. Ала поведението им на влюбени се различава от провансалската *fine amor*. Както казах, тя предполага строга йерархия между дамата и нейния възлюбен^[13], докато любовта между героите на Мари ги равнопоставя, включително и когато имат различен ранг. Друга разлика: чувството за *fine amor* отвежда към една по същество морална доктрина. Неин втвърден израз под формата на схоластически трактат откриваме и в поредицата от дидактически съчинения, писани в Северна Франция в края на XII и през XIII век^[14]. Мари няма вкус към абстрактното теоретизиране и схоластическите класификации, откъснати от преживяното и опита. При нейните герои любовта е спонтанно чувство. Те търсят щастие — нищо повече. Мари не разлага умозрително тези чувства на съставните им части, не жонгира реторически с тях, както обичат да правят поетите и авторите на романи. Още по-малко пък ги вкарва в схеми или в списъци по маниера на школарите, упражняващи се на тема любов.

В куртоазната поезия чувствата са възвишени, но не навлизат в отвъдното, не се подхранват от вълшебства и свръхестествени сили. Напротив, разказите на Мари ни потапят в тайнствената атмосфера на т.нар. „Бретанска материя“ — келтски митове и легенди, разпространявани във Великобритания (Шотландия, Уелс и Корнуел) и в Арморика. В „Британската материя“ приказното, келтският Друг свят са на всяка крачка. Макар че стеснява значително мястото на чудната реалност, Мари я вмъква в повечето от своите „ле“. По това те

приличат на артуровския роман. Второто сходство с него е по линия на приключението. И при Мари, и в рицарските романи то е крайъгълният камък на фабулата. Следва да отбележим обаче и някои различия. Интригата на новелата — „ле“ е изградена около едноединствено приключение, докато в романа героят бива увлечен в поредица от приключения. Тяхната многочисленост обикновено се подрежда в градация, с която измерваме изминатия път към съвършенство. Друга разлика: в куртоазната новела — „ле“ не героят търси приключение, а приключението навлиза неочеквано в живота му^[15]. В известен смисъл до съдбоносната среща той е инертен. Героят на артуровския роман сам търси приключения. Повечето от героите на Мари са рицари, но нито един от тях не е странстващ. При тях приключението е въпрос на съдба, за героите на рицарския роман то е въпрос на избор.

Разбира се, най-видимата разлика между куртоазната новела — „ле“ и рицарския роман е количествена. Едно „ле“ се простира върху няколкостотин стиха, един роман — върху няколко хиляди. Така стигаме до главната жанрова особеност на новелата — „ле“: тя е кратък разказ. Повествованието на Мари се отличава по своя лаконизъм. Липсват дълги описания^[16], както и авторови намеси в разказа, типични за повечето романи. Що се отнася до отвъдното и неговите обитатели (феи, приказни същества, които променят външния си вид], до фантастични мотиви от фолклорната традиция, Мари ги използва, но не ги обяснява. Подобна трактовка предполага среда, в която никой не се учудва на чудната реалност^[17]. И наистина, в допира си с отвъдното и приказното героите запазват обичайните си мисли и реакции. В известна степен и съвременниците на Мари споделят същото свойско отношение към Другия свят. „Който не вярва във феи, няма да ги види“, пише големият исследовател на рицарския роман Жан Фрапие. В същото време обаче не бива да си затваряме очите пред факта, че за образованата публика от онова време новелите на Мари са не памет за стари слuchки, а съвременна литература. Още тогава съществува реална дистанция между мирогледа на героите на Мари и мирогледа на публиката. Когато слушала или четяла за любовта между фея и рицар от двора на Артур (*Ланвал*), между дама, нещастна в брака, и принц от Другия свят (*Йонек*), за седмичната метаморфоза на порядъчен човек във върколак (*Бисклавре*), за призрачен кораб без

екипаж, който тръгва сам и стига на точното място, за говореща кошута (Гижмар) и т.н., публиката чувствала, най-малкото интуитивно, че тези явления не следва да се приемат буквально, че в тях е вложен символичен смисъл.

На фона на алегорията, която векове наред е определяла начина на означаване в християнската литература, символът е нововъведение, похват в куртоазните романи и новели от втората половина на XII в. По принцип алегорията върви ръка за ръка с алгорезата, тоест със своето обяснение. А то е насочено към един-единствен смисъл. В повечето случаи този смисъл е условен, без органическа връзка между означаваното и означаващото. Но тежи, защото е наложен от авторитет: библейски текст, църковен отец или сановник, религиозен водач. Думата „автор“ е сродна с *auctoritas* — „власт“, „авторитет“. Писателите, предпочитащи простонародния език пред латинския, не са признавани за автори — и не се смятали за такива. Наричали се „разказвачи“ (*conteurs*). Понятието е почти синоним на „аматьор“, на „непрофесионален писател“ и допуска свобода в симислообразуването, плод на свободно боравене с материията. Така се ражда символът: нови връзки между означаемо и означаващо, произтичащи от природата на описаното явление, без обаче да бъдат строго кодифициирани. Алегорията е многословна. Символът предполага лаконизъм, недоизказаност, в които е вложена и неговата полисемия. Така литературата очертава територия на свободната интерпретация. Мари дьо Франс го е разбрала отлично. Колкото по-малко обяснява тя чудната реалност, толкова по-плътни и дълбоки стават символите в нейните разкази.

Любим похват на разказвачката Мари е елипсата, изпускането: в известен смисъл премълчаното е повече от казаното. В описваните събития липсват епизоди и продължителни периоди. Но читателят не бива да мисли за тях, не бива да се пита: „а какво е станало междувременно?“ Подобен въпрос авторът на романи приписва на своята публика и се стреми да изпълни с максимални подробности своя разказ, за да я удовлетвори. Обратно, публиката на късия разказ^[18] е сключила негласен пакт с автора — не да очаква повече подробности от него, а да влага повече смисъл в лаконичното му повествование. Разбира се, Мари пише селективно не само в името на тази нова повествователна стратегия по отношение на публиката.

Подобна селективност е присъща и на изворите на Мари — народните песни и разкази. Както знаем, на фолклорния изказ е присъща известна несвързаност и непоследователност^[19]. Тя очевидно е оставила своя отпечатък и върху повествователната техника на Мари дьо Франс.

Днес ние не знаем колко точно „ле“ е написала Мари. Запазени са пет ръкописа с нейни „ле“.

Най-пълният от тях, известен под наименованието Харли, е от XIII в. В него преобладава англо-нормандският диалект, което не означава, че така е писала и Мари. Съхранява се в Бритиш Мюзиъм и съдържа дванадесет „ле“^[20]. Почти всички съвременни издания са по този ръкопис. Останалите ръкописи съдържат по едно или по няколко „ле“ на Мари. Те служат на издаващите специалисти главно за проверка при неясни думи и изрази. И българският превод е направен по последното френско издание на новелите-ле на Мари дьо Франс от ръкописа Харли.

Критиката многократно се е занимавала с въпроса за единството на сборника с дванадесет „ле“, за тяхната последователност и т.н. За българския читател, който открива тези разкази, въпросът е второстепенен. По-важно е даоловим логиката в разказите на Мари. Тя предполага структурно единство в рамките на всяко отделно „ле“. Анализирал го е видният медиевист Жан-Шарл Пайен^[21]. Ще приведа основните му наблюдения върху структурата на повествователното ле.

Куртоазната новела-ле е историята на една душевна и морална криза. Първоначално протагонистът изпитва определена екзистенциална празнота. Въпреки своите качества (млад, красив, добродетелен), той не е щастлив, защото е твърде взискателен (*Гижмар*, *Екитан*) или е жертва на несправедливост (*Ланвал*, *Ясена*), или пък защото е изпаднал в трудна житейска ситуация (особено героините с нещастен брак — *Славеят*, *Гижмар*, *Йонек*, *Орлови нокти*). Най-сетне щастието му се усмихва, но не за дълго и трябва да се отстоява в тежки изпитания. Развръзката, щастлива или нещастна^[22], винаги настъпва внезапно и не трае дълго. Следва кратък епилог, в който Мари споменава за песен или разказ за случилото се, както и за своята творба.

Тази структура се долавя във всяко отделно „ле“. Но Мари винаги я облича във фабула, която има своята специфика. Така любовната връзка се разкрива пред читателя всеки път от нова страна.

Новелите на Мари са чужди на серийната повторителност и предсказуемост, типични за най-популярните по онова време разкази — житията на светци. Те внасят свежа струя в литературата на завършващия XII в. и много бързо се превръщат в образец за други разказвачи. Но преди да кажа още нещо за приемниците на Мари, ще се спра накратко на нейните предходници.

Ние не знаем къде и как се е формирала Мари дъо Франс. Тя несъмнено е един образован за времето си писател, който познава добре латинския и английския. А като декларира отказа си да пише романи по антични сюжети, каквато е тогавашната мода, като предпочита даувековечава устни предания и песни, тя демонстрира самочувствие на писател, който търси свой път в литературата. За разлика от повечето тогавашни писатели Мари не афишира своята образованост и ерудиция. В сборника се срещат само две споменавания на авторитети: на латинския граматик Присциан (Пролог) и на Овидий (*Гижмар*). Никоя творба на Мари не се позовава на Кретиен дъо Троа — най-великия съвременен писател, — нито по никакъв начин загатва за познаване на неговото творчество. Това донякъде учудващо премълчаване може да се обясни с хипотезата за продължителното пребиваване на Мари в Англия, където славата на Кретиен още не е достигнала. Съвременните творби, оказали влияние на Мари, са дело на писатели от нейното обкръжение. Два романа са й служили главно като стилистичен ориентир и източник за информация относно географски места и персонажи. Първият е *Роман за Еней* (1160), дело на аноним от нормандски произход, който, подобно на Мари, е творил в двора на Хенри II Плантагенет. *Роман за Еней* е един от първите „антични“ романи. Сюжетът му пресъздава Вергилиевата *Енеида*. Вторият е *Роман за Брут* (1155) от нормандския писател Вас, също свързан с Плантагенетите. Адаптация в стихове на латинската псевдоисторическа хроника на Джефри Монмътски *История на британските крале* (1138), Брут е първият артуровски роман, въвел мотива за Кръглата маса. Мари следва тези творби не като ги възпроизвежда жанрово; по-скоро заимства от тях някои описания и сцени. Но, както отбелязах по повод на *Пролога* на „ле“, Мари предлага друг вид разкази — значително по-къси от „античните“ романи и сюжетно свързани с „Бретанската материя“. От новелата *Орловите нокти* можем да заключим, че Мари е познавала и роман за

Тристан и Изолда. Той не е достигнал до нас, но за него споменават редица автори.

След 1180 г. много писатели се позовават на Мари и нейните „ле“. Нещо повече, започват да ѝ подражават. Така в края на XII и през по-голямата част на XIII в. биват създадени около 70 Куртоазни новели-ле по образец на писаните от Мари^[23]. Повечето от тях са анонимни въпреки тенденцията през XIII в. авторите вече да слагат имената си под своите творби. От тази късна анонимност съдим, че подражателите са искали да останат близо до фолклорните корени на жанра. През XIII век куртоазната новела-ле излиза извън пределите на Северна Франция, достига Англия и Норвегия^[24]. Може да се каже, че жанрът се утвърждава и разпространява главно в англо-нормандския ареал. Същото важи впрочем и за романа, и за епопеята, и за хрониката в стихове. Англо-нормандската култура играе решаваща роля в генезиса и развитието на френската литература през Средновековието.

Упадъкът на куртоазната новела-ле настъпва в края на XIII в. Причините за него са две. От една страна, процъфтяващият жанр — романът — погълща много „ле“. Той всъщност често произлиза от тях, но колкото по-голям успех има един роман, толкова по-тежка сянка хвърля той върху породилото го „ле“. Така оцеляват само онези „ле“, които са се наложили като шедьоври в жанра. Такива са и дванадесетте „ле“ на Мари дьо Франс. От друга страна, новелата в проза^[25], която се утвърждава в края на Средновековието, също допринася за упадъка на куртоазното „ле“. Нейният реализъм е диаметрално противоположен на приказната атмосфера в куртоазното „ле“. През XIV в. вкусът на публиката се променя. Любителите на разкази предпочитат съвременната сатира и пикантния реализъм пред старите бретонски легенди. Мари дьо Франс влиза в Чистилището на литературната история. Ще излезе от него триумфално през втората половина на XIX в. Оттогава тя е едно от лицата на куртоазната литература. То не блести като това на най-ярките й представители в областта на романа, но озарява с приглушеното си слово любителите на полутоновете и на разказите под сурдинка.

Стоян Атанасов

---

[1] Jean Frappier, „Le concept de l'amour dans les romans arthuriens“, in *Amour courtois et Table ronde*, Genève, Droz, 1973, p. 48. ↑

[2] *Gotelef* в стих 115 от оригиналния текст. Това заглавие не е намерило място в българския превод. ↑

[3] Мари пише в осмосрични стихове, групирани в т.нар. плоски рими (по схемата aa/bb). Такъв е и стихът на новия за времето повествователен жанр — романа, — докато епическите поеми, другият основен повествователен жанр, използват десетосрични стихове, групирани в строфи с различна дължина (т.нар. леси) на базата на асонанса (идентичност на последната ударена гласна в края на стиха). ↑

[4] Географското понятие Арморика включва три големи провинции — Нормандия, Бретан и Вандея — по северното Атлантическо крайбрежие на Франция. ↑

[5] Художествената проза се появява едва в началото на XIII в. ↑

[6] По всяка вероятност той е писан, след като Мари е била завършила останалите си разкази, които обикновено започват с малък пролог. Този вид пролог е типичен за романа и не се среща в епическите песни. Впоследствие и те, под влияние на романа, ще прибягват до този похват. ↑

[7] Подобно на приказките и на митовете, миналото в разказите на Мари дъо Франс е винаги неопределено. ↑

[8] Мисловната граница между Северна и Южна Франция минава по течението на река Лоара. ↑

[9] Терминологически анахронизми са и редица други родови понятия като Средновековие, феодализъм, Ренесанс, изковани в края на XVIII век от учените. ↑

[10] Над него Кретиен работи през годините 1177–1181. ↑

[11] Ще припомня, че трубадурите са поетите в Южна Франция, докато техните приемници от Северна Франция се наричат трувери. ↑

[12] *Ерек и Енида, Клиджес, Ивен, Рицаря с лъва.* ↑

[13] Тази йерархия възпроизвежда социалната йерархия сеньор-vasal, върху която се наслагва и християнската между мъжа-господар и покорната съпруга в семейството. Но куртоазната любов преобръща из основи тази йерархия, поставяйки жената на върха. ↑

[14] Такива съчинения са: латинският трактат *За любовта* от Андре Капелан (1185); стихотворните дидактически поеми на простонароден език *Изкуството на любовта* от Жак д'Амиен (средата на XIII век) и *Ключът към любовта* (анонимна творба, писана към

1280 г.), без да забравяме и втората част на *Роман за Розата* от Жан дьо Мьон (–1270). Във всички тези творби се чувства силното влияние на Овидий (*Любовни елегии*, *Любовно изкуство*, *Средства против любовта*). В същото време те са пропити от духа на богословската схоластика, през която са минали въпросните автори в годините на своето обучение. ↑

[15] Типични „ле“ в това отношение са *Гижмар*, *Ланвал*, *Елидюк*.

↑

[16] Докато описанията изобилстват в романите. Техен предмет са най-вече физическата красота на героинята (и в по-малка степен на героя), луксозни вещи, необикновени явления. Мари описва със същата естетическа ориентация, но кратко. ↑

[17] Цветан Тодоров определя фантастичното, изхождайки от учудването и колебанието на читателя, изправен пред необяснимо явление (вж. книгата му *Въведение във фантастичната литература*, изд. „Сема РШ“, София, 2009). В този смисъл средновековната чудна реалност не е фантастично. ↑

[18] Тя, разбира се, може да бъде същата като тази на романа. И в действителност е била същата, но е променяла нагласата си според жанра. ↑

[19] Вж. по този въпрос проникновената книга на Никола Георгиев *Българската народна песен. Изобразителни принципи. Стroeж. Единство*, изд. „Наука и изкуство“, София, 1976. ↑

[20] Harley № 978, folio 139–181, British Museum. ↑

[21] Вж. Jean-Charles Payen, *Le lai narratif*. — In: *Typologie des sources du Moyen âge occidental*, Louvain, Brepols/ Turnhout, 1975, pp. 33–63. ↑

[22] В артуровските романи тя винаги е щастлива. Изключение в това отношение прави само *Смъртта на крал Артур* (~1230), който описва дълбоката криза, обхванала Артуровото рицарско общество. Братоубийствените конфликти водят до смъртта на най-добрите рицари и до кончината на самия крал Артур. ↑

[23] Английският учен Бриртън е публикувал списък, съставен в Англия след 1270 г. Той съдържа 67 френски „ле“. Вж. G. E. Brereton, „A 13^e century list of French lays and other narrative poems“, *Modem language review*, t. 45, 1950, pp. 40–45. ↑

[24] Сред по-известните английски „ле“ ще посоча: *Sir Launfal*, *Emare*, *Sir Orpheo*. В Норвегия по заръка на краля се превеждат няколко френски „ле“, включително и от Мари дьо Франс. ↑

[25] Отделни новели на Бокачо са преведени на френски още през XIV в., а цялостният сборник на *Декамерон* — в началото на XV в. По същото време са писани *Петнадесетте радости от брака*, последвани от *Сто нови новели* (средата на XV в.). ↑

ПРОЛОГ

Ако от Бог си надарен
в деня, когато си роден,
с талант на разказвач, не бива
да си мълчиши и да го скриваши.

5   Щом разгласиши приятна вест,
спечелваш си похвали, чест,
цветя край тебе избуяват
и те с дъха си упояват.

Самият Присциан^[1] посочва
10   как често древните нарочно
се изразявали неясно,
защото знаели прекрасно,
че хората, след тях родени,
ще са така осведомени,
15   че книгите им ще разбират
и вещо ще ги коментират^[2].

Със право древните признават,
че младите по-умни стават
и с времето ще се школуват
20   трактатите им да тълкуват,
извлечайки от тях уроци.

Ще се предпазиш от пороци,
ако от трудните писания
успееш да изтръгнеш знания,
25   за да предотвратяваши злото^[3]
и да не те гнети теглото.

Изпърво имах намерение
да ви предложа съчинение,
но не съставено от мен,
30   а текст латински, претворен

на френски^[4], но реших, че няма
да бъде ползата голяма:

тъй правят множество поети.

И тъкмо в този миг се сетих,

35 че чувала бях стари песни^[5]

за случки, станали известни,

след като някои решават

достойно да ги тъй възпяват.

Знам вече множество такива

40 и с убеденост, че не бива

те да потънат във забрава,

помислих, че си заслужава

да ги пресътворя във стих.

Аз цели нощи посветих

45 на тях със цел да ги сбера

във книга и да подаря

сир^[6], тез новели-ле на вас,

защото с доблест и със власт

защитник сте и в мир, и в бой

50 на добродетели безброй.

Ако, кралю, благоволите

да ми приемете творбите,

за мене ще е чест и слава.

Дано тук аз не прекалявам

55 със дързостта си в този дар^[7]

за моя храбър господар.

---

[1] Ст. 9: Присциан (470~530), виден латински граматик, автор на съчинението *Граматически наставления* (*Institutiones grammaticae*), което е много популярно през Средновековието. ↑

[2] Ст. 16: Мари намеква за алгоричното писане, което предполага тълкуване отвъд буквения смисъл на текста. ↑

[3] Ст. 26: Мари застъпва тук широко разпространената по онова време идея за моралните добродетели на знанието и на четенето. В

своите „ле“ обаче тя се въздържа от напътствия и разсъждения по морални въпроси. ↑

[4] Ст. 31: В оригинала е казано „романски“, тоест простонароден, а не латински език, който през XII в. е само книжовен. Тогава още няма единен простонароден език, а диалекти (около тридесетина), сред които и френският, диалект за областта Ил дьо Франс (Париж и околностите). Съществуват предположения, че Мари е родом от тази област. Но най-старият ръкопис с нейните „ле“ е от следващия XIII в. В него преобладава англо-нормандският диалект. ↑

[5] Ст. 35: В оригинала — „ле“ (от келтската дума *laid* — песен). С тази дума Мари назовава само песните за легенди и приключения, които тя претворява. Своите творби Мари нарича „разказ“ или „приключение“. ↑

[6] Ст. 47: Коментаторите са единодушни: става дума за краля на Англия Хенри II Плантагенет, управлявал страната в периода 1154–1189 г. Предполага се, че Мари е пребивавала в двора на Хенри II — най-значителният културен център в Западна Европа по онова време. ↑

[7] Ст. 55: Идеята за творбата като дар присъства в целия сборник с новели. Освен дар, творбата на Мари е и актуализирано минало. Двете значения се наслагват в една и съща дума на френски — *présent* („дар“ и „настояще“). Тези неделими страни са залегнали в основната теза на Милена Михайлова, чиято книга за Мари дьо Франс предлага нов прочит на новелите — ле. Вж. Milena Mikhaïlova, *Le présent de Marie*, Paris, Diderot éditeur, arts et sciences, 1996. ↑

ГИЖМАР

*Изпълва ме негодувание,
когато някое предание
не е разказано надлежно!
Сеньори, чуйте как прилежно
5   Мари предава своите песни!
Тя разказвачка е известна
и ред похвали заслужава!
Ако се някой отличава
с талант и си спечели слава,
10   завистниците не престават
със клеветите си обидни.
Те като кучета ехидни
нахвърлят се на него злостно
да го ухапят смъртоносно.*

*15   Напук на клюки и закани,
аз никога не ще престана
да върша съвестно, умело
започнатото вече дело.*

*Ще ви представя доста сбито
20   истории, от които
бретонците сюжет са взели
за куртоазните новели.*

*Съгласно текста^[1], за встъжение
ще следва кратко изложение
25   на низ от епизоди славни,
развили се в Британ отдавна.*

*Британската земя^[2] тогава
в мир и война се управлява
от крал Хоел, за чест на трона.*

*30   Сред преданите му барони,
прославили се в този двор,*

35 бил и леонският^[3] сеньор
Оридиал. Той бил баща
на щерка с рядка красота,
наречена Ноган. Но имал
баронът и свой син, на име
Гижмар: навред той бил признат
за най-красив и най-сърцат.
Гижмар порасъл, възмъжсал,
40 баща му го във двора дал
заветен дълг да изпълнява
пред своя крал. И той тогава
със преданост, с добри привички
спечелил любовта на всички.
45 Хоел младежа оценил,
в сан рицарски го посветил
и го дарил за поощрение
с най-хубавото снаряжение.
Когато да напусне двора,
50 Гижмар пред дворцовите хора
голяма щедрост проявил.
След туй, където и да бил,
във Лотарингия, в Анжу,
в Гаскония и в Поату,
55 или в Бургундия голяма,
той всички убедил, че няма
друг рицар тъй красив и смел
и в битките така умел.
Ала Природата сгрешила
60 и го жестоко ощетила:
безчувствен бил към любовта.
Не вярвам някъде в света
да е живяла хубавица
(омъженна или девица),
65 която леко любовта му
отхвърлила би, стига само
галантност да е проявил.
Един ли път Гижмар е бил

*70 задирян от жени прекрасни,
но той показвал безучастно,
че му е чужда любовта.*

*За тази негова черта
той неведнъж бил укоряван.*

*75 ... Обвейн със завидна слава,
синът във бащината къща
при близките си се завръща.
Минава месец... Една вечер
той почва да се стяга вече
на лов да иде из гората.*

*80 Със пукването на зората
попада страстният ловец
сам по следите на сърнец.
Викачи с кучета се втурват
подире му по стръмна урва,*

*85 Гижмар ги следва с лък в ръката,
готов да пусне тетивата.
Сърна с рогата на елен
изскача от леса зелен,*

*86 със своите малко и минава
пред погледа му... Вой надават
копоите и настрана
се стрелва бялата сърна^[4].*

*Гижмар опъва лък умело,
улучва я в самото чело
и я поваля на земята,*

*Ала след рикошет стрелата
пронизва на Гижмар бедрото.*

*От коня слиза той, защото
от раната безмерно страда,
залита за момент и пада
върху поляната зелена,
където гърчи се ранена
сърната. Тя с човешки глас
говори му: — Уви, след час*

- 105 аз ще умра заради тебе.
Ала дано и твоят жребий
не бъде, рицарю, по-лек.
Дано да не намериш лек
за раната си: ни знахари,
ни корени, нито отвари
дано не бъдат в състояние
безименното ти страдание
да спрат или да облекчат.
Ще дойде най-подир часът,
когато влюбена жена
ще те спаси от таз злина^[5].
Заради теб тя ще изпита
любовни теглила, каквито
не са познати досега.*
- 110 Но, рицарю, и ти така
ще страдаш от любов по нея
и всички ще благоговеят
пред чудото на любовта ви.
Сега е ред да ме оставиш;
простено да ти е от мен!*
- 115 От думите ѝ поразен,
Гижмар се пита где и как
да търси цяр за своя крак,
зашото инак ще умре.*
- 120 Но той си знае най-добре,
че не е срещал по земята
до днес красавица, която
сърцето му би запленила
и раната му изцерила.*
- 125 Затуй с най-близките си хора
той иска да си поговори
и праща тутакси слугата
да ги предизвести в гората.
А после с ризата си бърже*
- 130 успява здраво да превърже
окървавения си крак,*

на коня си се качва пак
и през зелената дъбрава
Гижмар насочва се направо
145 към ширналата се лъка,
достига до една река
и през тревите избуяли
добира се до морски залив;
там вижда кораб, който вече
150 подготвен е за рейс далечен
и не след дълго ще отплава.
Величествено се разяват
копринените му платна,
а пък от външната страна
155 ни фуга виждаш, нито слобока^[6]
и всеки нит и всяка скобка
са от най-ценен абанос.
Върху високия му нос
блестят два свещника от злато,
160 с украса толкова богата,
че струват цяло състояние.
Под тяхното очарование
Гижмар недоумява как
възможно е на този бряг
165 да акостира морски кораб.
Навярно там си има хора
да пазят скъпия товар.
От коня свлича се Гижмар,
на кораба се качва трудно,
170 но колкото и да е чудно,
от хора — никаква следа.
А във самата му среда
съглежда прелестно легло
(от чисто злато то било),
175 а за изящния му фриз
кост слонова и кипарис
използвали — според канон
от времето на Соломон.

- 180 Това легло било застлано
с покривка от златотъкана
коприна. Спалното бельо
в пари едва ли би могло
да бъде оценено точно.
185 Не бих могла да не посоча
възглавницата, на която
ако си прислониш главата,
и скръб, и страх да изживееш,
не ще изобщо побелееш.
190 Гижмар, привлечен от леглото,
отпуска се съвсем, защото
от болката се чувства смазан.
Когато става, се оказва,
че корабът морето пори,
и той не вижда що да стори,
195 как с тази рана да поеме
на път в това приятно време^[7].
По всичко вече си личи,
че няма да се облекчи
теглото му; все по-жестоко
200 боли го раната дълбока.
Горещо Богу^[8] той се моли
да го избави от неволи
и всячески да му помага.
След туй в леглото пак си ляга...
205 Преди да се смрачи небето,
пристига във страна, където
за тегобата си Гижмар
най-сетне ще намери цар.
- 210 На този край е господар
един владетел доста стар,
а пък жена му — хем красива,
хем умна и благочестива.
Как ревност да не го разяжда!
У кой стариц не се обажда

*туй чувство, щом помисли само,
че може да е с друг жена му.
Кой би могъл да си представи,
че без надзор ще я остави!*^[9]

*Той за жена си отредил
градина, но я заградил
владетелят от три страни
с високи мраморни стени,
с единствен изход към вълните,
но там през нощите и дните
пазач будувал без да мига.*

*Дотам могло да се достига
със кораб само. В този кът
той наредил да построят
параклис и чудесна стая
(в света по-хубава не зная)
и там държал да престоява
жена му, за да надзира
как тя прекарва своите дни.*

*Върху четирите стени
били картини окачени.
На тях била изобразена
богинята на любовта
Венера как изгаря с яд
Овидиевия трактат
с рецепти срещу любовта*^[10]*,
предупреждавайки света
че те са вредни и измамни.*

*А таз богиня завеща ни
да пазим чувството свещено
и да му служим най-почтено,
че то на всичко устоява.*

*Като в затвор там пребивава
на тоз ревнив старик жената.
Той бил вменил на дъщерята
на своята сестра (една
девойка, пълна с добрина)*

*с жена му да стои, когато
той обикалял из страната.
В туй време никой ня мал право
оградата да преминава.*

*255 Ключа за портата държал
един свещеник побелял,
зашто като мъж не ставал.
Той в тайнствата я посвещавал,
разлиствал всеки ден псалтира*

*260 и яденето ѝ сервидал.
Веднъж, след обедния сън,
съпругата била навън
и из градината зелена
разхождала се, придружена
от племенницата красива.*

*265 В морето взрени, те откриват,
че кораб носи се към тях,
съпругата я хваща страх,
понечва даже да избяга,
270 ала девойката веднага
я спира и я убеждава
да продължат и тя склонява.*

*Така, разхождайки се, двете
достигат пристана, където
275 току-що корабът е спрят.*

*Девойката палто и шал
набързо от гърба си снема
и без да губи много време,
се качва на дошлия кораб,
280 но там не вижда други хора
освен един младеж заспал,
съвсем отпуснат, пребледнял^[11].*

*— Горкичкият! Умрял е явно —
си казва тя и незабавно
285 при господарката се връща,
долага ѝ, а тя отвръща:
— Държа да ида там и аз...*

Ако той мъртъв е, тогаз
свещеника ще призовем
290
и тука ще го погребем
по нашенски. В противен случай,
от него лично ще научим
как сполетяло го е злото.

Когато стигат до леглото,
295
така пленена е жената
на рицаря от красотата,
че вече толкова нещастна
се чувства и скърби безгласно
за младостта опропастена.

300
Разстроена и натъжена,
с ръка гръдта му тя допира
и забелязва, че пулсира
с нормални удари сърцето...
Той е все още жив! И ето,
305
че мигом рицарят унил
събужда се и поздрав мил
отправя с радост към жената,
разбрали, че скоро на земята
ще стъпи неговият крак.

310
А тя със погледа си благ
отвръща на учтивостта му
и дръзва да попита само:
— Отде сте? Лов или война
ви води в нашата страна,
315
младежо? — Не, нищо подобно...
Ще ви разкажа най-подробно
за случилото се със мен.

В Бретан, госпожо, съм роден...
Отидох днес на лов в гората
320
сърна ударих, но стрелата,
за жалост, взе, че рикошира
във моето бедро и мира
не дава ми таз рана лята.
А пък сърната, едва чуто,

- 325 прокле ме в сетния си час
да не намеря нивга аз
лек за ужасната злина,
дордето някоя жена
не дойде да ме изцери.*
- 330 Напуснах гъстите гори,
видях в пристанището кораб,
мъчително се качих горе
и той потегли, без да знам
в каква посока. Тука сам*
- 335 на руля няма да се справя,
затуй към вас молба отправям,
госпожо, милост проявете
и в таз беда ми помогнете.*
- А дамата в ответ му рекла:*
- 340 — На помощ бих ви се притекла,
сеньор, ала над всичко тук
господства моят стар съпруг,
ревнивец, който под надзор
в градината като в затвор*
- 345 държи ме. Изходът е пазен
от изключително омразен
свещеник (триж да е проклет!).
Аз може с месеци наред
там да стоя, с години даже,*
- 350 ако свещеникът не каже,
че разрешава ми да мина
извън проклетата градина.
Тук непрекъснато съм с тая*
- 355 девойка, но си имам стая
с параклис за богослужение
и ви отправям предложение
да ви дадем подслон при нас,
за да се грижим тъй за вас,*
- 360 че да не е далеч денят,
когато пак ще сте на път.*

Гијмар с признателност приема

*да бъде с тях известно време
и те подават му ръка,
за да се вдигне на крака.*

*365 След туй го в стаята отвеждат
и тъй нещата пренареждат,
че той да легне на леглото
на племенницата, защото
е отделено чрез преграда.*

*370 За госта, който още страда,
вода във златен съд наливат,
чевръсто раната промиват
и я превързват с ленен плат.
Разбира той, че в този свят*

*375 не би могъл да се надява
на всеотдайност чак такава.
Така си мисли и когато
вечеря дават му богата,
а раната като че ли*

*380 съвсем престава да боли.
Но друга рана той усеща,
зашото дамата с гореща
любов го тъй възпламенява,
че гостът още продължава
385 да страда, но от нова язва.
На племенницата той казва,
че на очите му сън тегне
и че желае да си легне.
Тя го оставя и отива*

*390 при господарката красива,
в която, както и в Гижмар,
гори любовният пожар.*

*Гижмар, останал сам в кревата,
си мисли с трепет във душата:*

*395 „Какво ли ми е причинило
това невиждано горнило?
Та мене ме очаква тлен,*

*ако не бъда изцерен
от дамата. Какво да сторя?*

*400 Ще ида с нея да говоря,
защото моето спасение
от нейното благоволение
 зависи. Ако с тон надменен
се отнесе тя спрямо мене,
405 тогава ще умра от мъка,
ще излинея като в пъкъл“.*

*Но след една въздишка тежка
той казва си, че ще е грешка,
ако отиде да я моли...*

*410 Защо сам своите неволи
не се опита да надмогне?
Кой чужд човек ще му помогне?
Кошмарна нощ изкарва той
без лъч надежда, без покой;
415 безспир му се въртят в главата
чертите фини на жената:
изящната уста, косите,
лицето, огънят в очите...
Дори нарича я „любима“.*

*420 Да знаеше, че в нея има
подобни чувства и че тя
е в мрежите на любовта
заради него, вероятно
по-ноносима и приятна*

425 била би неговата болка.

*Но как да разбере доколко
и дамата по него страда?*

*А тя, отпаднала, с досада
посреща слънцето изгряло,*

430 след като никак не е спала.

*Като я гледа как примира
девойката сама разбира,
че на съпругата сърцето
е в плен на чувството, което*

- 435 не дава ни сън, ни покой.
Дали пък влюбен е и той?
Щом дамата благочестива
на църква сутринта отива,
девойката си наумява*
- 440 да види с рицаря що става
и до леглото му присяда.
Той се показва изненадан,
че е самичка, и я пита,
въздишайки с тъга нескрита:
445 — А дамата, девойко мила,
защо така бе подранила?*
- А тя отвръща му: — Сеньор,
поне за мене няма спор,
че в нея влюбен сте и вие.*
- 450 Защо е нужно да се крие,
че ви привлича тази дама?
Щом любовта ви е голяма
и двамата сте тъй красиви,
полага се да сте щастливи.*
- 455 Той мигом си признава: — Да,
така съм влюбен, че беда
туй чувство ще ми довлече,
ако не ми се притече
на помощ някой... Ах, бъдете*
- 460 така добра и ми кажете
как да постъпя в любовта,
за да избегна гибелта.*
- Тя бърза да му отговори,
че и за двамата ще стори
465 каквото случаят налага^[12].*
- След литургията веднага
жената иска да отиде
във стаята си, за да види
как чувства се младежът мил,
470 с любов сърцето й ранил.*

*Девойката, щом я съглежда,
повиква я и я отвежда
при рицаря: пред него тя
да си разкрие любовта.*

*475 Учтиво те се поздравяват,
но вътрешно се притесняват...*

*„Как тъй аз, рицар непознат,
ще кажа, че съм кандидат
за любовта ѝ! Няма как*

*480 да не ме вземат за глупак...
Ще ми рекат да си отивам“.*

*Щом някой болката си скрива,
как би могъл да има вяра,
че няма туй да му докара
и по-голямо зло дори?
Отвътре раната гори,
щом любовта ни е ранила:
природата ни е дарила
със болест страшно упорита.*

*490 Едни за нищо не я считат,
играят с нея като с малка
и проста детска залъгалка,
от цвят на цвят фриволно тичат
и с лаври евтини се кичат.*

*495 Не е туй любовта мечтана,
а само фалш, разврат, измяна.
За истинска любов ти можеш
и ум, и съвест да заложиш.*

*Гижмар е влюбен и той знае,
500 че от подкрепа се нуждае,*

*ала не му ли провърви,
ще трябва да се примери:
да се прости със любовта.*

*Все пак той има смелостта
505 да каже: — От любов по вас,*

госпожо, ще издъхна аз.

На любовта ви се надявам

*и мисля, че не заслужавам
да ме отблъснете. — Ах, драги, —
510 отвръща тя с усмивка блага, —
поставяте ме в положение
едно прибързано решение
сега да взема. Не, не мога.*

*— Госпојко, моля ви, за Бога,
515 към мене милост проявете
и за словата ми простете.*

*Знам, че щом лека е жената,
за да си повиши цената,
тя не приема отведенъж
520 закачките на някой мъж:*

*да не си той въобразява,
че лесно тя му се отдава.*

*Ала ако достойна тя е
и кандидата възжелае,
525 на любовта му ще открикне
и искрено ще го обикне:
ще оценят — и той, и тя —
насладите на любовта.*

*Когато се обичат двама,
530 от много думи нужда няма.*

*А дамата туй чака само:
уверена в искреността му,
целувка в отговор му дава.*

*Какво ли друго им остава
535 освен в любов да се забравят,
тъй както влюбените правят,
когато много се обичат!*

Една година тъй изтича...

*Но всичко има край, защото
540 върти Фортuna колелото^[13],*

*едни издига, други сваля,
ту нещо прави, ту разваля,
и на любовната им тайна
тя слага край... В едно омайно,*

- 545 ала фатално утро лятно,
обхваната от неприятно
предчувствие, тя го целува
и казва: — Много се страхувам,
че може тук да ви открият,
любими, и да ви убият.*
- 550 Ужасно ще е да умрете.
Ако пък жив се отървете,
навярно в ново увлечение
потърсил бихте утешение,
555 забравяйки за моята болка.
— Госпожо, знаете ли колко
обидно е това за мен?
Дано не видя хубав ден,
ако за миг помисля само
560 любов да имам с друга дама.
— Но трябва да ме уверите,
като си ризата свалите, —
му казва тя. — Ще вържа аз
здрав възел в долната ѝ част.*
- 565 Ако един ден млада дама
развърже го, с любов голяма
дарете я!... Ще го приема...^[14]
Зад миг той ризата си снема,
и тя завързва я така,
570 че никоя жена с ръка
не би могла да я развърже,
а после му я връща бърже.
На свой ред и Гижмар желае
да види предана ли тя е,
575 на кръста ѝ коланче слага,
с токата леко го пристяга
и казва ѝ, че би я дал
на този, който би успял
с ръка да ѝ свали токата...
580 След всичко туй със плам в душата
целува я ощастливен.*

За жалост тъкмо този ден
един слуга на господаря
внезапно в стаята ги сваря,
585 владетеля предупреждава,
а той все още дотогава
по-неприятна новина
за собствената си жена
не бил дочул. Съпругът взима
590 от близките си хора трима
и с тях до стаята отива,
с взлом влизат вътре и откриват
любовника. Обзет от бяс,
той заповядва им завчас
595 да го убият. Но Гижмар
не трепва пред съпруга стар,
докопва прът голям от бор,
използван явно за простор,
та ако някой му поsegне,
600 от удара да не убегне.
Взрян в него, старият съпруг
го пита как е влязъл тук,
какъв е, по каква причина
той е попаднал в таз градина.
605 Гижмар разказва как тъй става,
че дамата го приютява,
как със стрела ранил сърната,
как тя предсказва му съдбата
и как дотук на кораб стига.
610 Съпругът слуша, без да мига,
но може ли да хване вяра?
Ако е тъй, той ще накара
Гижмар веднага да отидат
на място кораба да видят,
615 разчитайки на госта дните
да свършат скоро сред вълните.
Така и правят: там пристигат,
на кораба младежа вдигат,

на борда стъпва той и ето,

*че се понася през морето
към своя роден край. Обаче
съвсем покрусен е и плаче,
че неговата мила дама,*

*уви, на кораба я няма,
и към Всевишния отправя
молитва да не го оставя
да стигне жив до своя бряг,
ако не отреди му пак
да види своята любима.*

*Обзет от горест несравнима,
той стига пристана, отдено
е тръгнал с кораб през морето.*

*Там слиза и поема пеш,
но вижда, че един младеж*

*е яхнал хубав кон и води
друг кон от най-добра порода.
Гижмар го тутакси познава
и го по име назовава,*

*а момъкът обръща взор,
съглежда своя млад сеньор,
когото търси, и веднага
жребеца на Гижмар предлага
и тръгват двамата на път
в дома си да се приберат.*

*Там всички хора (млади, стари;
и родственици, и другари)
се радват, че се е завърнал.*

*Но гледайки го все посърнал,
те му подхвърлят, че е време*

*съпруга вече да си вземе,
а той със мъка на душата
отвръща им: — Бих взел жената,
която възела развърже
на ризата ми. — Много бърже
узнават в цялата страна*

620

625

630

635

640

645

650

655

*вестта, но никоя жена
да го развърже не успява.*

*А с дамата какво ли става?
Затваря я мъжът ревнив
660 в един донжон от мрамор сив
и там тя ден и нощ въздиша
и страда... Как да се опише
едно безименно мъчение,
което трае в продължение
на повече от две лета!*

*Как тя да заглуши скръбта
и онзи непреодолим
копнен по рицаря любим!
„Гижмар, защо така зловеща*

*670 оказа се онази среща?
Тъгата ми е тъй голяма,
че предпочитам да ме няма
на този свят. Прости ми, Боже,
че бих избягала, да можех,
675 за да потъна там, където,
уви, погълна го морето“.*

*Тя до вратата приближава,
не вижда нито ключ, ни брава,
и без изобщо да се спира,
680 чак до морето се добира,
където веят се платната
на кораб, който за скалата
привързан е с въжета здрави.*

*Там иска тя да се удави,
685 подтиквана от мисълта,
че тук намерил е смъртта
Гижмар. На кораба се качва
и прави няколко разкрача,
треперейки, но без да спре
690 да мисли, че е най-добре
в морето да потърси мир...*

*През морската безкрайна шир,
поел курс към Бретан далечен,
се носи корабът ѹ вече.*

695   *В зори той стига замък чуден,
където е отдавна буден
сеньор Мериадук, защото
повел е той война жестока
със свой съсед. Но ѩом надниква
и вижда кораб, той извиква
на шамбелана си да идат
на кораба. И що да видят:
красива дама — и те в нея
се вглеждат като в дивна фея.*

700   *Безкрайно радостен изглежда
Мериадук. Щом той отвежда
красавицата в крепостта,
го осенява мисълта,
че е от знатен род... Такава*

705   *безумна страсть го завладява,
каквато в този свят едва ли
могла би друга да запали.
Тогава с дамата красива
при своята сестра отива
и я на нея поверява.*

*Сестрата щедро надарява
дошлата в замъка ѹ дама
и ѹ оказва чест голяма,
но тя е все тъй натъжена.*

710   *Мериадук, с душа ранена
и от любовен плам обзета,
разкрива що му е в сърцето,
но си остава неразбран.*

*А тя дарения колан
показва му, като се врича,
че никой друг не ще обича
освен мъжса, който успее
токата ѹ да разкопче.*

Той казва ѝ, обзет от яд:

730   — Един млад рицар в този град,
със вързана на възел риза,
понякога, като излиза
сред хората, твърди, че няма
да вземе за съпруга дама,
735   която не успее бърже,
без нож, тоз възел да развърже.
Да не е вързан той от вас?

*При тези думи тя в несвяст
изпада и напред залитва.*

740   Той я прихваща и опитва
с ръка токата да отвори,
но не сполучва да го стори.
Мнозина други научават
за случая, но не успяват,
745   уви, да ѝ свалят токата.

*Най-сетне идва ден, когато
Мериадук организира
турнир със цел да ликвидира
ненавистния си съсед.*

750   Той кани рицари безчет,
но най разчита на Гижмар,
неустрашим приятел стар,
защито, ако се наложи,
той само с меча си ще може
755   победа в боя да спечели,
подкрепян от стотина смели
и силни рицари най-лични,
калени в боеве епични.

След като с почести безчет

760   Гижмар е в замъка приет,
Мериадук го нагостява,
след туй сестра си призовава
да дойде с тази, по която

весден копнее му душата.

765   *В премени чудни, за ръка
се хващат двете и така
те влизат в празничната зала.*

*А дамата, печална, вяла,
щом името Гижмар дочува,
се тряска, мисли, че сънува,
изпада на часа в несвяст.*

*Сестра му спуска се тогаз
и хваща я... Гижмар се взира
в лицето ѝ, дъхът му спира
и сам се чуди и се мае:*

*— Аз луд ли съм? Нима това е
любимата ми, тази, дето
навеки ми плени сърцето
и всеотдайно ме обича?*

780   *Не, не, жените си приличат...
Греша навярно, няма как
тя да е туха. И все пак
това е моята изгора
и трябва с нея да говоря.*

785   *До нея той се приближава,
целува я, но не посмява
да издаде дори и звук.*

*Поглежда ги Мериадук
озадачено, след това*

790   *изрича, кимвайки с глава:
— Сеньор Гижмар, дали ще може
сестра ми възела тъй сложен
на ризата ви да развърже?*

Гижмар не въразява: бърже

795   *донасят ризата. Тогава
той на девойката я дава,
опитва тя безрезултатно
и връща ризата обратно.*

*А дамата е тъй смутена,
дордете гледа тази сцена,*

*зашото възела познава,
ала се много притеснява
да не се тайната разкрие.*

— Госпожо, а защо и вие
не пробвате се на свой ред? —

*й казва, от тъга обзет,
Мериадук... Не е хич мъчно
това за нея и тя сръчно*

*развързва го. Най-изумен
е рицарят във тоз момент:*

— Нима сте моята любима? —
*възклика той, но още има
невяра в неговия глас. —*

Ако е истина, тогаз
*ще трябва да ме уверите,
госпожо, като разрешите
да проверя какъв колан
пристяга кръшния ви стан,
как е токата закопчана.*

*С ръка напипва той колана
и вън от всякакво съмнение
й казва: — Чудно приключение
събра ни и то точно тук.
Как тъй сте у Мериадук?*

*Разказва му подробно тя
за мъките, за горестта,
за всичко, що е преживяла,
как от затвора е успяла
да се измъкне, та вълните*

*да я избавят от тъгите,
как после с кораб през морето
е стигнала дотам, където
Мериадук я бил открыл,*

*как той обикнал я, как бил
готов на всичко, стига само
тя да приеме любовта му...
Гижмар разбира, че сега*

805

810

815

820

825

830

835

*не е моментът за тъга
и колебание: той става
и горд, пред всички заявява,
с нескрита радост във душата:*
— Сеньори, ето я жената,
която толкова обичам.

*Мериадук, пред вас се вричам
да служа тук две-три години,
ако склоните да замине
и моята любима с мен.*

*Мериадук е възмутен:
— Войната беше тежко бреме,
но туй, що искаш ти от мене,
е още по-неприемливо.
На карта слагам всичко живо,
но дамата ще бъде моя
дори със риск да падна в боя.*

*855   На рицарите си веднага
Гижмар нареджда да се стягат
за път. Пред нищо се не спират
участвалите във турнира:
те искат с него да вървят
и до един му се кълнят
във вярност... Още тази вечер
Гижмар бил с хората си вече
при рицаря, срещу когото
Мериадук за бой се готвел.*

*860   Решен на всякаква цена
да му помогне в таз война,
Гижмар потеглил призори
със своите конници добри
в галоп към крепостта, в която
Мериадук държал войската,
готов за идното сражение.
При първото си нападение
Гижмар, уви, се провалил,*

понеже замъкът здрав бил.

- 875 *Тогаз обсада предприел
и не след дълго той довел
до недоимък и до глад
живеещите в този град.
Щом и Мериадук убил,
без да се бави, той решил
да тръгне с радост несравнима
на път със своята любима^[15].*

По този разказ за Гижмар
днес песен пеят млад и стар:
885 *ту с нежна арфа си пригласят,
ту звън на рота^[16] ги унася.*

---

[1] Ст. 23: Това встъпление по всяка вероятност е писано преди общия Пролог към сборника. С думата „текст“ преводачът предава израза „selunc la lettre et l'escriture“ (буквално „според буквата и написаното“), който подсказва, че Мари е търсела своите сюжети не само в устни предания и песни, но и в записани разкази. ↑

[2] Ст. 27: В оригинала — Bretaigne la Menur, буквално „Малка Британия“, тоест континенталната област Бретан в днешна Франция. ↑

[3] Ст. 32: Леон — област в северозападната част на Бретан. ↑

[4] Ст. 92: Белият цвят на животното подсказва, че то обитава Другия свят, според келтската представа за отвъдното. Еленовите рога на кошутата са мъжки атрибути: могат да се тълкуват като белег за полова амбивалентност. С противоестествената си природа сърната андрогин е симетрична на противоестественото поведение на Гижмар, който страни от другия пол (вж. също ст. 59–61). ↑

[5] Ст. 115: Приказното животно предсказва съдбата на героя. Мари обвързва Овидиевия топос за любовната рана с друг мотив — за ловеца, метафора на влюбения (вж. Овидий, Любовно изкуство, кн. 1, ст. 45–50). ↑

[6] Ст. 155: В средновековните романти представата за съвършен предмет често се свързва с липсата на сглобки и шарнири. Някои коментатори виждат в подобни описания намек за майсторското

обвързване на отделните части на творбата в едно неделимо цяло. Кретиен дъо Троа, съвременник на Мари, нарича това изкуство на *conjointure* (свързване). ↑

[7] Ст. 196: Вълшебният кораб, който потегля без екипаж е, редом с бялата кошута, символ на съдбата, която води героя към любовта. Посредник между тукашния и Другия свят, корабът преодолява безпрепятствено пространството. Той е неподвластен и на хода на времето (възглавницата, от която косите не побеляват, тоест човек не старее — ст. 185–188). ↑

[8] Ст. 201: Християнските елементи у Мари дъо Франс са повърхностни и външни. Те не произтичат от мирогледа на героите, нито го определят. ↑

[9] Ст. 218: Мари използва мотива за нещастната съпруга и за стария и ревнив съпруг. В куртоазната литература присъствието на този мотив е само по себе си анонс за любовно приключение на съпругата. ↑

[10] Ст. 239: Очевидно става дума за Овидиевия трактат *Средства против любовта* (*Remedia amoris*), който е своеобразен контрапункт на предишен трактат от същия автор — *Любовно изкуство* (*Ars amatoria*). Овидий е най-популярният древноримски писател през Средновековието. Въпросните два трактата са послужили за модел на Андре Капелан, автор на трактата *De amore* (За любовта — 1185). Подобно на Овидий, в първите две части на За любовта Андре напътства читателя как да завладее женското сърце, докато третата част разкрива пагубните последици от любовта. ↑

[11] Ст. 282: Мотивът за призрачния кораб без екипаж, в който лежи убит рицар, е трансформиран отзук от древния келтски обичай мъртвият воин да бъде погребан в бойната си колесница. Среща се в редица рицарски романи (*Първото продължение на Персевал, Отмъщението на Рагидел* и др.). ↑

[12] Ст. 465: В рицарските романи появата на любовното чувство е внезапна. Влюбените го изживяват като болестно състояние, което ги сковава в мълчание. Оттук нуждата от посредник — най-често девойка от антураж на дамата, — който разкрива пред единия чувствата на другия. ↑

[13] Ст. 540: През Античността богинята на съдбата Фортуна е изобразявана с корабно кормило и с рога на изобилието — емблеми на

способността ѝ да носи щастие на хората. Средновековието свързва Фортуна главно с превратностите и капризите на съдбата. Нейното колело, на което са привързани хора или пък тя самата, се върти постоянно. Затуй човешкото щастие е нетрайно. По повод на средновековната иконография на Фортуна Емил Мал отбелязва: „Средновековието е слушало за колелото на Фортуна; но то си е представяло богинята не носена от крилато колело, както я изобразяват древните, а вградена в колелото и въртяща се заедно с него“ (Emile Mâle, *L'art religieux du XIIIe siècle en France*, Paris, Librairie Armand Colin, „Biblio/Essais“, 1948, p. 186). ↑

[14] Ст. 567: Мари използва фолклорния мотив за любовния възел и прави дискретна, но видима връзка с мъжката риза, с която героят превързва раната си от рикоширалата стрела (ст. 139–141). Ризата като превръзка е временен лек за раната, която може да заздравее напълно само от любов. Вързаният пеш на ризата е символ на дълготрайното и ненакърнило чувство между героите. Мари надгражда един традиционен мотив със символика, създадена за нуждите на разказа. ↑

[15] Ст. 882: Бързата развръзка е типична за всички „ле“ на Мари дьо Франс. В случая тя подсказва и нещо друго: Мериадук, претендент за сърцето на дамата, и неговият войнствен съсед са епизодични фигури, които обслужват единствено нуждата от перипетии в разказа. Те не могат да променят съдбата на влюбените. ↑

[16] Ст. 886: Рота, струнен инструмент, наследник на древната цитра. Обикновено е триъгълна, няма резонаторна кутия, а струните ѝ са монтирани върху обикновена рамка. До XIII в. струните, дърпани от двете страни на рамката, са от овчи черва, конски косми или от четина, тъй че инструментът — рота или арфа — издавал слаб звук и служел главно за акомпаниране. Металните струни се въвеждат през XIII в. Арфата имала различен брой струни (между 6 и 25). Малката арфа се държала в ръце, голямата се поставяла на земята. ↑

ЕКИТАН

*Навремето в Бретан живели
барони доблестни и смели,
прочути с качества безспорни.*

*Щом чуели да се говори
5 за авантюри героични,
записвали ги в поетични
песни за любов голяма,
защото вярвали, че няма
те да потънат във забрава.*

*10 Представям ви една такава
новела — тя е посветена
на рицаря, на суверена,
на доблестния Екитан,
с когото се прославил Нант.*

*15 В насладите на любовта
увеличал се... Но мъдростта
изисква всичко да е с мяра^[1]
за да не си човек докара
съществуване злочесто...*

*20 И най-умерените често
ума си губят в любовта,
защото е всевластна тя.
Крал Екитан най-предпочитал
в горите волно да се скита*

*25 и по лова бил тъй увлечен,
че можела да му попречи
войната само... Този крал
си назначил за сенешал
един безстрашен, предан рицар.
30 За ненагледна хубавица
се бил оженил сенешалът,*

*но красотата ѝ, за жалост,
беди големи причинила.*

*Природата не се скъпила
35 и я дарила с чудно тяло,
с лице прекрасно, засияло
от двете ѝ очи пламтящи,
с изящен нос, с коси блестящи,
с тен розов и с уста красива;*

*40 била възпитана, учтива —
накратко казано, такава
в страната никой не познавал.*

*За нея кралят чул безчет
похвални думи... Най-напред
45 по свой човек я поздравявал,
след туй я щедро надарявал
и силно той я възжелал,
а още не я бил видял [2].*

*Веднъж на лов, за развлечение,
50 отишъл в близкото имение
на сенешала. Вечерта
се спуснala над областта,
където прелестната дама
живеела в разкошен замък.*

*55 Там кралят спрятал да пренощува,
защото искал да гостува
на дамата — бил с намерение
със нея своето тежнение
да сподели. Радушно тя
60 приела го, но през нощта
Амур опънал тетивата
и в същия момент стрелата
в сърцето тежко го ранила.*

*Ни ум, ни хитрост нямат сила,
щом от любов си обладан.
Замислен, мрачен, Екитан
не спал, досущ като обречен:
— Съдбата ли ме тук довлече —*

се питал той, обзет от страх. —

*70   Щом като дамата видях,
в сърцето остра болка сетих
и отмаяха ми нозете.*

Какво да сторя аз не знам.

*75   Зле би било да се отдам
на любовта и то не с друга,
а със законната съпруга
на моя верен сенешал.*

*Той трудно би го преживял,
ако случайно разбере.*

*80   Но пък нима ще е добре
все тъй да страдам, да линея
от страст и от любов по нея?*

*А тя, тъй хубава и млада,
да се лиши ли от наслада,*

*85   каквато само любовта
дарява? Тази красота
куму ли нужна е, когато
остане без любов душата?*

*Какво, че нейният съпруг
90   ще разбере, че ходи с друг?
Защо това да не съм аз?*

Кой дал му е над нея власт^[3]?

*Въздишал тежко Екитан
от черни мисли обладан:*

*95   — Защо ли ме обзе тревога?
Та аз фактически не мога
да знам дали тя в тоз момент
е склонна да поддържа с мен
любовни връзки... Всъщност лесно
100   ще стане и това известно.*

*Ако склони да сподели
тя моята любов, нали
излишно е да се тревожа...*

*Ах, колко много време, Боже,
105   до съмване... Дълбока нощ е,*

а аз не съм заспал все още.

Но ето, че нощта превала...

*Без даже да е мигнал, кралят
на сутринта отива пак
на лов из близкия шубрак,
но връща се почти веднага,
уж че е болен, и си ляга
пак в отредената му стая.*

*А сенешалът как да знае,
че от съпругата му само
е произлязла болестта му?*

*Крал Екитан я призовава
при себе си и ѝ признава,
че го измъчва силна страсть:*

*— От вас зависи дали аз,
госпожо, още ще живея...*

*А тя отвръща му: — Не смея
да кажа нищо засега,
защото вие, сир, така,
за пръв път с мене се държите.*

*Вие сте крал, принадлежите
към род със слава стародавна
и аз по ранг не съм ви равна^[4].*

*Не ще се сещате за мен,
щом бъде удовлетворен
стремежът ви. А щом сте крал
и моят мъж е ваш васал,
аз ще се чувствам все подвластна
и все зависима, безгласна.*

*Един мъж беден, щом е мил,
би ме с любов ощастливи;
но няма как да съм щастлива
с крал, който хитро се прикрива.*

*Безспир ще ме гнети страхът,
че щом над мен стои мъжът,
ще си живее с мисълта,
че има власт над любовта,*

110

115

120

125

130

135

140

*че лесно и на мен ще може
той волята си да наложи.*

*145 Щом между влюбените няма
равнопоставеност, измама
ги неизбежно застрашава.*

Той почнал да я увещава:

*— Госпожо, милост проявете
и с мен жестока не бъдете!*

*Това са страхове напразни.
Мъжете, щом са куртоазни,
не биха се така държали.*

*Аз знам, че има феодали,
които сред разкош живеят,
и все се хвалят, че владеят
жени с по-нисък ранг от тях,
че могат да им вдъхват страх.*

*Ако жената е родена
чувствителна и е почтена,
защо да не откликне тя
на порива, на любовта
на някой благородник честен
или на някой принц известен.*

*Ако мъжът е лицемерен,
непостоянен и неверен,
в капан той пада на свой ред
(такива примери — безчет).*

*Та как могъл би той с лъжи
любимата да задържи.*

*Затуй не гледайте на мен
като на властен суверен,
а като на васал, готов
заради своята любов
да бъде предан ваш слуга.*

*Кълна ви се, че отсега
ще съм покорен ваш молител,
а вие — моят повелител^[5].*

Ако към мен сте безучастна,

- 180 би значело, че сте съгласна
да страдам от любов по вас
и да умра от мъка аз.*
- Така настойчив кралят бил,
че най-накрая я склонил.*
- 185 А щом душите си разкрили,
те пръстени си разменили,
а после се заклели тайно
да се обичат всеотдайно.*
- Ала които се обичат,
на смърт нерядко се обричат.
Занизали се ден след ден.*
- Щом уговорели момент
за среща, кралят съобщавал,
че сам в покоите оставал*
- 195 уж да си пуска кръв^[6], и бил
на своите хора забранил
да влизат там. А щом нощта
настъпвала, при него тя
отивала на скришна среща.*
- 200 Съпругът ѝ не се досещал
за нищо — та той бил зает
в двореца да поддържа ред.
Крал Екитан бил тъй увлечен
по своята любов, че вече*
- 205 категорично забранявал
за брак да му се споменава.
Съпругата на сенешала
отнякъде била разбрала,
със притеснение в душата,*
- 210 че често някои подмятат
на краля, че е крайно време
принцеса за жена да вземе.
Веднъж, на срещата поредна,
явила се тя тъжна, бледна*
- 215 (а не тъй, както в дните прежни)
и вместо със целувки нежни*

любимия да приласкае,
тя взела горко да ридае.
— Защо са тез сълзи, любима? —
220 попитал той. — Какво ви има?
— Сир, нашата любов за мен
превръща се от ден на ден
в болезнена, опасна язва.
Страхът ми, както се оказва,
225 сега напълно оправдан е.
Кой знае с мен какво ще стане?
Ще търся май в смъртта спасение...
— Съвсем напразно спасение
ви е обзело: за съпруга
230 аз никога не бих взел друга.
Ако съпругът ви умре,
тогаз не ще ме нищо спре
и ще ви взема за жена,
ще сте кралица в таз страна.
235 След като се успокоила,
тя от сърце благодарила
на краля и му обещала,
че в този случай скоро щяла
 внимателно да прецени
240 дали смъртта да причини
на своя мъж и се заклела,
че в краен случай би приела
на риск да се изложи даже,
ако той помощ ѝ окаже.
245 С готовност влюбеният крал
на своята мила обещал
каквото трябва да направи.
— Сир, — рекла дамата тогава —
на лов елате из гората,
250 която стига до палата
на сенешала, там ще спите.
След като се разпоредите
кръв да ви пуснат, отдъхнете

*два дни, след туй му предложете
и той да вземе баня с вас.*

*Водата ще затопля аз,
във ваната му ще налея
врелец, та като влезе в нея
той да получи страшни раны,*

така че жив да не остане.

*Когато, сир, се уверите,
че мъртъв е, ще разгласите
пред другите, че моят мъж
във ваната си изведнъж*

*умрял е — който иска сам
да иде да го види там.*

*И кралят обещал веднага
да стори както тя предлага.*

*Три месеца едва изтекли,
откакто двамата се вrekли
да следват точно своя план.*

*На лов отишъл Екитан,
от сенешала бил приет,
след туй на двамата поред
кръв пуснали — целта била*

да имат читави тела.

*Съпругата на сенешала
вода за къпане загряла,
донесла вана край леглото*

*на домакина, за когото
от врящата вода наляла.*

*Но от един слуга разбрала,
че нейният съпруг в туй време,
с цел глътка въздух да поеме,*

имението обикалял.

*Извикала тя мигом краля —
та как могли да издържат,
щом като там не бил мъжът,
да не изпитат так наслада.*

255

260

265

270

275

280

285

- На никаква слугиня млада
заръчали да бди, защото,
дордето те били в леглото,
съпругът ненадейно можел
да се завърне (не дай Боже!).*
- Уви, съпругът-сенешал
пристигнал скоро и видял,
че са заключени вратите.
Взел той да чука упорито,
отворили му и щом влязъл,
в леглото си той забелязал,
че кралят гол лежи с жена му.
Крал Екитан, съвсем засрамен,
веднага скочил във водата,
тя изгорила му снагата
и той от раните умрял.*
- Каквото всъщност пожелал
на другия, това той сам
получил, ставайки за срам.
След туй мъжът жена си хванал
и в същата гореща вана
я хвърлил — на свой ред и тя
там си намерила смъртта.
След всичко казано, аз тука
ще споделя една поука:
зло не мисли на друг, защото
на тебе ще се случи злото^[7].*

*В новелата си лаконично
аз ви представих, как трагично
тез двама влюбени умрели...
Затуй за тях се песни пели.*

---

[1] Ст. 17: По въпроса за мярата в любовта в куртоазната литература се срещат две противоположни тези. В поезията на трубадурите чувството за мяра (*mesura*), което трябва да притежава

влюбеният, за да спечели сърцето на своята дама, е социална и в същото време морална добродетел. „Мяра“ в любовта означава дискретност, пазене в тайна на любовната връзка (винаги прелюбодейна), скромност, себеконтрол, равновесие между чувствата и разума, съблудаване на законите на любовта. Обратно, Андре Капелан (За любовта, кн. I, гл. 1) твърди, че ако е истинско, любовното чувство неминуемо ще бъде неумерено. Екитан разкрива пагубните последици от безмерната страст. ↑

[2] Ст. 48: Според Овидий любовта води началото си от очите (съзирането на другия). Този възглед е широко разпространен през Средновековието (Андре Капелан, Жан дьо Мьон, Данте и много други). Симетрично противоположен е мотивът за „влюблуване от мълвата“, тоест обектът на желанието обсебва влюбения преди още той да го е видял, какъвто е случаят с Екитан. Среща се в редица романи от XIII в. в следния вариант: девойка обича Говен, племенника на крал Артур, само от чутото за него, но когато героят я среща на живо, тя отказва любовта му и не вярва, че това е нейният идол (*Първото, Второто и Третото продължение на Персевал, Опасната гробница, Отмъщението на Рагидел, Рицарят с двата меча* и др.). ↑

[3] Ст. 92: Поредицата от въпроси, изпълващи вътрешния монолог на героя, са типични за любовната казуистика, залегнala в основата на диалогичните жанрове „тенсон“ (tenson) и „джок парти“ (joc parti) в поезията на трубадурите. ↑

[4] Ст. 128: Въпросът за социалния статус на влюбените е от първостепенно значение в средновековната литература изобщо. Различните куртоазни жанрове предлагат различен отговор. В поезията на трубадурите, с малки изключения (Гийом IX Аквитански, Жофре Рюдел), влюбеният поет заема по-ниско социално положение от дамата (най-често съпруга на местния сеньор). В артуровския роман наблюдаваме принципно социална равнопоставеност между влюбените. В пасторалния жанр ситуацията е обратна на тази в куртоазната лирика: рицар или сеньор ухажва селска девойка. В любовните трактати (пет-шест, писани между края на XII и края на XIII век) типологията на любовните връзки следва принципа на класовото разделение. Андре Капелан например различава три социални групи: простолюдие, дребно дворянство, висша аристокрация (с титли). От тях изгражда осем ситуации (например

между мъж и жена от простолюдието, между мъж от простолюдието и жена от дребното дворянство, между мъж от висшата аристокрация и жена от простолюдието и т.н.).¹

[5] Ст. 178: Последният аргумент от любовното обяснение на Екитан е в съзвучие с типичната ситуация в куртоазната поезия: там отношението между мъжа и жената възпроизвежда социалната (сеньор/vasal) и семейната (в християнския възгled за брака мъжът е господар вкъщи) йерархия. Но куртоазната етика възпроизвежда тази йерархия, преобръщайки я: влюбеният влиза в ролята на васал; да обича, означава той да служи на дамата.¹

[6] Ст. 195: През Средновековието кръвопускането и топлата баня заемат основно място в представите за хигиена и в здравословните практики. И двете са споменати в *Екитан*. През Ренесанса медицината препоръчва кръвопускане, но изоставя топлата баня с аргумента, че от къпането порите на кожата стават пропускливи за външни зарази. Външното почистване на тялото бива заменено с вътрешно — клизмата.¹

[7] Ст. 316: Тази поука е изключение при *Мари дъо Франс*, която се въздържа от морални оценки и напътстваия. Подобни поуки, често пъти в пародийна тоналност, се срещат в друг тип къси разкази — фаблио (писани главно през XIII в.). Там сюжетите са комични и по същество ценностната ориентация е обратна на тази в куртоазната литература. Във фаблиото жената олицетворява хитростта и похотливостта, а съпругът най-често е рогоносец. Развръзката на *Екитан* подхожда повече на жанра фаблио, отколкото на куртоазната новела-„ле“, с тази разлика, че тук влюбените биват наказани за своята похотливост, докато във фаблиото те тържествуват.¹

ПЕСЕН ЗА ЯСЕНА

Ще ви представя песента
за Ясена... Разказва тя,
че двама рицари живели
в Бретан... Били богати, смели
и силни. Те били съседи
и даже близки братовчеди.

От скоро женени били те,
тъй че едната от жените,
преди да мине и година,

10 сдобила се със двама сина.

Така щастлив бащата бил,
че със съседа си решил
чрез пратеник да сподели
това си щастие — нали

15 по-близък от съседа няма.

А тях ги свързвало голямо
приятелство... Затуй бащата
държал едното от децата
да носи неговото име.

20 От тази чест неоценима
съседът му бил трогнат много
и след като възславил Бога,
признателност му изразил
и хубав кон му подарил.

25 Ала на рицаря жената,
между съседите позната
като клюкарка заядлива
и като много завистлива,
била във този миг до тях

30 и се провикнала през смях:
— Да вярвам ли, всевишни Боже,

*че този свестен рицар може
пред нас срама си да признава
и сам да се опозорява?*

- 35 Родила две деца жена му...
А като си помисля само,
че още в никоя страна
не се е случвало жена,
щом спи с един-единствен мъж,
40 след туй от него наведнъж
със две деца да се сдобие^[1].
— Госпожо, престанете! Вие
обиждате несправедливо
една жена благочестива! —
45 със яд прекъснал я мъжът ѝ.
Но думите ѝ много пъти
били повторени и вече
те се разчули надалече
и целият Бретан научил
50 за този уж небивал случай
и възненавидял жената,
която пуснала мълвата
и майката оклеветила.
Но сплетницата си платила
55 на свой ред малко след това
за непристойните слова.
Тъй зле почувстввал се бащата,
когато с болка на душата
изслушал пратеника свой!
60 И тозчас към жена си той
изпитал злоба и съмнение,
а след това със подозрение
следял ѝ всичките деяния,
макар че нямал основания.*
- 65 Едва изтекла една цяла
година и забременяла
клеветницата завистлива*

и се почувствала щастлива.

70 *Ала когато се родили
две дъщерички крехки, мили,
отчаяната, гузна майка
горчиво взела да се вайка:*

„Какво да правя аз от днес?

Къде отиде моята чест,

75 *как ще живея, Боже, тук,
ако и близки, и съпруг
изгубят вярата си в мене?*

Жените бяха отвратени

и ме намразиха, когато

80 *твърдях, че няма как жената
близначета да си роди,
ако тя спала е преди*

с един мъж само... А сега

и с мене случи се така,

85 *че си родих две дъщери.*

*Да, всеки сам се позори,
когато други злопоставя.*

*Как бих могла да се избавя
от туй петно неизличимо?*

90 *Един единствен изход има —
ще умъртвя една от тях.*

*Пък нека Бог за този грях
ме съди, вместо други хора
да ме упрекват за позора“.*

95 *Ужасното си намерение
с най-близкото си обкръжение
нешастницата споделила.*

*Но всички се възпротивили
веднага: току-тъй не бива
едно дете да се убива.*

*Пред своята довереница,
красива, предана девица,
тя също своя план разкрила.*

- Девойката се натъжила,
щом забелязала сълзите
на господарката в очите,
и взела да я утешава:
— Госпожо, нищо с плач не става.
Аз ви предлагам да дадете
на мен сега едно от двете:
хем после грях не ще ви тегне,
хем и срамът ще се избегне.
А аз ще отнеса детето
на свято място, откъдето
все някой ще го прибере
и ще го приюти добре
и докато голямо стане,
той ще се грижи непрестанно
за него, ще го възпитава
и всичко нужно ще му дава.*
- Безкрайно радостна, жената
възнаграждение богато
предложила ѝ от сърце.
А после взела на ръце
момичето и го обвila
със превъзходен плат от свила
(мъжът ѝ от Константинопол
донесъл бил ѝ в дар два топа).
Съобразителната дама
завързала халка голяма,
направена от чисто злато,
на бебенчето на ръката.
На нея хиацинт блестял
и ситен надпис се четял,
та ако някой прибере
детенчето, да разбере,
че в знатен дом се е родило^[2].
Щом майката го нагласила,
девойката детето взела
и посред нощ на път поела*

през някакъв планински край.

Вървейки, тя дочула лай

и ран петел пропял високо.

Тя предпочела в таз посока

да тръгне и навлязла в град,

неописуемо богат.

Видяла манастир заможен,

в красиво кътче разположен:

навярно множество светини

там имало и монахини

поддържали изящен ред.

Съгледала тя най-напред

камбанария извисена,

от едър камък построена,

стени и кули най-красиви,

Прорязани от порти сиви.

Към входа спряла там, където

най-подобавало детето

да сложи, после най-смилено

застанала тя на колене

и взела да се моли Богу:

— На тебе, Господи, най-много

разчитам. С твойта милост, Боже,

дано това момиче може

да оцелее! — След това

за миг извърнала глава

встрани от входната врата

и недалеч видяла тя

огромен ясен столоват,

от който я полъхнал хлад.

Девойката се приближила,

там бебенчето прислонила

и рекла: — Бог да ти помага

и да те пази! — И веднага

се върнала да предаде

на господарката къде

момиченчето се намира.

145

150

155

160

165

170

175

*Един пазач от манастира
излязъл рано сутринта,
отворил входната врата,
църковните камбани бил
и свещи пред олтар двукрил
запалил. После се обърнал
към ясена, плата там зърнал
и рекъл си, че го е скрил
крадец... Но щом се приближил,
плата разгърнал той с ръце,
а в него — детското телце.
За този дар той Бог възславил*

180

*и към дома си се отправил
с детето. И мал си пазачът
голяма дъщеря, обаче
съпругът ѝ се бил поминал
наскоро. В същата година
185*

*детенце си била родила
и още рожбата си мила
тя кърмела. Щом вътре влязъл,
на щерка си пазачът казал:
— Едно момиче, моя дъщре,
намерих и го нося вкъщи;
200*

*под ясена бе прислонено.
Изглежда, че му е студено
и че е гладно. Я вземи
та го стопли и накърми.*

205

*И младата жена го взела
да го накърми. После снела
парчето плат, вода загряла,
в корито малко я наляла
да го изкъпе... И халката
210*

*проблеснала му на ръката.
Скъп плат и златен пръстен? Ето
безспорно нещо, от което
се виждало, че то било
от благородно потекло.*

- На следващия ден, щом здравът
разсеял се съвсем, пазачът
отишъл в църквата на меса,
след туй на старата абеса
разказал своята история.*
- Тя наредила му по-скоро
да донесе детето. Щом
той се завърнал в своя дом,
от дъщеря си взел детето
и го занесъл там, където
абесата му наредила.
Тя го видяла и решила
във манастира да остави
детето и да го представи
за своя племенница близка.*
- Освен туй казала, че иска
във тайна всичко да държат,
и Ясена да нарекат
това момиченце, защото
под ясен столоват било то
от стария пазач открыто.*

*След шест години, през които
детето се разхубавило,
абесата се посветила
с безкрайни грижи и внимание
на неговото възпитание.
Когато станала голяма,
градът бил убеден, че няма
девойка друга, по-красива,
по-умна и благочестива
в Бретан. Каквото и да стори,
каквото и да изговори,
със цялото си поведение
събуждала тя удивление,
възхита и хвалби безчет.
И благородници отвред*

*поемали на път да идат
във манастира да я видят.*

Живеел в Дол^[3] един сеньор,
най-смелият във този двор,
²⁵⁵ известен с подвизи безброй.
Горон (така се казвал той)
до чул, че в манастира има
девойка с хубост несравнима.

Веднъж, след рицарски турнир,
²⁶⁰ той влязъл в този манастир,
обзет от силното желание
да срещне нежното създание.

От красотата ѝ той бил
така омаян, че решил
²⁶⁵ да стори всичко, стига само
тя да повярва в любовта му.
Ала какво да предприеме?

Ако поиска дълго време
да идва, с всяко посещение
²⁷⁰ ще предизвиква подозрение —
абесата ще е против
Но рицарят бил досетлив:

решил от своите мери
на този храм да подари;
²⁷⁵ чрез жеста си той се надявал,
че би могъл да пребивава
спокойно в манастира свят
като у свой добър познат.

И тъй, направил той дарение,
²⁸⁰ уж че очаквал опрощение,
а най-редовно посещавал
девойката и обещавал
какво ли не, целейки тя
да му приеме любовта
и да му вдъхне нова сила.

— Предлагам ви, девойко мила, —
й промълвил той, щом се бил
във чувствата й убедил, —
да дойдете във моя дом.

- 290 Защото страх ме е, че щом
научи леля ви за нас,
тя ще се възмути тозчас.
А да заченете от мене
дорде сте тук, туй несъмнено
295 би я ядосало ужасно.
Надявам се, че сте съгласна
със мен... Елате в моя замък!
Кълна ви се, че нивга няма
с вас да се разделя, любима.

300 И тя любов неустоима
изпитвала: без колебание,
а със готовност и с желание
приела тази му идея.

Какво по-хубаво за нея!

305 Когато с него път поела,
плата и пръстена тя взела,
защото сметнала, че може,
ако случайно се наложи,
от полза да й бъдат те.

310 Още преди да порасте,
един ден старата абеса
разправила й откъде са
дошли: донесъл й ги бил
пазачът, който я открил
315 под онзи ясен столоват,
загъната в чудесен плат,
а на ръката със халка.

Горон обичал я така,
че със завидно уважение
320 и неговото обкръжение
към нея също се държало,

което впрочем се дължало
на добротата ѝ безкрайна.
Но щастието им нетрайно
325 било... Един ден възроптали
най-преданите му васали
срешу това му увлечение.
Той трябвало, по тяхно мнение,
от Ясена, дорде е време,
330 да се откаже и да вземе
жена от висше потекло.
Най-важно в случая било
законен син да му роди,
така че той да наследи
335 на своя мил баща земите^[4].
Но ако все тъй упорит е
и с тях не се съобразява,
ще спрат да му се подчиняват.
От думите им притеснен,
340 Горон склонил след този ден
на връзката си край да сложи,
но искал да му се предложи
жена, която му приляга.
— Сеньор, му рекли те веднага,
345 ще ви посочим случай сгоден.
Наблизо рицар благороден
в имението си богато
живее с щерка си, която
най-подходяща би била
350 за вас, защото би дошла
със зестра невъобразима.
Освен това тя носи име
Леска — леската лешник дава,
а ясенът ни разцъфтява,
355 ни плод ще върже... От родата
за вас ще искаме ръката
на тази хубавица мила.

Наистина се съгласила

*родата ѝ, ала за жалост
360 едва по-късно се разбрало
за Ясена и за Леска,
че са близначки^[5]. Но така
се случило, че те дори
не знаели, че са сестри.*

*Когато Ясена узнала
365 за близкия годеж, не дала
на мъката си изражение,
а с неприсъщо примирение
приела участта си тя.
От тази нейна доброта
Горон и всички приближени
били дълбоко впечатлени.
За сватбеното тържество
били поканени над сто
370 другари негови добри —
епископът на Дол дори.
Щом годеницата дошла
с родата, майката била
смутена много: тя разбрала,
че Ясена с Горон живяла,
че я обичал отпреди
и туй могло да навреди
на брака, и на своя зет
решила да даде съвет
380 по-скоро тази хубавица
той да сгоди за някой рицар.*

*Но вечерта, след тържествата,
все още Ясена в палата
била и без да си покаже
390 яда и болката, тя даже
любезност рядка проявила
към младоженката. Тъй мила
била, че майката дори
започнала да се кори,*

*395 че заради Леска женихът
бил изоставил тази тиха
девойка, пълна с доброта.*

*Когато паднала нощта,
и трябвало да се приготви
400 за младоженците леглото,
с това се Ясена заела.
Мантото си тя бързо снела
и със пословично старание
веднага дала указание
405 на шамбелана и слугата
да пригласят така кревата,
че на жениха да хареса.
Но забелязала, че те са
застлали ложето им брачно
410 с покривка вехта и невзрачна.
Тогава от сандък старинен
тя взела своя плат копринен
и с него ложето покрила.
По този начин уважила
415 стопанина на този дом.
И как да не го стори, щом
дори епископът там бил
и лично ги благословил^[6].
Когато майката накрая
420 в така приготвената стая
довела щерка си да ляга,
тя забелязала веднага
чудесния копринен плат.
Тъй хубав не ѝ бил познат,
425 освен платчето, със което
било загърнато телцето
на другата ѝ дъщеричка:
нали бе искала едничко
дете в дома ѝ да остане.
Повикала тя шамбелана,*

*от изумление обзета,
и го попитала: — Кажете
отде е този плат чудесен?
— Госпожицата го донесе*

435 *тук в стаята, мадам, защото
тя много искаше леглото
да бъде хубаво застлано;
допускам, че от много рано
госпожицата си го има.*

*Почуда невъобразима
обзела майката тозчас
и към девойката тогаз
обърнала се: — Драга моя,
кажете от кого е тоя*

440 *копринен плат. Държа сега
да зная точно откога
във този дом се той намира.*

*— Игуменката в манастира
е моя леля. Тя, когато*

450 *бях още малка, пръстен златен
ми даде и тоз плат прекрасен,
във които аз под клонест ясен
съм изоставена била.*

*— А бих ли още днес могла
455 да видя златния ви пръстен?*

*— О, да. — И Ясена чевръсто
донесла го и й го дала.*

*Щом майката го разпознала,
тя никак не се усъмнила,
460 че таз девойка толкоз мила
е дъщеря ѝ^[7], и в несвяст
изпаднала. Ала след час,
когато вече се свестила,
тя пред съпруга си решила
465 простъпката си да признае
и за греха да се покae.
Извикали го и щом влязъл*

във стаята, той забелязал,
че със жена му нещо става.

470 *И във краката му тогава*
тя хвърлила се извинение
за да му иска. В неведение,
естествено, мъжът ѝ бил
и на жена си заявил:

475 — Аз всичко бих простил, Мадам,
ала кажете ми да знам
какво ви толкова гнети!

Щом чула, че ще ѝ прости,
тя рекла му: — Съпружес, ето
480 какво тежи ми на сърцето:
преди години проявих
злонравие — наклеветих
съседката, като твърдях,
че тя с друг мъж е влязла в грях,
485 щом е близначета родила.

Но ориста бе отредила
и аз близначки да сдобия!

Затуй реших да оповия
едината в онзи плат чудесен
490 (който от вас ми бе донесен),
на мъничката ѝ ръка
поставих златната халка,
която бе ми дар от вас,
и в манастир я дадох аз.

495 Сега халката и платът
пред моите очи лежат.

А тази мила и почтена
госпожица, тя несъмнено
е щерка ни. Добрият рицар
500 е влюбен в тази хубавица,
но тъй се стекоха нещата,
че той се жени за сестрата.

— Ах, мила, колко съм щастлив!
И Бог към нас е милостив,

- 505 та ни помогна да открием
тук щерка си. Не бива ние
към нея втори грях да сторим!
И той отишъл да говори
с епископа и своя зет.*
- 510 Епископът му дал съвет
да обяви, че тържеството
се прекратявало, защото
се анулира този брак.
Но рицарят Горон все пак*
- 515 щял брак склучи със сестрата.
Така и станало. Бащата
на Ясена благословил
съпрузите и обявил,
че от наследството си може*
- 520 той като зестра да предложи
на тях едната половина.
И сватбеният пир преминал
в разкош небивал... В този век
и най-богатият човек*
- 525 такъв не би си позволил.
А най-щастлив от всички бил
Горон. И Ясена била
тъй радостна, че би могла
да ѝ завиди дъщерята*
- 530 на краля. И Леска, сестрата,
омъжила се на свой ред
и имала голям късмет.*
- 535 Щом се разчула новината
за тази случка из страната,
певците песен съчинили
и Ясена обезсмъртили.*

---

[1] Ст. 41: Мари е единствената средновековна писателка, която използва народното повerie, че близнаците са плод на връзка с двама

мъже. ↑

[2] Ст. 137: Мари не уточнява какво е изписано върху халката. Всички атрибути от този род са по-скоро знак за произход, отколкото за самоличност. ↑

[3] Ст. 253: Градче в Североизточен Бретан, в близост до залива на Мон Сен Мишел. ↑

[4] Ст. 335: Мотивът за владетеля ерген, когото васалите убеждават да вземе жена от своя ранг, за да има законен наследник, се среща често в средновековната литература (крал Марк в *Тристан и Изолда*, Екитан от едноименното „ле“ и т.н.). ↑

[5] Ст. 362: Подобни анонси (или пролепси, според терминологията на Жерар Женет) привидно отслабват интереса към развръзката. Но трябва да отчитаме социалния контекст на рецепция, в който Мари пише. Тя изгражда своята интрига не с помощта на похвали като съспенса (от ключово значение в криминалния жанр) или загадката (култивирана от романтизма и постромантизма), а по логиката на съпричастността: съвременниците на Мари познават сюжета (слушали са легенди или песни за него) и очакват не да открият неизвестни случки, а да преживеят отново добре познати истории. ↑

[6] Ст. 418: През XII в. и следващите столетия Църквата и нейните представители играят водеща роля в церемониите по бракосъчетание. Свещеникът, благославяящ младоженците, постепенно измества бащата на младоженеца, изпълнявал дотогава тази функция. ↑

[7] Ст. 461: В новелите на Мари предметите с ритуално предназначение често служат за разпознаване на съответния им притежател. (Вж. обаче бел. към стих 137 на същото „ле“.) В случая с Ясена нито майката, нито околните споменават за неминуемите прилики между двете близнаки. Майката разпознава дъщеря си единствено по коприненото платно и по златната халка, с които я е изоставила след раждането. ↑

БИСКЛАВРЕ

*Щом се заех да пиша песни
за върколаци най-известни,
аз мисля, че ще е добре
да възкреся и Бисклавре^[1]*

*5 (с туй име го в Бретан познават,
а „единак“ го назовават
в Нормандия). За върколаци,
които бродят в гъсталаци,
отдавна вече се говори^[2].*

*10 Те много често и на хора
налитат и кръвта им пият.
Аз ще се въздържа от тия
подробности, за да предам
на вас това, което знам
15 за Бисклавре.*

*В Бретан живеел
мъж знатен, който се гордеел
и с храброст, и със доброта
и с несравнима красота;
той бил от всички уважаван*

*20 и по достойнство оценяван.
Жена красива и почтена
си имал: в обич споделена
и в сговор дните им течели.
Но всяка седмица по цели
25 три дена нейде той блуждаел
и никой в къщата не знаел
какво със този рицар става.
Туй почнало да притеснява
съпругата му и веднъж,*

30   *когато милият ѝ мъж
се върнал, тя му рекла: — Скъпи,
страхувам се да не постъпя
така, че да се разяриш,
но искам, ако разрешиш,
един въпрос да ти задам.*

35   *— Кажи ми, скъпа. Ако знам,
ще ти отвърна откровено.*

Съпругата му облекчено
подела: — Често от дома
40   *излизаш ти и мен сама
оставяш тук да се терзая
от страх, че наближава краят
на нашата любов щастлива.*

45   *Душата ми от скръб се свива
и от убийствено съмнение,
че имаш някакво влечење
към друга. Ясно ми кажи,
недей ме повече с лъжи
залъгва ти, съпружес мой.*

50   *— Ах, мила — заговорил той —
най-чинно моля те, за Бога,
да разбереш, че аз не мога
да ти се доверя, защото
ме чака неизбежно злото,*

55   *а твоята любов към мен
ще секне още този ден*^[3].

Макар че чувство неприятно
обхванало я, многократно
го питала и го ласкала,

60   *умилквала се и успяла
да го изнуди тя все пак.*

— Аз, мила, ставам върколак.
*Из гъстите гори скитосвам,
преследвам жертви и плячкосвам
и тъй набавям си храната.*

Зaintriguvana, жената

*се осмелила да попита
дали той гол в гората скита.
— Да, скъпа, — рекъл ѝ мъжът.*

*70   — А дрехите ти где стоят?
— Не ще ти го издам, защото,
ако ми вземат облеклото,
ще бъде тайната разбрана
и върколак ще си остана*

*75   завинаги. Но щом ми върнат
одеждите, ще се превърна
отново във човек нормален.
— Съпруже, — рекла тя с глас жален, —
та аз на този свят, ей Богу,*

*80   теб тача и ценя най-много.
Не знам какви съображения
у теб събуждат опасения
сега да ми се довериш.
Не бой се, няма да сгрешиш!*

*85   С упорство стигнала тя чак
дотам, че той не виждал как
от отговора да избегне.
Загрижен да не я засегне,
той тайната си ѝ признал:*

*90   — В гората, зад един превал
стърчи параклис много стар,
а до самия му дувар
под туфа кичеста, голяма
лежи огромен вдлъбнат камък:*

*95   там слагам дрехите, дордето
обхождам хълмове, дерета...*

*Щом чула дамата туй нещо,
едно предчувствие зловещо
обзвело я, тя пребледняла
от страх и вече не можала
спокойствието си да върне,
а камо ли да го прегърне
и с него да заспи в кревата.*

*Раздялата — туй за жената
било едничкото спасение.*

*Във близост с тяхното имение
живеел рицар. Страст голяма
изпитвал той към тази дама:
опитвал с армагани разни
да я спечели... Но напразно!*

*Ала сега жената млада
решила да се изповядва
пред него: — Радвайте се, скъпи!
За нас щастлив момент настъпи...*

*Ще ви призная, че и аз
ви любя и от този час
ще бъда ваша занапред.*

*След туй те дали си обет
да се обичат до смъртта.*

*Разказала му поел е тя
как ставал върколак мъжът ѝ,
как той отивал много пъти
да скита из гората дива
и как одеждите си скривал
под туфата отвъд превала.*

*А най-накрая настояла
той дрехите му да намери.
Така на теглила безмерни
е бил обречен Бисклавре.*

*Съседи търсили навред,
ала от него ни следа.*

*Помислили си, че беда
ще го е сполетяла, щом
не се завръща в своя дом.*

*От туй зарадвали се само
съседът-рицар и жена му.*

*Веднъж, след около година,
на лов бил кралят и преминал
оттам, където денем-нощем*

105

110

115

120

125

130

135

*140 се скитал Бисклавре все още.
Не щеш ли, кучета, викачи
подгонили го, той обаче
да се спаси от тях успял.
Но в миг видял, че броди крал*

*145 и се нататък устремил,
за стремето се уловил,
покорно поклонил се ниско
във знак, че милост той му иска.
Веднага кралят го разбрали и*

*150 извикал своите васали:
„Какво чудовище страхотно!
Я вижте как това животно
за милост лази ми в нозете.
От кучетата го пазете:*

*155 държа да бъде пощадено;
то явно с ум е надарено...^[4]
Аз мисля, че е най-добре
ловът ни на часа да спре
и всички да се върнем в двора.“*

*160 И кралят с неговите хора
си тръгнали, а редом с тях
и Бисклавре, обзет от страх,
че може да се злепостави
и кралят да го изостави.*

*165 Но кралят тъй бил впечатлен
от станалото този ден,
че го в двореца настанил
и на слугите наредил
безупречно да се държат*

*170 към него и да му дадат
да се нахрани до насита.
И дворцовата върна свита
обслужвала го със старание
и със заслужено внимание,
защото бил добър, учитив,
благовъзпитан, доверчив,*

*любезен... Всяка нощ той спял
в съседство със самия крал,
пътувал с него неразделно
и го обичал безпределно.
И всички кралски приближени
били от него удивени*^[5].

*Но чуйте, впрочем, как приключва
историята. Тъй се случва,
че рицарят, който отнел
на Бисклавре жената, взел
участие във празненство
сред най-отбранено общество.*

*Понеже дадено било
от краля лично, не могло
да мине то без Бисклавре,
нито пък той да не съзре
съперника си. Върколакът
не се стърпял и миг да чака,
сега не можел да прощава,
изгарял да си отмъщава
и нокти в гушата му впил.
Навярно би го удушил,
ако в тоз миг добрият крал:
с тоягата не го възпраял.*

*Но Бисклавре, за изненада
на всички, взел да го напада
отново, като звяр налитал,
да го ухапе се опитал.*

*А никой преди този ден
не бил го виждал разгневен
и тъкмо затова мнозина
помислили, че без причина
едва ли рицаря той с пръст
би пипнал. Явно гони мъст
заради някаква злина:*

180

185

190

195

200

205

210

*не е тоз рицар без вина.
След туй напуснали палата
участниците в празненствата,
215   нападнатият рицар също
побързал да се върне вкъщи,
ала оставил впечатление
за много тежко провинение.*

*220   Добрият крал след кратко време
решил пак лов да предприеме,
като и Бисклавре той взел
във свитата си, и поел
накъм леса, където бил
наскоро чудото открил.*

*225   Когато вече падал мракът,
ловците, кралят, върколакът
се спрели в този хубав кът
да си починат, да преспят.*

*Ала на Бисклавре жената,
230   след като чула новината,
че там е разположен станът
на краля, хубава премяна
надянала, разкошен дар
тя взела от един златар,*

*235   защото искала да иде
със краля лично да се види.*

*Когато Бисклавре съзрял
жената си, просто побеснял,
замахнал като за откос*

240   и тя останала без нос^[6].

*Присъстващите мигом щели
да го разкъсат, но видели,
че рицар стар им прави знак:
— Сеньори, знаете все пак,*

*245   че туй животно досега
се е държало все така
спокойно, кротко и смилено.*

*Ако то днес е озлобено
срещу дошлата дама тук
и срещу нейния съпруг,
изглежда, че е в тях вината.*

*Та тази дама е жената
на оня рицар храбър, честен
и с подвизи безброй известен,
кумуто случи се беда
и се изгуби без следа.*

*Кралю, на разпит подложете
жената, за да разберете
дали самата тя не знае
вината в случая чия е.*

*Съветът много мъдър бил
и кралят се съобразил
със него: той в затвора пратил
съпруга, а пък от жената,
налагайки й ред страдания,
изтръгнал нужните признания.*

*Разказала тя как веднъж
изтръгнала от своя мъж
голямата му тайна: как
в леса той ставал върколак,
как тя и рицарят следили
мъжса, как дрехите му скрили,
как вече той не се вестил.*

*Това животно явно бил
самият Бисклавре... Тогаз
отсякъл кралят с рязък глас:
— Госпожо, щом е тъй, идете
и дрехите му донесете!*

*На Бисклавре ги кралят върнал,
обаче той не им обърнал
изобщо никакво внимание.*

*— Кралю, в това си състояние
вой никога не би го сторил —
отново мъдро заговорил*

250

255

260

265

270

275

280

- 285 познатият ни рицар стар. —
Та той дори за най-скъп дар
не би склонил, от срам пред вас,
в човек да се превърне... Аз
предлагам да го отведете
290 в двореца. Там го оставете
да видим дали той след време
човешки образ ще приеме.*
- До своите покои сам
го кралят придружили и там
295 оставил го да си почине.
И без да чака час да мине,
барони двама кралят викнали
със тях при Бисклавре проникнал
и сварил рицаря заспал
300 в леглото му; добрият крал
събудил го и го прегърнал.
А не след дълго му възвърнал
имението и дори
предложил да му подари
305 добавъчно земи и злато.
Що се отнася до жената,
прокудил я в далечен кът.
Със нея тръгнал и мъжът,
със който се била сближила
310 и зарад който изменила
без свян на Бисклавре. Аз знам,
че дълго те живели там
с децата си, но дъщерите
без нос се раждали, горките.*
- 315 Разказаното тук от мен
е факт безспорен, несъмнен.
Той възкресен е най-добре
в новелата за Бисклавре^[7].*

[1] Ст. 4: Името Бисклавре е хапакс, тоест не се среща в други текстове. ↑

[2] Ст. 9: В средновековната литература, разказите за животински метаморфози на хора изобилстват. Те са изпитали влиянието на фолклорни традиции, на античната митология и на гръко-римската литература (например на *Метаморфози* от Овидий, на *Златното магаре* от Апулей). Две „ле“ на Мари — *Йонек* и *Бисклавре* — прибягват до този мотив. И в двата случая метаморфозата си остава загадка от друг свят. Тя поставя на изпитание не природните, а моралните закони на тукашния. За разлика от Овидиевите метаморфози, които разкриват и реализират истинската природа на героите, при Мари превращението е способ, с помощта на който необяснена радикална другост съживителства с явление от реалния живот. Сред многобройните изследвания на тази тематика две книги предлагат интересен синтез и множество конкретни наблюдения: Laurence Harf-Lancner, *Métamorphose et bestiaire fantastique au Moyen Âge*, Paris, coll. E.N.S.J.F., 1985; Cristina Noacco, *La métamorphose dans la littérature française des XIIe et XIIIe siècles*, Rennes, Presses universitaires de Rennes, 2008. ↑

[3] Ст. 56: В келтската традиция връзката на простосмъртен с обитател на Другия свят е възможна само при съблюдаване на определена забрана, най-вече на тайната за магическо въздействие (гейс). Освен в *Бисклавре*, мотивът се среща и в *Ланвал*, както и в разказите за Мелюзина. ↑

[4] Ст. 156: Бисклавре е последователно човек и върколак, но човешкият разум и животинският инстинкт у него съжителстват едновременно. ↑

[5] Ст. 182: Кралят е полюсна противоположност на съпругата на Бисклавре. Той долавя и цени разума в животното, докато съпругата вижда в мъжа си върколак само животинското начало и не иска той да възвърне човешкия си образ. Затова тя го лишава от дрехите — важен атрибут, благодарение на който героят преминава от културното пространство в дивата природа и обратно. ↑

[6] Ст. 240: Редица коментатори отбелязват, че истинската метаморфоза в този разказ настъпва именно у съпругата на Бисклавре. Милена Михайлова (цит.съч. в бел. към стих 55 от *Пролога*) разграничава две фази в метаморфозата на съпругата: морална

(изневярата) и физическа (отрязания нос). Както бе посочено в бел. към ст. 182, кралят и съпругата на Бисклавре образуват опозиционна двойка. Ювелирният стил на Мари се разкрива не толкова в детайлната обработка на отделните елементи, колкото в строго геометричните линии, които те очертават в отношенията си едни към други. Така наблюдаваме редица симетрии, опозиции, паралели, инверсии. ↑

[7] Ст. 318: Историята на Бисклавре отговаря на тип № 449 от класификацията на фолклорните мотиви, съставена от Аарне и Стит Томпсон, под рубриката „Кучето на царя“. В структурно отношение разказите от този тип съдържат четири части, ясно доловими и в *Бисклавре*: 1) първоначална хармония между protagonistите; 2) метаморфоза и социално изключване; 3) социално реинтегриране; 4) възвръщане на човешкия облик и вземедие за виновниците. ↑

ЛАНВАЛ

Тук следва разказ интересен
за рицар, с подвизи известен,
роден в Бретан и там живял,
познат под името Ланвал.

- 5   *По Петдесетница повел
Артур^[1] войска към Кардуел,
зашто готвел се за бой
със пикти и с шотландци. Той
премислял как да ги накаже,*
- 10   *понеже и децата даже
от набезите им пищели,
а в Логър — в кралството му — цели
села били опустошени.
На всички свои приближени*
- 15   *от своята славна Кръгла маса,
които рицарският цвят са,
най-щедро кралят предоставил
жени, земи, ала забравил
Ланвал^[2]. От цялата му свита*
- 20   *нито един не се опитал
Ланвал да подкрепи: от завист,
че имал той безброй прояви
на смелост и на доброта
и бил с неземна красота.*
- 25   *Съвсем бездушно отношение,
и упреци и омерзение
очаквали го, ако зло
се случи. С кралско потекло
и с благородство той се славел,
но бил далече изоставил*

земите си. На този крал
Ланвал изцяло се отдал,
блестял той в неговата свита,
а не помислял да го пита
35 за никакво възнаграждение.
Но от това пренебрежение
обиден бил и оскърен.
Тъй би се чувствал един ден
всеки от вас, добри сеньори,
40 ако, без ничия опора,
случайно озове се в чужда
земя, без близки, в крайна нужда.

Ланвал така потиснат бил
веднъж, че той на кон решил
45 да се разсее из полето,
пояздил и се спрял където
протичала една река.
Протегнал рицарят ръка,
понечил да свали юздата
50 и забелязал, че краката
на коня силно се тресат^[3].
Ланвал прегънал един път
палтото си и след това
на него прислонил глава
55 и се отпуснал да полегне,
ала не можел да избегне
обзелото го отчаяние.
Но на известно разстояние
видял по тучната морава,
60 че две девойки се задават —
с лица неземни, пременени
с одежди пурпурно червени.
Наглед по-старат от двете
вървяла със леген в ръцете
65 (от чисто злато бил направен
и по изящност нямал равен).

*А другата с пешкир в ръка
до нея крачела... Така
до рицаря те приближили.*

*70 Пред тези две девойки мили
направил той поклон учтиво,
отвърнали те приветливо
и рекли на Ланвал веднага:*

*75 — От господарката ни драга
сме пратени, сеньор, при вас.
Тя ви очаква в този час
ей там, в чудесния заслон.*

*Без да погледне своя кон,
които в ливадата пасял,
80 тозчас с тях тръгнал и Ланвал.*

*В неземно хубав замък той
проникнал. Аз не зная кой
би купил с нужните пари
едната му стена... Дори
85 и Август, властелинът в Рим,
по мощ и слава несравним,
и знатната Семирамида
едва ли биха те могли да
се мерят с тоз невероятен*

*90 дом, чийто връх с орел от злато
тъй ослепително блестял^[4].*

*Днес на земята никой крал,
бил той от всички най-заможен,
прекрасния орел не може
95 купи, каквото и да стори,
нито чудесните подпори,
нито въжетата двуредни.*

*Там таз девойка ненагледна
живеела. По красота
100 дори най-свежите цветя
бледнеели, сравнени с нея.
Ланвал заварил тази фея
отпусната върху легло*

- тъй хубаво, че би могло
105 по стойността си да възлиза
колкото цял дворец. По риза
била, но пурпурно манто
покривало гърба ѝ... То
чак от Александрия явно
110 донесено било отдавна.
Единствено били открити
лицето ѝ, вратът, гърдите;
а те — дори от сняг по-бели.
Един в друг двамата се взрели
115 *и тя му рекла: — Драги, аз*
пристигнах тук заради вас.
Ако сте с мен добър, учитив,
ще ви направя по-щастлив
от всеки граф, барон и крал.
120 *Обичам ви до смърт, Ланвал*^[5].
Любовен пламък в миг обгърнал
сърцето му и той отвърнал:
— Девойко, ако любовта ви
способна е да ми достави
125 такава радост, нищо мен
не ще ме отдели и ден
от вас: на всичко съм готов
заради нашата любов.
И лудост бих могъл да сторя...
130 Като го чула как говори,
сърцето ѝ се разтуптяло
и своята любов изцяло
на рицаря дарила тя.
Била безмерна радостта,
135 *с която тя го озарила.*
Освен това му подарила
в обилие сребро и злато,
за да ги харчи докогато
е жив и здрав на този свят.
140 *Ланвал почувствал се богат,*

*усетил радост да прелива
в душата му. Но разъдлива
била девойката: — Бъдете
дискретен, мили! Запазете
145 във пълна тайна любовта ни^[6],
за да избегнем нежелани
последици. Ако се случи
за нея някой да научи,
аз ще изчезна надалече
150 и няма да съм нивга вече
в обятията ви, мой скъпи.*

*Ланвал заклел се да постъпи
така, че да избегнат злото
и се отпуснал на леглото
155 при нея. Там и през нощта
щял да остане той, но тя
му рекла: — Много съм щастлива
с вас, мили мой, ала не бива
тук да нощувате. Станете,
160 че вече мръква. И помнете,
че щом решите някой ден
пак да се срещнете със мен
на място тайно, безопасно,
аз ще съм винаги съгласна
165 на порива ви да отвърна
и влюбено да ви прегърна.
Но нека друг не научава
туй, дето помежду ни става.*

*Ланвал, щастлив, че тя се врича
170 от все сърце да го обича,
целунал я, а после станал,
да се облича се захванал
и тъкмо в тоз миг двете мили
девойки пак се появили
175 с такива хубави одежди,
че щом ги сложил, той изглеждал
по-прелестен от всеки мъж.*

*Девойките още веднъж
се върнали, но този път
с вода и кърпа, та мъжът
преди храна да си измие
ръцете и да ги изтрие.
Вечерята била изкусно
приготвена. Къде по-вкусна!*

*180 Но най-доволен бил Ланвал,
че можел, докато ядял,
любимата си да целува
и в унес да ѝ се любува.
Но след вечерята, уви,
185 налагало се да върви
накъм Артуровия стан.
Довели коня, оседлан,
и след като си сбогом взел,
Ланвал обратно път поел,
190 но се извръщал многократно
назад: съвсем невероятно
било това му приключение.
Обзет от смут и от съмнение,
Ланвал се в Кардуел приbral
200 и още тази вечер дал
пир, неизказано богат,
за всички хора в тоя град.
Не знаел никой как така
се случва, че Ланвал с ръка
205 широка щедро средства давал
на всеки, който се явявал:
Ланвал нещастници дарувал,
Ланвал пленени откупувал,
Ланвал помагал на жонгльори,
210 на бедни рицари от двора,
Ланвал на свои и на чужди
раздавал, ако имат нужда,
 pari, и злато и сребро.
Със радост вършел той добро,*

*но най-доволен бил, че има
възможност своята любима
и през деня, и през нощта
да среща и чеечно тя
се отзовавала, когато
му закопнявала душата.*

*Един ден, същата година,
(Свети Йоан^[7] бил тъкмо минал)
събрали се тридесетина
придворни сред една градина,
225 в съседство с кулата, в която
била кралицата. В палата
сред другите били Говен
и братовчедът му Ивен^[8].
И в даден миг Говен, когото
230 почитали навред, защото
той смел и благороден бил,
на рицарите заявил:
— Сеньори, некоректни бяхме
и много лошо се държахме
235 с добрия, с щедрия Ланвал,
син на могъщ, почитан крал.
Той трябва да е тук, при нас!
И няколко от тях тогаз
открили го, с молби успели
240 да го склонят и го завели
при другите — да се развлече
на воля, както той обича.*

*Облегната на парапета,
кралицата била обзета
245 от смут, щом в групата се взряла
и рицаря Ланвал познала.
Придворните си дами тя
повикала и слязла с тях,
за да потърсят развлечение*

- 250 сред рицарското обкръжение.
Щом рицарите ги видели,
със радост дамите приели
и им протегнали ръце
с усмивка ведра на лице.*
- 255 Единствено Ланвал стоял
встрани от тях, погълнат цял
от мисълта пак да отиде
с любимата си да се види,
да я целуне и прегърне.*
- 260 Той не желаел да обърне
внимание на тържествата —
не радвали му те душата.
Кралицата не се стърпяла
и при Ланвал се озовала,*
- 265 защото имала желание
най-съкровеното признание
да му направи и му рекла:
— Като че вечност е изтекла,
Ланвал, от оня ден, когато*
- 270 по вас ми закопня душата.
Обичам ви, ценя ви много...
Бъдете сигурен, ей Богу,
че зарад любовта към вас
пожертвала бих всичко аз.*
- 275 — Кралице — рекъл той — не бива
да се оплитаме в такива
интимни връзки, че за мен
дългът към краля е свещен.
Не ще му изменя.*
- А тя,*
- 280 под напора на яростта,
отвърнала му гневно: — Зная,
че за любовната омая
душата ви, Ланвал, е чуждa,
че от жени тя няма нужда,
защото искате със млади*

*мъжес да търсите наслади...
Аз чудя се как в своя двор
Артур търпи такъв позор.*

- 290   *Ланвал, с горчилка на сърцето,
й казал нещо, за което
отпосле много съжалалявал.
— Кралице, нямам и представа
за споменаваните връзки.
Макар че с тези думи дръзки
на яростта ви се обричам,
ще ви призная, че обичам
и съм обичан от жена
прекрасна: в цялата страна
по красота тя надминава
онез, които аз познавам.
И нейната слугиня даже,
сравнена с вас, ще се окаже
по-стройна, по-добра, по-мила...*
- 300   *Кралицата се разгневила,
обидена и унизена,
като от болест поразена,
в покоите си се прибрала,
във своето легло се свряла
и се заклела да не става,
да не излиза дотогава,
дордете от самия крал
безсромнит и груб Ланвал
не си получи наказание
за непристойното държание.*
- 310   *И тъй като денят превалил,
от лов завърнал се и кралят
и улова богат показал.
Щом той в покоите си влязъл,
миг след това се появила
кралицата и заявила,*
- 315   *И тъй като денят превалил,
от лов завърнал се и кралят
и улова богат показал.
Щом той в покоите си влязъл,
миг след това се появила
кралицата и заявила,*
- 320   *И тъй като денят превалил,
от лов завърнал се и кралят
и улова богат показал.
Щом той в покоите си влязъл,
миг след това се появила
кралицата и заявила,*

*разстроена и просълзена,
че от Ланвал опозорена
била тоз ден: понеже тя
отхвърлила му любовта^[9],
325   той я обидил, унизиł,
като признал, че влюбен бил
в девойка с хубост на богиня,
а тя пък имала слугиня
със грациозност всепризната
330   и че засенчвала самата
кралица... Крал Артур веднага
заклел се, че тоз рицар нагъл
ще бъде на въже качен
или на клада изгорен
335   за таз обида непростима,
а после наредил на трима
барони да го доведат.*

*Как скръбен бил Ланвал на път
за своя дом: той бил загубил
340   девойката, която любел,
защото клетвата погазил
и любовта си не запазил
във тайна, както обещал.
В плен на неистова печал,
345   напразно той я призовавал,
за думите си съжаливал,
проклинал се и се упреквал,
но неговият глас отеквал
като в пустиня, без ответ,
350   и той се чувствал толкоз клет,
че на живота си без малко
щял край да сложи. Колко жалко,
че той в това си положение
не виждал път за избавление!*

355   Щом пратениците на краля

*пристигнали и му предали
какво Артур е наредил,
Ланвал по-скоро склонен бил
на място да го умъртвят,
а не да го срази гневът
на краля. Тъжен и унил,
пред крал Артур се той явил.*

— *Васале^[10], — рекъл кралят строго, —
обидили сте твърде много*

*365 кралицата, а с този жест
засягате и мойта чест.*

*Изглежда, че сте полулял,
щом безогледно сте твърдял,
че имате жена любима,
по хубост с друга несравнима,
и че слугиня има тя,
която с ум и красота
съпругата ми надминава...*

Ланвал отвърнал му тогава,

*375 че е за него немислимо
интимност и любов да има
с кралицата, и съжалел,
че пред жена му е разкрил
каква девойка е залюбил
и че нелепо е загубил,
чрез недискретност непростима,
навеки своята любима.*

Вбесил се от това признание

*Артур и свикал заседание
на хората си да решат
какъв урок да му дадат,
а не впоследствие да бъде
упрекван той, че е отсъдил*

385 неправилно^[11]. Те се явили

*и след обсъждане решили
присъдата да се отсрочи,
но и гарант да се посочи,*

*зашото можело веднага
Ланвал далече да избяга,
а трябвало да се яви
на съд: съдът да обяви,
при друг, по-разширен състав,
дали е крив или е прав.*

*Артур приел със одобрение
направеното предложение,
ала Ланвал не знаел кой
би се явил гарант: та той
си нямал никой близък в двора.*

*Говен и неговите хора
все пак се врекли, че му стават
гаранти. Крал Артур тогава
им казал: — Нека е така!
Но на земите ви ръка
ще сложа в случай на провал!*

*Потиснат върнал се Ланвал,
от група рицари следен...
Впоследствие те всеки ден
заварвали го като плаче,
упреквали го, затова че
заради никаква страст луда
той е изпаднал във заблуда,
без да пропускат да подканят
Ланвал редовно да се храни,
че инак би се разболял.*

*420 В уречения ден Ланвал
бил от гаранта си Говен
доведен, доста натъжен,
пред дворцовия съд. Мнозина
от рицарите(над стотина)
били на мнение без съд
тозчас да го освободят
от отговорност: според тях
Ланвал изобщо нямал грех.*

395

400

405

410

415

425

*Артур държал пред съдиите
позициите на страните
да се припомнят, пък тогава
бароните му да решават.*

*Едни, със цел да се харесат
на краля, искали процесът
да бъде максимално строг.*

*Но Корнуелският херцог
взел думата: — За нас дългът,
сеньори, и честта стоят
над всичко. Личното ни мнение
не бива да е от значение.*

*Разбрах, че кралят е подал
оплакване срещу Ланвал
за вероломство най-ехидно
и за държание обидно*

*спрямо кралицата: той дръзко
се перчел със любовна връзка...*

*Ала как може един крал
да се оплаква от васал!*

*Васалът има задължение
да се отнася с уважение
към краля: клетвата му става
залог и щом я нарушава,
ще се заемем с него ние.*

*Ако Ланвал пред нас разкрие
коя е негова любима
и ако видим, че е имал
във случая безспорно право
да бъде с нея горд, тогава
съдът ни ще го оправдае,*

*понеже той не е желал
кралицата да унижи.*

*Но ако той не издържи
прроверката, ще ни принуди
от кралството да го прокудим,
зашто краля злопоставя.*

*И те решили да заставят
Ланвал да доведе в палата
приятелката си, която
да бъде в негова защита.*

*470 Но той не можел да разчита
на нея и им отговорил,
че няма как това да стори.*

*Щом пратениците предали
на съдиите, че Ланвал е*

*475 във затруднение голямо
и никаква надежда няма
сега да бъде оправдан,
тогава крал Артур, припрын,
поискал още на часа*

480 присъда да произнесат.

*Тогава тъкмо се явили
на кон две грациозни, мили
девойки с туники тафтени.*

*От хубостта им впечатлени,
съдиите, щом ги видели,
очите си от тях не снели.*

*Говен при рицаря унел
отишъл и му съобщил,
че две девойки са дошли,*

*490 но на въпроса му дали
от тях едната не е тая,
която го така омая,
Ланвал отвърнал, че не знае
за никоя от тях коя е.*

*495 Девойките се приближили
до краля и го поздравили:*

*— Дано Всевишният творец
закриля кралския дворец
и вас, кралю! Благоволете*

*500 на хората си да речете
за гости да стъкмят палата*

*и да постелят по леглата
коприни лъскави и свила,
че господарката ни мила
би искала да ви гостува
и да остане да нощува.*

*Щом кралят разпоредби дал,
пред съдиите настоял
присъдата да обявят.*

*— Кралю, — му рекли *те*, — съдът
прекъсна свойто заседание,
зашото трябваше внимание
на дамите да се обърне,
но незабавно ще се върнем
към делото.*

*Ала тогава
съгледали, че приближават
две други млади хубавици
върху испански магарици.*

*И в двора не един васал
въобразил си, че Ланвал
ще бъде тутакси спасен.
Добросърдечният Говен
към рицаря се пак завтекъл
и най-приятелски му рекъл:*

— Сеньор Ланвал, не се косете!

*Я вижте там онези двете
чаровни хубавици знатни!*

*Една от тях е вероятно
любимата ви. — Не, до днес,*

*сеньор, не съм аз имал чест
да ги познавам. Ни една
не е прекрасната жена,
която ми плени душата.*

*Събралите се във палата
все още гледали с възхита
лицето, тялото, очите
на двете прелестни девици.*

505

510

515

520

525

530

535

*По хубост тяхната кралица
отстъпвала им очевидно,
540 макар че туй било обидно
за нейния върховен сан.*

*По-възрастната с глас припрын
на краля рекла: — Сир, след час
и господарката ни с вас
545 ще иска да говори. Тя
желала би и през нощта
тук да остане.*

Кралят пак

*дал заповед къде и как
да бъде дамата приета
550 и щом били и тези двете
девойки в двора настанени,
пред своите преки подчинени
той настоял да подновят
процеса и да огласят*

*555 най-справедливото решение,
защото губела търпение
кралицата, че цял ден тя
дори и залък хляб в уста
не турила. И този път,*

*560 когато готвел се съдът
да заседава, се задала
девойка с кожа снежнобяла
(най-хубавата в този свят)
на бял великолепен ат*

*565 със сбруя приказна — такава,
че кой каквото ще да дава,
не би събрал пари за нея.*

*Девойката, същинска фея,
била със туника, която
570 пристягала така снагата,
че да събужда възхищение
чудесното телосложение:
със шия и от сняг по-бяла,*

с коса възrusa (тя блестяла
575 дори от златото по-ярко),
с очи, в които огън жарко
припламвал, със красиви устни,
с кафяви вежди, с грим, изкусно
и с мяра сложен по лицето,
580 и с наметало, под което
се очертавали краката.
Държала тя сокол в ръката,
ситняла хрътка подир нея,
оръженосец във ливрея
585 великолепен рог държал
и редом с дамата вървял.
Нито Диодона, ни Венера
не могат с нея да се мерят
по привлекателност и чар.
590 *И всеки в двора, млад и стар*
не спирал да се възхищава,
като я гледал да минава
с походка достолепно бавна.
Дори и съдиите явно
595 *били дотолкоз възхитени,*
че се почувствали съгрени
от радост, още непозната.
Най-старият барон в страната
600 *приел би, ако туй е нужно,*
на нея до живот служи.
Приятели за седен път
пристигнали да известят
Ланвал, че влиза във палата
605 *една красавица, която,*
ако е рекъл Бог, ще може
на него помош да предложи.
— *Не е тя нито кестенява,*
ни рижса, ала притежава
чаровна хубост, тъй голяма,
610 *че на земята равна няма.*

*Щом чул тез хубави слова,
той вдигнал насърчен глава,
като въздъхнал облекчено,
и по лицето зачервено
615   пребягнала усмивка лека:
— Това е моята мила... Нека
да ме убият този ден,
щом тя не се смили над мен.
Макар и в сетния си час,
620   щастлив бях да я видя аз.*

*А тя, щом от жребеца слязла,
в тържествената зала влязла,
Артур със куртоазен жест
на дамата оказал чест,
625   а цялото му обкръжение
посрещало я с уважение,
с каквото някой друг едва ли
е бил приеман в тези зали.*

*Пред краля дамата, подир
630   ред почести, изрекла: — Сир,
на всички в двора и на вас
ще кажа нещо важно аз:
обикнах един ваш васал,
известен с името Ланвал.*

*Макар че няма основание,
съдът се готови наказание
да му наложи за словата,
които казал... Но вината
635   е на кралицата предимно.*

*Към отношение интимно
не я е предизвиквал той.
Сега съм между вас... И кой
ще каже, че Ланвал едва ли
640   е имал право да се хвали.*

*Понеже чули и видели
красавицата, всички счели,
че всъщност тя е оправдание*

за споменатото държание.

Спасителката му тогава

650 решила да си заминава...

Ала във близост с тази зала,

на сиво мраморно стъпало

(удобно място, откъдето

се мятали върху конете

655 при дворните) стоял Ланвал.

И щом тя на жребеца бял

край него минала, той скочил

отзад и с нея се насочил

към Avalon... [12] Не малко хора

660 в Бретан и досега говорят,

че скоро след това далече

бил рицарят Ланвал отвлечен

и краят му не е известен.

Така завършва моята песен.

---

[1] Ст. 6: Ланвал е единственото артуровско „ле“ на Мари: действието има за кадър двора на крал Артур и конфликтната линия се изгражда от противопоставянето между негови представители и героя Ланвал.[↑]

[2] Ст. 19: Мари въвежда тук епическия мотив за неблагодарния крал, който не възнаграждава своите васали със земя. Този мотив стои в основата на цикъл епически песни, известен като „цикъл за Доон дьо Маянс“. Ала докато в епопеята васалът негодува и често воюва срещу неблагодарния крал, Ланвал не търси реванш от Артур. Неговата пасивност е типична за повечето мъжки персонажи в новелите на Мари.[↑]

[3] Ст. 51: Треперещият кон и реката като гранично място са белези за близостта на Другия свят.[↑]

[4] Ст. 91: Мотивът за двореца или за луксозния павилион със златен орел на покрива се среща в два „антични“ романа, които са оказали влияние на Мари дьо Франс — *Роман за Тива* (1150) и *Роман за Еней* (1156–1160), — както и в редица романи от по-късно време.[↑]

[5] Ст. 120: В новелите на Мари любовното чувство не е последица от предишни отношения. Внезапната му појава завладява изцяло влюбения и изтиква на заден план всичко останало (вж. също бел. към ст. 465 от *Гижмар*). В този дух е и любовното признание на феята, което приема формата на категоричен императив. ↑

[6] Ст. 145: Медиевистите (например Лоранс Арф-Ланкнер) определят *Ланвал* като „мелюзинин разказ“: девойка от Другия свят дарява любовта си на смъртен и го отрупва с богатства; щастието между двамата се крепи на едничкото условие мъжът да пази в тайна връзката си с феята и да не прониква в нейния свръхестествен живот. ↑

[7] Ст. 222: 24 юни е празник на Свети Йоан Кръстител по католическия календар. ↑

[8] Ст. 228: Според *Роман за Брут* от Вас (1155), който Мари очевидно познава, Говен е син на крал Лот, а Ивен — на крал Уриен. Лот и Уриен са братя. Говен е също племенник по майчина линия на крал Артур; майка му Ана е сестра на Артур. ↑

[9] Ст. 324: Сцената е в съзвучие с библейския разказ за Йосиф и жената на Путифар. Вж. *Битие* 39:7-19. ↑

[10] Ст. 363: С това свое обръщение Артур сочи ясно естеството на провинението. Васалът дължи покорство и уважение както на своя господар, така и на неговата съпруга. ↑

[11] Ст. 389: Съдът, устроен от Артур, съответства на тогавашните съдебни практики в т. нар. графски съдилища (вж. по въпроса Georges Duby, „*Recherches sur l'évolution des institutions judiciaires pendant le Xe et le XIe siècle dans le Sud de la Bourgogne*“. — In *Hommes et structures du Moyen Âge*, Paris, Mouton, 1973, pp. 7–60). Процедурата протича в следната последователност: свикване на първо съдебно заседание; Артур не оказва въздействие на заседателите при вземане на решение; насрочване на второ заседание, на което обвиненият (*Ланвал*) може да се яви със свой застъпник (гарант). Според архаичните съдебни практики, ако застъпникът изльже, получава наказанието, предвидено за обвинения. Тук Артур се ограничава със заплаха към гарантите, че ще сложи ръка на техните земи (ст. 409–410) в случай, че не осигурят присъствието на *Ланвал* на второто съдебно заседание; кралят не произнася окончателното решение (ст. 507–509); това правят съдиите под председателството на Корнуелския херцог (ст. 645–647). ↑

[\[12\]](#) Ст. 659: В уелската традиция остров Авалон е царството на мъртвите и на феите. Там свършва земния си път и крал Артур според *Смъртта на крал Артур* (XIII в.). Ако приемем, че името Ланвал е почти анаграма на Авалон, можем да го тълкуваме като програмно, доколкото сочи бъдещето на героя. ↑

ДВАМАТА ВЛЮБЕНИ

Do нас е стигнала вестта
за любовта и гибелта
на двама влюбени, живели
в Нормандия. За тях са пели
5 и песен във Бретан... Тук аз
ще я предам във стих за вас.

Във Невстрия, чудесен кът
(Нормандия го днес зоват)
ще видите висок баир:
10 там тези двама млади в мир
за вечни времена почиват.
Оттам по прям път се отива
до град с висок защищен вал,
съзидан от добрия крал
15 на питрите. Той в тяхна чест
бил кръстен Питър и до днес
все още тъй се именува^[1].
Дордете този крал царувал,
момиченце му се родило.
20 Но той съпругата си мила
загубил и със него само
била отрасла дъщеря му.
Той нямал други близки хора,
затуй утеша и опора
25 било красивото момиче
за краля, който го обичал
тъй, както никой друг баща.
Младежите от областта
начесто идвали в палата,
30 за да поискат от бащата

ръката ѝ, но той обратно
отпращал всички кандидати,
зашото не помислял даже,
че някой ден ще се окаже
35   от дъщеря си отделен,
макар че често бил винен
от близкото си обкръжение
за странното си поведение.
Зачудил се бащата как

- 40   да се избегне бъдещ брак
и как могъл би най-добре
одумнициите да възпре.
И известил навред в страната,
чe по повеля на съдбата
45   от всеки кандидат се иска
да може до онази близка
височина да занесе
девойката, но да не се
запира, за да си почине.
- 50   Един след друг дошли мнозина
да пробват, ала не успели.
А няколко от тях се спрели,
съвсем без сили, посред път
и не могли да продължат.
- 55   Задълго в кралския палат
не влязъл никой кандидат.
Един младеж смел, силен, честен,
достоен син на граф известен,
със доблест и със дръзвновение
- 60   печелел слава, уважение...
В двореца често ходел сам
и дълго престоявал там.
Но затрептяла му душата
- 65   с любовен плам по дъщерята,
той чувствата си ѝ признал
и пред момата настоял

да стане негова любима.
И тъй като баща ѝ имал
за момъка високо мнение,
70 без да усеща притеснение,
с любов отвърнала му тя
и в най-затулени места
отдавали се на наслада,
но от внезапна изненада
75 изпитвали болезнен страх.
И в случая той бил за тях
за предпочтане, защото,
ако разкриели ги, злото
било би непреодолимо.

80 Щом станало непоносимо
туй изпитание, той казал:
— Ах, мила, как гнети ме тази
несигурност! Не е ли време
сами решение да вземем
85 и да избягаш ти със мен?

Той бил напълно убеден,
че няма никога бащата
да бъде склонен дъщерята
да стане негова жена,
90 щом до оназ височина
не може да я занесе.

А тя му рекла: — Май не се
тъй силен чувстваш, че дотам
ти да ме носиш. Но аз знам,
95 че скришом ако с теб избягам,
ще вдигнем страшен шум веднага
и с туй ще причиня страдание
на татко. Обич, почитание
към своя мил баща питая

100 и в никакий случай не желая
да го подлагам на мъчение.

Аз виждам друго разрешение:
в Салерно^[2] имаме роднина,

която само с медицина,
105 с лечителство се занимава;
тя билки всякакви познава:
трийсет години практикува
професията да лекува.

Аз имам следната идея,
110 любими мой: сега при нея
с едно писмо от мен иди
и откровено ѝ кажи
какво в неволя ни докара.

А тя ще ти даде отвара,
115 за да ти влее нова сила,
която би ти позволила
догоре да ме занесеш.

След туй признай си, ако щеш,
пред татко своето тежнение.

120 Той сигурно със слизхождение
ще ти рече, че би ме дал
на онзи, който би успял
с мен на ръце и без да спре
догоре да се добере.

125 Тогаз, щом толкова държиши,
догоре с мен ще се качиш.

Младежът предоволен бил
и от сърце благодарил
за този тъй добър съвет.

130 И след като поел обет
необходимото да стори,
нетърпелив напуснал двора,
приbral се, пълен със надежди,
облякъл хубави одежди,

135 коне пригответил, взел пари
и със приятели добри
за град Салерно той заминал
с писмо до близката роднина.

Внимателно го тя прочела,
140 с младежа разговор провела,

*та най-подробно да узнае
какво го толкова терзае
А после лекове вълшебни,
различни чайове целебни
на госта дала тя да пие,
та още сила да добие.
И много да е слаб човек,
един такъв вълшебен лек^[3]
прониква в неговото тяло*

*145   по всички жили и изцяло
възстановява му мощта.
Накрая във шишенце тя
наляла питие, което
младежа да крепи, дордетео
с любим товар върви нагоре.
Отишъл той отново в двора,
за да поисква от бащата
пак на девойката ръката.
Едва ли не за луд го взел
150   добрият крал, но го приел.
Та колко рицари красиви,
достойни, смели, издръжливи
се пробвали без резултат!
А пък дошлият бил тъй млад!
155   И все пак кралят ден изbral,
vasalite si призовал
да гледат как до планината
ще занесе той дъщерята.
Тя постела от дълго време,*

*160   та щом той на ръце я вземе,
да не се чувства затруднен.
Дошъл уреченият ден,
младежът взел си питието
и сам отишъл там, където
поканен бил: в една зелена
ливада, стигаща до Сена.
Щом кралят щерка си довел,*

*младежът на ръце я взел,
шишенцето ѝ поверил
и към върха се устремил
(усилията му, за жалост,
отишли всичките нахалост,
зашото счел за непотребно
да пие питие вълшебно).*

*180   185   Ощастливеният младеж
поел по склона с бърз вървеж,
ликувайки от все сърце,
зашото носел на ръце
любимата си към целта.*

*190   Но тъкмо по средата тя
усетила, че отмалява
и рекла му: — Какво ти става?
Пийни си от шишенето, мили,
за да ти влее нови сили.*

*195   195   Как до върха чак ще вървиш,
ако се много измориши?*

*Но той за нужно не намирал
да пие и, без миг да спира,
задъхан, рекъл ѝ: — Любима,
200   не се страхувай, сили имам
да стигна до върха за час.
Как на сред път ще пия аз?*

*По мен ще почнат да крещят,
а може и да ме смутят,
205   да ми попречат да измина
оставащата ми третина
от пътя до височината...*

*Усетила тя, че краката
не го държат, и рекла пак:
210   — Пийни си, мили! Инак как
ще издържиш? Но не склонил
любимият и продължил
нагоре, но не издържал,
уви, и Богу дух предал*

*215 в последния момент, когато
бил изкачил височината.
Девойката със изненада
помислила, че той припада,
понечила от пitiето*
*220 в уста да му даде, но ето
че той издъхнал... Щом разбрала,
че е умрял, тя заридала,
от отчаяние обзета,
захвърлила встрици шишето,
225 то се разляло по земята,
но, за доброто на страната,
от него взели да растат
целебни билки в този кът^[4].*

*230 През горък плач неудържим
до момъка непрежалим
притиснала си тя гърдите,
целунала го по очите,
по устните и по лицето.
След остър разрыв на сърцето*
*235 със този свят се разделила
и тя — най-умната, най-мила,
най-хубава девойка в двора.
А кралят с неговите хора,
като видели, че се бавят,*
*240 се питали какво ли правят:
чак до върха се изкачили
и бездиханни ги открили.
Изпаднал кралят в безсъзнание,
от силна скръб и състрадание*
*245 обзет бил не един човек.
След три дни в мраморен ковчег
били, доколкото аз знам,
погребани те точно там,
където ги приел върхът —
250 там в мир почива им прахът.*

*И този връх във тяхна чест
е назован. За тях и днес
все още споменът живее
и в цял Бретан се песен пее.*

---

[1] Ст. 17: Както се вижда от началото на разказа, това „ле“ черпи сюжета си от етиологична легенда (легенда за произход). Въпросната легенда е свързана с манастира „Двамата влюбени“, построен през XII в. в горната част на възвишение от 140 м. Малкият манастир получава името си вероятно покрай двойка аскети, оттеглили се на това място. И в наши дни легендата се разказва в нормандското село Пон дьо Ларш на левия бряг на р. Сена. Според някои критици Мари заимства основния мотив — за младите влюбени, които родителите разделят — от Овидиевия разказ за Пирам и Тисба (*Метаморфози*, кн. 4) и го съчетава с друг — за краля вдовец, който обича безмерно дъщеря си и поставя неизпълними условия пред женихите. Той се среща в редица средновековни разкази. Най-известен е романът *Едноръката* (*La Manekine*, XIII в.) от Филип дьо Маноар. През XVII в. Шарл Перо претворява мотива в разказа си „Магарешката кожа“. ↑

[2] Ст. 103: В края на XI в. италианският град Салерно става владение на Нормандския херцог. През XII в. Салернската медицинска школа е сред най-прочутите в Европа. ↑

[3] Ст. 148: Мари използва думата „beivre“, която може да означава както обикновено питие, така и вълшебен еликсир. Някои коментатори сравняват този епизод с вълшебното било, което запалва любовната страст на Тристан и Изолда. По-убедителен е паралелът между двета разказа на базата на общия гроб на влюбените. Що се отнася до питието, до което младежът така и не се докосва, то е по-скоро допинг, отколкото магическа сила. Но в случая по-съществено е друго: отказът на претендента от външна помощ означава, че той изпълнява убийственото условие на бащата. ↑

[4] Ст. 228: В Овидиевия разказ за Пирам и Тисба кръвта на героя, пролята под едно дърво, веднага обагря в тъмночервено неговите плодове (*Метаморфози*, IV, 125–127). ↑

ЙОНЕК

*Написах вече много песни
и чувствам, че ще ми е лесно
да продължа, за да предам
във стихове каквото знам
за рицаря прочут Йонек,
за татко му Мулдумарек,
а също за оназ страна,
в която своята жена
той срещнал, за дома, където
10 било отгледано момчето.*

*В Британия владетел стар
живял и, като господар
могъщ, налагал си властта
над град Карвент^[1] и областта —
15 там, где тече река Дюела.
Издигнал яка цитадела,
богатства насъbral безброй
и тъй като възstar бил той,
си казал, че е крайно време
20 съпруга млада да си вземе,
защото много искал тя
да може да роди деца,
които хем да продължат
рода му, хем да наследят
25 богатствата, които имал.
Девойка с хубост несравнима
старикът взел си за съпруга,
от род най-достолепен... Друга
такваз не можете откри
30 в Линкълн, в Ирландия дори.*

*Разяждан от любов ревнива
към своята жена красива,
той я държал все под надзор
(като във истински затвор)
35   в голяма стая, где то само
била допускана сестра му —
вдовица, вече побеляла,
която зорко я следяла^[2].*

*А там, доколкото аз зная,
40   и други дами в друга стая
живеели, но никой път
те не могли да посетят
затворницата клета... Тя
пет-шест години в крепостта
45   останала като престъпник
и никой близък там не стъпил.
Но и отрок не се родил.*

*Така ревнив съпругът бил,
че никой (ни камериер,
50   нито слуга, ни портиер)
не влизал в стаята, в която
била затворена жената.
А тя, все тъй печална, бледна
лелеела една последна*

55   надежда — чакала смъртта.

*Но ето, че през пролетта,
щом първите лъчи изгрели
и птичките в леса запели,
мъжът за лов се пригласил
60   и на сестра си наредил,
щом той излезе през вратата,
да я затвори. И сестрата
тъй сторила. А после взела
 псалтир и в него се зачела,
65   без за жена му да се сети.
Когато почнало да свети*

по-силно слънце на небето,
с горчиви сълзи на лицето
жена му, виждайки, че няма
друг никой в стаята голяма,
горчиво почнала да стене:
— Ax, Господи, защо на мене
ти отреди съдба такава!
Какво ли друго ми остава
75 освен от този мрачен кът
умряла да ме изнесат?
Защо ли луда ревност кара
съпруга ми от изневяра
да се бои? Как да отида
80 на църква, близки как да видя?
Бих гледала с добро око
на вас, съпружес мой, ако
със нещо ме поразвлечете.
Родителите ми, проклети
85 дано да са, да идат в ад,
защото още много млада
ме дадоха на този стар
ревнив и властен господар,
с пробудени младежски сили.
90 Защо не са го потопили
на ад в огнената лава
в деня, когато бил кръщаван!
Аз чувала съм разни хора
от тази област да говорят,
95 че на онез, които страдат,
понякога пък им се пада
и чудеса да изживеят,
и радости да ги съгреят.
Например рицари достойни
100 намират си красиви, стройни
жени от висше потекло.
Нещастни дами би могло
в мъже прекрасни да се влюбят

*и без честта си да загубят,
да си живеят с тях щастливи.
Всесилни Боже милостиви,
стори така, че и за мен
да стане чудо някой ден!*

Щом промълвила си молбата,

*огромна птица чудновата
се през прозорчето проврала
и мигом в стаята влетяла:
сокол грамаден мигновено
пред нея кацнал. Изумена,
тя вгледала се в тази птица,
която в млад и снажен рицар
превърнала се... А жената
с воал закрила си главата
от ужас и от удивление.*

*Младежът, за успокоение,
я поздравил с дълбок поклон
и казал със прочувствен тон:*

— Госпожо, нищо страшно няма.

*Соколът е една голяма
и горда твар. Не се чудете,
а любовта ми приемете.*

Обичам ви от дълго време.

*Откакто тази страсть обзе ме,
единичко нещо исках аз —*

*да знаете, че само вас
обичал съм и ще обичам,
на вас душата си обричам.*

Любима, вече ви го казах...

Уви, не можех да изляза

*от моя край, преди да бях
дочул аз призыва ви плах.*

*Достигна той до мен и ето:
на вас отдавам си сърцето.*

Жената се успокоила,

главата бавно си открила

105

110

120

125

130

135

140

*и му отвърнала, че тя
не ще страни от любовта,
че щом на Бог се уповават,
не ще я нищо спре тогава.*

*145 Тъй снажен и красив бил той,
че тя такъв в живота свой
все още не била видяла
и занапред едва ли щяла
да види... — Аз, госпожо, зная
150 дълга си... Никак не желая
мен някои да ме винят,
че аз не съм, във своя път,
зачитал нашия Създател,
върховния доброжелател,
155 избавил ни от ред беди
и от неволи заради
адамовото прегрешение.*

*Бог е живот и просветление
за грешните... Тъй е било
и иначе не би могло.*

*Щом се съмнявате, тогаз
нека свещеник тук при вас
да дойде да ви причести,
(уж Бог греха ви да прости).*

*160 Ще се превърна аз в туй време
в самата вас и ще приема
причастието примирено,
както от Бог е отредено^[3].*

*Допаднала ѝ таз идея
170 и го допуснала при нея
да легне, ала ни с милувка,
нито с прегръдка, ни с целувка
той не посмял да привлече
любимата. Но ето, че
там влязла старата от сън
да я събуди, че навън
отдавна слънцето блестяло.*

*Без да помръдне свойто тяло,
тя вид страдалчески си дала
и пред сестрата настояла
да доведат тозчас у тях
свещеник, че било я страх
да не умре непричестена.*

— Госпожо, брат ми този ден е
*на лов — отвърнала сестрата. —
Почакайте. Ключ за вратата
освен аз, никой друг тук няма.*

*Ала подучената дама
престорила се, че припада
за най-голяма изненада
на старата. Веднага тя
още от входната врата
свещеник викнала. Той мигом
със просфората си пристигнал:
тъй рицарят се причестил
и от потира вино пил.
След туй свещеникът излязъл
от стаята тъй, както влязъл.
Последвала го и сестрата...*

*Възлюбените във кревата
останали и се отдали
на своята любов. Едва ли
друг някой тъй щастлив е бил.
Накрая, щом той промълвил,*

*че трябва да си заминава,
тя почнала да настоява
да идва колкото се може
по-често. — Бих могъл, госпожо,
щом призовете ме, завчас
да дойда да се видя с вас.
Но трябва много да се пазим
и то най-вече от онази
старица, тя ще ни следи*

180

185

190

195

200

205

210

и брат си ще предупреди.

*215 А щом ни тайната узнаят,
уви, фатален ще е краят.*

*Заминал рицарят, а тя
си легнала и сутринта
се чувствала напълно здрава
и вече взела да отдава*

на външния си вид внимание.

*Обзело я едно желание:
по цял ден да стои сама,*

*а щом мъжът ѝ от дома
навън излезе, да приеме
младежа, без да губи време,
та радост с него да дели.*

*Ex, дано Бог благоволи
и в бъдеще да продължава*

*230 все тъй тя да се наслаждава
на тези среци въжделени!*

*От тях напълно променена
била... Съпругът ѝ обаче*

*бил изненадан от това, че
235 пред огледалото я сварвал
лицето да си издокарва,
и със сестра си споделил,
като дори се усъмнил*

в предаността ѝ. Но сестра му

*240 го уверила, че тя само
при нея влиза, че мъж друг
изобщо не е стъпвал тук.*

*Но пък била със впечатление,
че в никакво усамотение*

*245 съпругата му предпочита
сега да ѝ минават дните.*

*— Аз — рекъл той — ти имам вяра,
но нещо вътрешно ме кара*

*да проверим. Щом сутринта
изляза, входната врата*

добре след мене затвори,
а след това се престори,
че и на теб ти се налага,
да тръгваш, но се скрий веднага,
255 тъй че да разбереш тогаз
какво я радва в този час.

След тази подла уговорка
те се разделят. Колко горка
е участта на тез, които
260 попадат в клопката на злите
и отмъстителните хора!
Два дена след това сеньорът
съпругата си известил,
че кралят го извикал бил
265 и че след малко заминава.
А старата сестра тогава
зад някакъв декор се скрила
и много зорко проследила
какво извършвала жена му.

270 А тя, в леглото, това само
очаквала: лек вик надала,
любимия си призовала,
и той, преди да мине час,
пристигнал. С тих и нежен глас
275 те своите чувства споделили
и най-подир се разделили.
Макар че старата видяла,
че влиза мъж, тя не разбрала
как тъй се е сокол оказал
280 в момента, в който той излязъл^[4].
Уплашила се тя и щом
се върнал брат ѝ в своя дом,
съвсем подробно му предала
как случката се разиграла
285 пред нейните очи. Мъжът

*разпоредил да изковат
веднага шишове големи
със върхове добре калени,
дори по-остри от бърснач.*

- 290* *Донесъл ги един ковач
и много здраво ги забил
в прозореца, където бил
младежът минал преди малко.
Ах, Боже мили, колко жалко,
295 че рицарят представа ня мал
за тази пъклена измама.*

*Нощта несетно превалила
и щом зората зазорила,
съпругът, който бил готов
300 уж рано да върви на лов,
бил съпроводен от сестрата
до входа, после тя вратата
заключила и се прибрала.*

- 305* *А пък жена му си лежала
и чакала, нетърпелива,
мига на срещата щастлива
със рицаря: даде ли знак,
любимият ще дойде пак.
И долетял той отдалече,
310 ала прозорецът бил вече
цял в шишове... Един, за жалост,
забил се в неговото тяло
и от плътта му наранена
потекла струя кръв червена.*

- 315* *Разбрал той, че след тази рана,
уви, жив няма да остане,
макар и трудно се привдигнал,
до своята любима стигнал
и се отпуснал на леглото.*

- 320* *Тя ужасила се, защото
съгледала следи от кръв.*

Младежът заговорил пръв:

— Ах, мила, любовта без време,
уви, живота ми ще вземе.

*325 Предупредих ви предвидливо,
че вашата непредпазливост
ще бъде пагубна за нас.*

*При тези думи тя в несвяст
изпаднала... Щом се свестила,*

*330 той се захванал своята мила
настойчиво да убеждава,
че вредно е да се отдава
на мъката, че носи тя
плодът желан на любовта:*

*335 от него щяла син да има,
красив син, с храброст несравнима.*

— Кръстете туй дете Йонек.

*Най-верният на вас човек
ще е синът ни един ден*

340 и той ще отмъсти за мен.

*Обаче раната, уви,
обилно взела да кърви,
покрусен, рицарят излязъл,
и вик раздиращ сякаш срязал
345 гръдта на неговата мила.*

*Да го последва тя решила
и от прозореца, висок
над двайсет стъпки, със отскок
накъм земята полетяла.*

*350 Като по чудо оцеляла^[5],
все по следите от кръвта
до хълм висок отишла тя,
отвор окървавен видяла,
по прясната следа разбрала,*

*355 че точно там младежът мил
наскоро явно се е скрил.*

*Без да се колебае, влязла
във дупката и щом излязла,*

360 съгледала трева зелена^[6] —
и тя била окървавена.
Макар че ужас с я обхванал,
тя минала една поляна
и се оказала пред град
неописуемо богат,
365 със вход величествен отпред,
със здрави крепости отвред,
а покривите и стените
като че от сребро били те.
Встрани се виждали блата,
370 с гори обраснали плати,
край кулата течала бистра
река и много сгоден пристан
отварял се накъм морето.
Откъм страната на полето
375 тя влязла през врати чудесни
в града и по следите пресни
от кръв тя стигнала до замък,
издигнат от най-хубав камък;
следи от кръв личали даже
380 тук-там из залата с паважа,
но докато дотам вървяла,
ни мъж, нито жена видяла.
В широка стая, на креват
бил легнал рицар непознат,
385 тя по-нататък продължила
и във съседната открила
друг рицар, също спящ. Накрая
видяла в следващата стая
на рицаря ранен леглото^[7].
390 От злато и сребро било то,
а на чаршафите, с които
това легло било покрито,
не им се знаела цената.
На свещници от чисто злато
395 горели свещи: тях едва ли

*ги биха и за цял град дали.
Лежел там рицарят любим
и тя от смут неустоим
връз него паднала в несвяст.*

400 *До своите гърди тогаз
притиснал той жената мила,
а щом като се тя свестила,
тревогата си превъзмогнал
и рекъл: — Моля ви, за Бога,
да си вървите. Този ден
ще е последният за мен.*

*Във траур всички ще потънат
и ако ви до мене зърнат,
ще кажат, че заради вас*

410 *смъртта си съм намерил аз
и може зло да ви направят,
пък аз не искам тъй да става.*

*— Ах, мили мой, — му рекла тя, —
аз предпочела бих смъртта,*

415 *а не да се завърна там,
при своя мъж, защото знам,
че начаса би ме убил.*

*Тогава той ѝ подарил
вълшебен пръстен, който можел
420 и яд, и гняв да уталожи,
той щял мъжса ѝ да застави
за тази случка да забрави.*

*А после своя меч ѝ дал:
на бъдещия син той щял
425 да служи, щом и той доспехи
надене, та безброй успехи
в турнири рицарски да има.*

*След туй на своята любима
заръчал някой божи ден*

*430 ведно със своя син рожден
и със мъжса си да отидат
във манастира, за да видят*

къде почива му прахът,
с подробности да разберат
435 как той издъхнал е трагично,
и там на своя син тя лично
да предаде тогава меча,
да му разкаже издалече
кой е баща му, как роден е...

440 Накрая дал ѝ да надене
по-подходящо облекло,
в което трудно би могло
да бъде пътьом разпозната,
и ѝ напомнил шепнешката,
445 че време е да си отива.

Без да оказва съпротива,
тя си заминала с надежда,
че с този пръстен, с таз одежда,
с тоз меч, каквото и да става,
450 тя всичко ще преодолява.

Едва излязла тя извън
стените на града и звън
камбанен тъжно проехтял:

Това бил знак, че е умрял.
455 От болка помътнял умът ѝ
и тя припаднала три пъти.

Когато вече се съзвела,
по стръмен хълм тя път поела
и най-подир се озовала

460 пак в своя край и за живяла
в семеен мир със своя мъж
и го не чула ни веднъж
за нещо да я обвинява
или да ѝ се подиграва.

465 Когато се синът родил,
заръката на своя мил
тя спазила и той бил кръстен
Йонек^[8]. Макар че бил невръстен,
синът бил приказно красив,

*470 а щом порасъл, по-учтив,
по-щедър и по-смел мъж млад
във кралството не бил познат.*

*Дошъл очаквания ден,
когато той бил посветен
във рицарство...*

Б град Карлеон

в чест на светеца Аарон^[9]

провеждал се голям събор.

В зори известният сеньор

жена си и сина си взел

и към събора път поел,

обаче знаел ли къде

съдбата ще го отведе.

Слугата, който той наел,

в чудесен замък ги завел,

там имало и манастир

с благочестив и предан клир,

и след гощавката богата,

предложена им от абата,

те там прекарали нощта.

Събудили се сутринта,

били на меса в храма божи,

след туй духовникът предложил

абатството да посетят,

във столовата да ядат

и в манастирските покои

той ги въвел... Като към свои

най-близки хора се държал

абатът. Гостът не можал

да не изкаже почитание

към проявеното внимание.

Те посетили този ден

един голям гроб, украсен

с бродерии невероятни,

с коприни, с орнаменти златни.

Около гроба те видели

как двадесет свещи горели
на свещници от злато чисто.
Кадилници с фриз аметистов
разнасяли тамянен дим

510 в чест на покойника любим.

Дошли те рекли да попитат
кого тъй местните почитат
и чули как те обясняват
през сълзи на кого отдават

515 това заслужено внимание.

Той бил със рядко обаяние,
добър, смел, силен: в този свят
тъй личен мъж не бил познат.

520 Той в своята страна бил крал
и с подвизи безчет блестял [10].

Обаче бил в Карвент подмамен
от някаква красива дама,
неверни хора ги разкрили
и подло рицаря убили:

525 — Откакто тази драма стана,
за съжаление остана
без свой крал нашата страна.

Но знаем, че от таз жена
син има твой, син възмъжал
530 и него чакаме за крал.

А майката, при тез слова,
тозчас обърнала глава
към своята рожба: — Сине мил,
навярно Бог е отредил
535 така да стане... Тук в пръстта
почива твоят скъп баща.

Умря твой като мъченик,
погуби го ей тоз старик.

Преди да се родиш, твой рече
ти, сине, да му носиш меча,
за теб до днес го пазих аз.

Разказала тя с тръпнещ глас

*пред насъбрали те се хора
накратко своята история.*

- 545 *След туй в несвяст се олюяла
и върху гроба му умряла.
Синът със меча на бащата
отсякъл със замах главата
на пастрока си — той убил
виновника и отмъстил
за стореното зло. Когато
в града се чула новината,
със ритуал незабравим
в един гроб с нейния любим
била погребана жената
(да ѝ закриля Бог душата!).
А пък народът си изbral
Йонек за свой достоен крал.*

*На тези влюбени, във стих,
аз песента си посветих:
да спомня как в любов живели
и как от любовта умрели.*

---

[1] Ст. 14: Карвент е селище в Южен Уелс, на 16 км от Карлеон, където впоследствие (ст. 475) се пренася действието. Там обаче няма река Дюела (ст. 16). По този въпрос един учен (Е. Брюгер) изказва основателното предположение, че уелската ономастика е прикачена за колорит към разказ, чиито герои Йонек и Мулдумарек носят бретонски имена. Колкото до реката, в Западен Бретан (Финистер) има р. Даула, която се влива в Бресткия залив. Подобно смесване на топоними от островна Британия и от континентална Франция се среща и в романите на Кретиен дьо Троа. ↑

[2] Ст. 38: Ситуацията е аналогична на тази в *Гижмар*, където старият ревнив съпруг е възложил на своя племенница да стои неотльчно до жена му. ↑

[3] Ст. 168: Мъжът-птица, владетел в Другия свят, легитимира любовното си желание с християнската ценностна система. И тук е

налице не толкова проява на религиозен мироглед, колкото механично наслагване на два религиозни слоя, които обслужват фабулата. ↑

[4] Ст. 280: За разлика от *Бисклавре*, тук Мари не дава никакво обяснение за превъплъщението на мъж в птица. ↑

[5] Ст. 350: Тук чудната реалност влиза в крещящо противоречие с най-елементарното правдоподобие: мъжът разкрива на дамата, че тя е бременна със син; дамата преминава невредима през решетката с шипове, която се е оказала фатална за провиращата се през нея птица; дамата скача от голяма височина и оцелява като по чудо. Този невероятен скок напомня за един епизод от *Романа за Тристан* от Берул (1170), когато героят скача от един параклис на висок морски бряг. Берул уточнява, че оттам и птица би се пребила и възкликва: „Бог стори чудо!“. ↑

[6] Ст. 359: Хълмът, подземният пасаж са все елементи от пейзажа на Другия свят. ↑

[7] Ст. 389: Трите последователни стаи със спящи рицари намекват, че Другият свят е и царство на мъртвите. ↑

[8] Ст. 468: Според У. Т. Холмс името на Йонек е производно от бретонската дума *dihudennécs* — утешител. ↑

[9] Ст. 476: Светците Юлий и Аарон, преследвани от император Диоклетиан, били чествани на 1 юни. ↑

[10] Ст. 520: Мъжът птица е цар на Другия свят, но гробът му се намира в тукашния. В келтската митология между отвъдното и реалния свят няма непреодолима преграда. Възможността за преминаването от едното пространство в другото и обратно позволява на писателите да вграждат този мотив в хода на своите романи и разкази. ↑

СЛАВЕЯТ

*В Бретан и днес се пее песен
за славея. Там е известен
под име лаустик^[1]. Отвъд
Ламани найтингейл го зоват,
5 а в близкия нам френски свят
е като росиньол познат.*

*Разказаното тук било
се случило край Сен Мало,
в един стар град. Там двама смели
и силни рицари живели;
със чест и доблест всепризната
10 те славели се из страната.
Единият от тях бил женен
за знатна дама с несъмнени
достойнства: умна и красива
15 приветлива и отзивчива^[2].
А вторият бил млад ерген...
И той бил храбър и почен,
ала богатства не пестял
20 и на живот се бил отдал.
Но влюбил се, и то не в друга,
а във законната съпруга
на своя най-добър съсед.
След увещания безчет,
25 най-сетне дамата не само
в ответ приела любовта му,
но пламнала и тя самата
от страст все още непозната.
Било пределно важно тази
30 любов във тайна да се пази,*

*и те се криели добре,
та никой да не разбере,
че тегли ги любовен грях.*

*35 Туй не било проблем за тях,
защото всъщност ги деляла
една стена с мазилка бяла.*

*40 Те можели да си говорят,
щом си прозорците отворят,
а щом се леко наведат,
подаръци да разменят.*

*45 Така приятно им било,
че сякаш нищо не могло
да им попречи... Но, за жалост,
възможност нямали изцяло*

*50 да си принадлежат, защото
била следена тя и злото
все дебнело ги... И все пак
се радвали, че има как,
макар и малко отдалече,*

*55 да си говорят сутрин, вечер,
без да събуждат подозрения
с интимните си отношения.
Тъй, под властта на любовта,
заварила ги пролетта:*

*60 горите вече се развили,
полята се раззеленили,
цветята бързо разцъфтели
и птичките в леса запели.
Когато се обичат двама,
за любовта си мислят само.*

*65 Така бил рицарят увлечен
по нея, че от друго вече
съвсем не се интересувал.
И в нейната душа бушувал
стремежът ѝ неустоим
да вижда рицаря любим.
Дорде мъжът ѝ спял в кревата,*

*а в свода греела луната
и озарявала нощта,
70 палто намятала си тя
и към прозореца по навик
отивала, без да се бави,
че там очаквал я в томление
и със голямо нетърпение
любимият ѝ — дълго тук
стояли те един до друг,
защото тез любовни срещи
били най-свидното им нещо.*

*Но не могло туй поведение
80 да не събуди подозрение;
мъжът, ядосан, я попитал
къде по цели нощи скита:
— Защо на тоя свят живее
тоз, който не е чул как пее
85 с глас нежен славеят в нощта! —
отвърнала веднага тя. —
Затуй ще продължавам още
да слушам песните му нощем.*

*Мъжът ѝ своя гняв прикрил
90 с усмивка хитра и решил
да хване славея в капан
и тъй да бъде обуздан
среднощният певец. Веднага
разпоредил да се наслагат
95 по кестените и леските,
в градината и край стените
кафези, клопки... Щом се хванал
немирният свирец в капана,
слугите го занесли жив
100 на господаря си ревнив.
Той при съпругата си влязъл
със славея в ръка и казал,
усмихвайки ѝ се превзето:
— Аз хванах този славей, дето*

*105 не ви оставяше да спите.
Сега ще се успокоите...
От днес той няма да смущава
съня ви нощем.*

*110 Тя тогава
от смут небивал пребледняла
и от мъжка си пожелала
да ѝ даде горката птица.*

*Той стиснал малката главица,
с такава злост я извъртял,
че славеят тозчас умрял.*

*115 В бездушието си злодеят
телцето хвърлил върху нея
и с кръв опръскал я там, гдето
от болка свило се сърцето*

*на дамата. А щом мъжът
120 излязъл, тя до своята гръд
телцето мъничко допряла,
неутешимо заридала*

*и взела да проклина тези,
които клопки и кафези
125 заложили във всеки кът
с цел славея да уловят.*

*— Ax, — стенела жаловно тя, —
каква беда ме сполетя!*

*130 От днес нататък няма как
любимия да виждам пак.*

Защо туй зло на нас се случи?

*Дали той няма да заключи,
че аз за любовта нехая?*

*Добре ще бъде да узнае,
135 че има за това причина.*

*И тя на малък плат коприна
със златни букви, със старание
му избродирала послание^[3],
в платчето славея обвила,
на свой слуга се доверила,*

*той бързо рицаря открил,
от дамата го поздравил,
предал му тази ценна пратка
и го осведомил накратко*

145 *за случилото се с жената.*

*От скръб се сгърчила душата
на рицаря... Покрусен бил,
но се съвзел и наредил*

ковчеже да му се направи

150 *от злато, не от разни сплави,
и да го украсят с опали,
със диаманти и с корали.*

Ковчежето било стъклено

и в него той телцето тленно

155 *приbral — от всички други вещи
най-скълото за него нещо.*

*Историята чудновата
за славейчето е възпята
в бретанска песен... Тя и днес
все още буди интерес.*

---

[1] Ст. 3: Думата *laustic* идва от старинната келтска дума *aostic* — „славей“, към която вследствие на аглутинация се прибавя и буквата „л“ от определителния член *le* в позиция на елизия. ↑

[2] Ст. 16: Мари целенасочено се отклонява от общото място за стария и ревнив съпруг на млада жена (*Гижмар, Йонек*). Тук съпругът е млад и добродетелен. Ала, както в куртоазната поезия, и в новелите на Мари бракът и любовта са несъвместими. Донякъде изключение в това отношение прави само *Елидюк*. ↑

[3] Ст. 138: Според Овидий (*Метаморфози*, кн. VI, ст. 577–583) Филомела (която Терей, съпруг на сестра ѝ Прокна, изнасила, а после ѝ изтръгва и езика, за да не проговори) прибягва до същото средство, за да разкаже на сестра си за случилото се. Кретиен дъо Троа пише адаптация на Овидиевия разказ. В него героинята с леко променено име Филомена изтъкава на платно писмото до сестра си. Няма данни

Мари да е познавала творчеството на Кретиен дъо Троа, но е познавала това на Овидий. ↑

МИЛОН

Щом ще разказваш случки разни,
зной, че читателят се дразни,
когато тяхното начало
е сходно. Тука бих желала
5 да изясня за всички хора
кой е Милон, какво е сторил,
как е живял на този свят,
защо и в песни е възпял^[1].

10 Милон бил във Уелс роден
и щом бил вече посветен
във рицарство, при всеки бой
излизал победител той.
Горд, благороден и учитив,
безстрашен, силен и красив,
15 Милон известен бил в Ирландия,
в Норвегия и във Шотландия,
В Готланд^[2] и Логър^[3] имал стари
добри и предани другари,
един ли граф, маркиз и крал
20 почтал го и го ценял;
но и завистници мнозина
бил си спечелил без причина.
В туй време в същия район
живеел някакъв барон
25 със щерка си: със красота
невиждана блестяла тя.
Понеже всеки срецнат хвалел
Милон, в гръдта ѝ се запалил
любовен плам^[4]... Тя му признала,

30   *чрез пратеник, че би желала
тоз плам да бъде споделен.*
Арицарят, ощастливен,
на пратеника отзивчив
отвърнал, че дорде е жив
35   *ще я обича; толкоз бил
блажен, че щедро го дарил,
и рекъл му: — И аз желая
за имам, дружесе, среши с тая
девойка! Този златен пръстен*
40   *ще ѝ го сложите на пръста:
кажете, че е дар от мен^[5].*
Ако поискав някой ден
да ида там, не се бавете
и бързо ме предупредете.
45   *И пратеникът, с новината,
отишъл право при момата,
подробно всичко ѝ предал
и от Милон ѝ пръстен дал
в знак, че споделя любовта ѝ.*
50   *Зарадвала се много тя и
вестителя възнаградила.
Милон и неговата мила
си утолявали страсти
в кът таен. Не след дълго тя*
55   *се стреснала, като разбрала,
уви, че е забременяла.
Девойката се притеснила
и с милия си споделила
разкъсващата я тревога.*
60   *Такъв грях се наказвал строго:
могли с меч да я поsekат
или пък да я продадат
като робиня в край далечен;
над цял Уелс тежал извечен,*
65   *суров, неумолим закон.
Дордето чудел се Милон...*

как да предотврати бедата,
тя рекла: — Мили мой, когато
един ден се роди детето,
70 ще трябва да го занесете
на моята сестра, която
блести със хубост всепризната,
и с безподобна доброта
(в Нортумберленд^[6] живее тя).

75 Аз и писмо ще ѝ изпратя,
да знае как стоят нещата,
ще я помоля да отгледа
в дома си милото ми чедо.

Ще му привържда на вратлето
80 туй златно пръстенче, което
ми подарихте, мили мой.
В писмото ще посоча кой
му е баща и как живях
под тежестта на моя грях.

85 Когато порасте детето,
тя пръстена и писъмцето
да му даде и нека то
да си ги пази, докато
баща си срещне някой ден^[7].

90 И ето, че дошъл момент
тя да роди. Край нея бдяла
една матрона побеляла:
родилката се доверила
на дамата и тя прикрила
95 от всички вкъщи този случай
и никой нищо не научил.

Родило се момче. Жената
в торбичка, цялата в позлата,
писмото скътала прилежно,
100 а после на вратлето нежно
тя пръстенчето закачила.
Със ленен плат го оповила,

положила го в люлка бяла,
загърнала го с покривало,
обшило в края с кожса ценна,
и на матроната почтена
детеңцето-сукалче дала,
а тя веднага призовала
Милон. Притулен в таен кът,
105 той чакал да му го дадат,
за да го занесе на хора,
които нужното да сторят.
Те с него тръгнали на път и
запирали по седем пъти
110 на ден по домове, в които
накърмено и преповито
било детето... В своя замък,
зарадвана, добрата дама
приела крехкото създание
115 и с много грижи и внимание
да го отгледа се заела^[8].

А орисията отвела
Милон в чужд край да се прослави,
но в отчаяние оставил

125 в дома ѝ своята изгора.
А нейният баща, наскоро
след случката, ѝ известил,
че вече твърдо е решил

да я омъжи... Непозната
130 тъга обзела ѝ душата,
все по Милон скърбяла тя
и тръпнела при мисълта,

че бъдещият ѝ съпруг,
ще разбере, че с някой друг
135 е спала... „Ако се омъжва,
не е възможно да излеза
съпруга си. А туй ще значи

аз подир него да се влача

като слугиня чак до края.

140   Как можех отнапред да зная,
чe ме очаква унижение?

Щях за Милон да се оженя,
та този срам да се потули,
а не да слушам злобни хули...

145   Защо ли да живея още,
щом и слугите денем, нощем
одумват ме и ме следят?“
Но ето, че дошъл денят
на сватбата — женихът взел
150   девойката и я отвел [9].

Милон се върнал един ден
във своя край, но все тъй в плен
на смазващата го тъга.

Утеша му било сега
това, че в същата страна
е и любимата жена.
И скоро той измислил как
да ѝ даде потайно знак,
чe в своя дом се е приbral.

160   Той имал лебед снежнобял,
на шията му прикрепил
писмо до нея, доверил
вестителя на свой приятел,
когото искал да изпрати
165   до близкия сеньорски замък
при своята любима дама.

— Щом, драги мой, се добереш
до замъка, ще предадеш
чрез портиера тази птица
на моята мила хубавица.

Приятелят, без да се бави,
взел лебеда и се отправил
към замъка. Щом приближил
до портата, той поздравил

- 175 стоящия на пост вратар:*
— Аз, друже мили, съм птичар.
Със примка, на една поляна
край Карлеон, успях да хвана
ей този лебед белокрил
180 и с радост бих го подарил
на дамата от този замък,
защото бих желал да нямам
проблеми, докато се скитам
из вашата страна честита.
- 185 Вратарят, който се оказал*
любезен, най-учтиво казал:
— За жалост, тук не позволяват
на външни хора да остават
при нея, ала аз все пак
190 ще видя дали има как
самият ти да разговаряш
със госпожата.
- И вратарят*
- 195 отправил се натам и влязъл*
в обширен хол: там забелязал,
че двама рицари напети
с игра на шах били заети.
Друг никой нямало. Тогаз
при мнимия птичар завчас
отново той се озовал
200 и знак с ръката си му дал
да го последва. Пред вратата
на стаята на госпожата
съгледали девойка мила,
която им се поклонила,
205 усмихнала им се любезнно
и ги поканила да влезнат.
„Птичарят“ лебеда предал
на дамата, а тя васал
извикала и рекла строго:
210 — Ще трябва да се грижииш много

*за този лебед: всеки ден
да бъде хранен и поен!*

*Но притесненият „птичар“
я спрял: — Това е кралски дар;
на никой друг, освен на вас,
не давам тази птица аз.*

*Погалила му тя главата
и шията, а под перата
напипала със пръст писмото
и в миг изтръпнала, защото
разбрала тутакси кой може
така находчиво да сложи
писмо във птича перушина.*

*Щом пратеникът си заминал,
тя скупила с ръка печата
и със вълнение в душата
прочела името „Милон“.*

*В гръдта ѝ се надигнал стон,
от радост тя се просълзила,
с целувки трепетни покрила
писмото, след това се взряла
във редовете и разбрала,
че от копнеж неутолим
линее нейният любим*

*и че животът и смъртта му
 зависели от нея само:
щом тя реши, че някой път
ще могат да си уредят
отдавна чаканата среща,*

*могла би много просто нещо
да стори — да му прати вест
по лебеда... Тя още днес
храна ще почне да му дава,
та все по-пъргав той да става.*

*Накрая трябва за три дена
да бъде птицата лишена*

215

220

230

235

240

245

*от всякаква храна: тогава
тя ще се устреми направо
към родната си стряха мила,
250 където се била родила.*

*Когато дамата прочела
писмото, мигом се заела
със лебеда: той месец цял
във стаята ѝ престоял,*

*255 там тя го хранила, поила...
В туй време вече се сдобила
с мастило и със пергамент,
избрала подходящ момент,*

*писмо набързо съчинила,
260 със пръстена си го скрепила
и във перата му го свряла,
след като лебеда държала
три дни, без нищо да е ял.*

*Дотолкова той изгладнял,
265 че щом го пуснала, стремглаво
политнал и се спуснал право
на рицаря Милон в краката.*

*Той го помилвал по крилата,
писмото тутакси открил,*

*270 на иконома си вменил
за него грижи да полага,
в писмото вгледал се веднага,
прочел, че тя го поздравява*

*сърдечно и го уверява,
275 че с него, докато е жива,
ще бъде истински щастлива
и че от него вест ще чака.*

*Така изнизвала се всяка
година: лебедът-вестител
280 нататък и насам прелитал
и цели двадесет лета
тешил той техните сърца.
Оставяли го без храна,*

- преди към другата страна
285 крила за полет да разпери:
там той храна щял да намери.
Дори и във затвор да бяха,
и там за срещите си щяха
те да открият сгоден кът^[10].*
- 290 През този период синът,
за който грижела се вкъщи
сестрата като майка съща,
порасъл и настъпил ден
и той да бъде посветен
295 във рицарство. Тогаз сестрата
и писъмчето, и халката
му дала, после му разкрила
коя жена го е родила
и колко снажен и красив,
300 достоен, горд и отзивчив
е татко му Милон. Когато
младежът, с трепет във душата,
изслушал разказа подробен
за този рицар безподобен,
305 той рекъл си, че щом е син
на смел и славен исполин,
какво остава му да прави
освен със чест да се прослави
със смелост и с човешчина
310 далеч от своята страна.
*И в този ден младежът вече
решил се за последна вечер
във замъка да пренощува.*
*На сутринта той се сбогувал
315 със леля си: тя с наставления
родителски и с насърчения
проводила го до портала,
достатъчно пари му дала
и той заминал към морето,**

- 320 към Саутхампън, откъдето
през Барфльор към Британ поел.
И там той многократно взел
в турнири рицарски участие
и все печел първо място.*
- 325 Към всички благосклонен бил
и туй, което придобил,
когато влизал във двубой
с богатите, най-щедро той
раздавал го на бедни хора.
330 и гледал добрини да стори.
Отвъд морето той бил считан
за най-безстрашен, най-възпитан,
бил отстъпчив, любезен, честен
и станал с подвизи известен
из целия уелски свят.
Говорели, че рицар млад
и смел морето прекосил
и в край далечен проявил
достойнства с нищо несравними.*
- 340 Наместо с неговото име,
го Несравнимия [11] зовели
и непрестанно се дивели
на всяка негова изява.
Мilon чул как го възхваляват
345 и как твърдят, че по турнири,
по сборове и панаири
не можел друг да го надвие
и чест и слава да добие.
Той незабавно взел решение*
- 350 да тръгне бързо с намерение
до родния си град да стигне
и своя оствър меч да вдигне,
за да се мери във двубой
със рицаря: от коня той
355 с един замах да го събори,
за срам и присмех да го стори.*

*А след двубоя ще поскита
известно време, за да пита
за своя син — дано узнае*

как чувства се, в коя страна е.

В писмо до своята любима

Милон я известил, че има

подобни планове, и тя

го подкрепила с мисълта,

че хем сина им ще открие,

хем за честта си ще се бие,

показвайки и дух, и сила.

Нима тя би го отклонила

от туй похвално намерение!

Снабден с богато снаряжение,

от своята мила насърчен,

Милон отишъл един ден

в Нормандия, а пък оттам

поел към близкия Бретан,

сдружил се с рицари най-лични

и взел участие в различни

турнирни схватки и игри,

раздавал дарове, пари,

почитан бил и величан.

Като при свои във Бретан

той цяла зима преживял,

а щом Великден се задал,

турнирите се подновили,

в Мон Сен Мишел се появили

голям брой рицари flamандски,

бретански, френски и нормандски,

и тук-там някой англичанин.

Сред тези рицари избрани

със слава и Милон блестял.

Той пръв отишъл и държал

да мери сили на дуел

със онзи рицар горд и смел,

за който чул безброй похвали.

360

365

370

375

380

385

390

Когато всички се събрали,
395 турнирът се завихрил: кой
участвал пряко във двубой,
кой пък се включвал във игрите:
един излизал победител,
друг се признавал победен.

400 Милон от всички бил дарен
с овации, защото бил
съперниците си сразил,
а онзи млад герой безспорен,
за който вече ви говорих,

405 с такава сръчност се сражавал,
че всички други побеждавал.
Милон го гледал със възхита
как удря с меча, как налита,
един миг завидял му даже

410 и пожелал да му покаже
пред всички своето умение.
И се започнало сражение:
Милон ударил го тъй здраво,
че копието му направил

415 на две парчета и от коня
едва не смъкнал го. Но оня
съвзел се и му тъй отвърнал,
че на земята го обърнал.
Но щом под шлема забелязал,

420 че кичур бял се е показал,
щом сивата брада видял,
той в миг обхванат бил от жал,
поел на коня му юздата
и дружелюбно във ръката

425 му я подал: — Сеньор, простете!
На коня си се пак качете...
Прекланям се пред възрастта ви,
разкайвам се, че ви направих
за срам.

Когато пак Милон

430 възсядал своя хубав кон,
видял, че неговият пръстен
блести на момъка на пръста,
и го попитал: — Момко мил,
от кой баща си наследил
435 такъв кураж, такава сила?
Коя жена те е родила
и как на име си наречен?
В несметен брой турнири вече
участвах, много презживях
440 и по земи различни бях,
без да съм бил, до тоя ден,
аз на земята повален
от друг... Ти, драги, победи ме,
успехът ти неоспорим е
445 и с туй заслужи почитта ми.

А той отвърнал му: — Баща ми,
Милон, доколкото аз знам,
е от Уелс. Обикнал там
на благородник дъщерята
450 и тъй се случили нещата,
че на света съм се родил.
Аз още мъничък съм бил,
когато хора ме завели
в Нортумберленд при мойта леля,
455 и тя за мене непрестанно
се грижеше. Щом рицар станах,
снабди ме с кон и със доспехи
и тук изпрати ме успехи
да жъна в рицарски сражения.

460 Сега аз имам намерение
в страната си да ида пак,
да разбера баща ми как
онастоящем презживява,
дали при мама се вестява,
465 дали тя още му е близка.
Ей този златен пръстен искам

*да види той, туй само стига
да ме познае...*

Скочил мигом

*Милон, за щита му се хванал
и рекъл: — Боже, чудо стана!
Та аз бях тръгнал да издиря
сина си, а го тук намирам*^[12]!

*При тези му слова, младежът
от коня хвърлил се и нежно
прегърнал своя мил баща.
Такива трогващи неща
си казали баща и син,
че сбралите се до един
разплакали се от вълнение.*

*Милон изчакал с нетърпение
да спрат игрите, та спокойно,
съвсем открыто и обстойно
историята си да може
пред чедото си да изложи.*

*И те прекарали нощта,
споделяйки си радостта,
в един хан, обиколени
от рицарите просълзени.*

*Милон с младежа споделил
как се със майка му сближил,
как нейният баща я дал
на някакъв богат васал,
как връзката си продължили,*

*как тайната си поверили
на лебеда, как през писмата*

*той често радвал им сърцата.
Щом чул това, синът му кратко
и ясно казал: — Чуй, татко,*

*аз се заклевам да убия
мъжка ѝ и тогава вие
ще се ожсените със мама*^[13].

Друг изход според мене няма.

470

475

480

485

490

495

500

*И тъй, бащата и синът
към своя край поели път,
помогнало им и морето
с попътни ветрове... Но ето,
че до целта когато щели
да стигнат, те по път видели
мъж, който за Бретан пътувал
и щял наскоро да отплува.*

*Налагало се да отиде
с Милон веднага да се види
и от любимата му вест
да предаде: той още днес
да се приготви да замине,
че бил съпругът ѝ починал.*

*Милон не скрил си радостта,
предал на своя син вестта
и тръгнали към онзи замък,
където влюбената дама
от щастие се разридала,
когато своя син видяла
порасъл, възмъжал, напет...*

*И без от никого съвет
да искат, двамата решили
да се оженят и склонили
на сватбата им да кумува
синът им: с него да празнуват.
От този ден те заживели
щастливи, докато умрели.*

*На любовта им съкровена
е тази песен посветена.
На книга я записах аз
и я предназначих за вас.*

[1] Ст. 8: Мари декларира желание да не започва разказа според тогавашните условности за встъпление, но в действителност остава в утъпканите пътища на пролога. Оттук и въпросът дали в казаното от нея няма самоирония. ↑

[2] Ст. 17: Готланд е вероятно наименование на Ютланд (Северна Дания), която, според Роман за Брут от Вас, крал Артур е завладял редом с Ирландия и Норвегия. Ако приемем, че изброените страни препращат към завоеванията на крал Артур, това означава, че Мари е искала да изтъкне славата на своя герой именно на фона на успехите на легендарния пълководец. ↑

[3] Ст. 17: Логър е старинното име на Шотландия, което се използва и по времето на Мари. По същия начин тя назовава Нормандия с предишното име на областта — Невстрия (*Двамата влюбени*), въпреки че северното племе нормани я завладява и прекръства три века по-рано (IX в.). С умишлената употреба на анахронични топоними Мари подсказва, че описаните от нея събития са се случили отдавна. ↑

[4] Ст. 29: И тук, подобно на *Екитан*, героинята се влюбва в Милон преди да го е видяла. Както вече посочих (вж. бел. към стих 48 на *Екитан*), този мотив е симетрично противопоставен на мотива за любовта от пръв поглед. Традицията, водеща началото си от Овидий, отрежда първостепенно място на зрителния образ на дамата. Неговият приемник Андре Капелан (съвременник на Мари) дефинира любовта като страсть, породена от гледката на красиво същество от другия пол. По тази логика той стига до категоричния извод, че незрящият човек не може да обича... Жак д'Амиен пък подражава на Андре Капелан. В своето *Любовно изкуство* (средата на XIII в.) той отсича: „Където са очите, там е любовта.“ ↑

[5] Ст. 41: Милон отвръща на чувствата на девойката, като ѝ праща дар, символизиращ вечна връзка. И тук наблюдаваме търсен контраст между задочното и внезапно зараждане на любовното чувство и неговата дълготрайност, въпреки че през по-голямата част от времето (така нареченото „време на историята“ трае повече от двадесет години — рекордна продължителност за новелите на Мари!) влюбените са разделени. По този повод Милена Михайлова пише: „Това е любов, която започва от разстояние и се подхранва от дистанцията“ (цит.съч., с. 137). ↑

[6] Ст. 74: Нортумберленд, графство в Североизточна Англия. ↑

[7] Ст. 89: Ситуацията в *Милон* напомня за тази в *Ясена*: новородено е изоставено с идентичностни атрибути (тук пръстен и писмо, в *Ясена* — халка и платно). В *Милон* обаче съдбата на детето е решена още преди неговото раждане. ↑

[8] Ст. 121: Грижите за новороденото са описани много по-подробно, отколкото тези за Ясена. Ако допуснем, че Мари е написала *Милон* след *Ясена*, можем да гледаме на второто „ле“ като на амплификация на темата за изоставеното дете, която първото „ле“ третира твърде лаконично. От друга страна, прави впечатление, че в *Милон* любовта между родителите е предмет на голяма част от разказа, докато родителското им чувство е представено набързо. ↑

[9] Ст. 150: Омъжването на приятелката на Милон е друг набързо споменат епизод. Мари отделя повече място на последиците от този брак. Разказът протича на различни скорости, които пораждат своеобразни светлосенки в повествованието. ↑

[10] Ст. 289: Ролята на лебеда е от съществено значение за цялостната интерпретация на новелата. Три последователни „ле“ отреждат важно място на птица: *Йонек*, *Славеят* и *Милон*. Соколът в *Йонек* е не символ на влюбения, а самият влюбен. В *Славеят* птицата символизира няколко аспекта на любовното чувство. Песента на славея е радостна и носи радост на влюбените; в ръцете на ревнивия съпруг убитият славей се превръща в ловен трофей; трупът на птицата, положен в платното, на което дамата бродира своя разказ, е веществено доказателство за неговата правдоподобност; златното ковчеже, в което приятелят полага славея, става мощехранителница: „светите“ мощи на славея символизират святото иечно чувство на влюбените. В *Милон* лебедът, подобно на славея, е полифункционален символ. От една страна, той е двойник на героя (тук е възможен паралел със Зевс, превърнал се в лебед, за да люби Леда), от друга, той е посредник между разделените влюбени, такъв, какъвто се оказва и техният син. Много точно Милена Михайлова отбелязва: „Лебедът снове напред-надад и осъществява връзката между любовниците, както прави това корабът в *Гижмар*. Птицата, която всеки от двамата храни, но не остава задълго при никой от тях, а живее между двамата, е изместен, идеализиран образ на отдалечения син. Подобно на пръстена и на писмото, разказващо за тяхната любов, окачени на шията на детето,

лебедът носи на своята шия бляна и любовното желание“ (цит.съч., с. 143 — преводът е мой: С.А.). ↑

[11] Ст. 341: В оригинала е казано: *Sens Per*. Прозвището е двусмислено, означава както „Безподобния“, така и „Без баща“. ↑

[12] Ст. 472: Мотивът за анонимния двубой между баща и син е познат и в древността (Лай, убит от сина си Едип; Одисей, посечен от сина си Телегон, който търси баща си...). Малко преди Мари дъо Франс анонимната епическа поема *Гормон и Изамбар* (~1130) описва епизод, в който синът (Изамбар) побеждава в двубой баща си Гормон, оставя го жив и се оттегля, без да го познае. Разбира се, всеки път мотивът има различно значение според художествения контекст, в който е вграден. В *Милон* противопоставянето между бащата и сина е в подкрепа на идеята за приемственост. А тя е важен елемент в този разказ за трайната любов. ↑

[13] Ст. 501: Синът на Милон възнамерява да убие съпруга на майка си. С това той би постъпил като Йонек. Но в случая Мари предпочита по-мек изход от ситуацията: съпругът почива внезапно и любимата на Милон възвръща свободата си. ↑

НЕЩАСТНИКЪТ

Бих искала да преповторя
една забравена история:
тя станала в старинен град,
из целия Британ познат,
и е възпята в песента
Нещастникът... Обаче тя
известна е и с друго име,
то е: **Тъга по четирима.**

Преди години в Нант живяла
10 почтена дама: тя блестяла
с ум оствър, с рядка доброта
и с несравнима красота.
Когато видел я веднъж
15 смел рицар или знатен мъж,
луд от любов по нея ставал
и на взаимност се надявал.
Но как тя всички да обича?
А пък не ще да ги обрича
на мъка... Лесно ще плените
20 с любов на цял Британ жените,
но лудия да вразумиш
туй значи сили да хабиш.
Жената може да откликне
на всеки, който я обикне,
25 и да заслужи уважение.
Дори да няма тя влечениe
към някой мъж, не подобава
със нищо да го нагрубява.

Та тази дама много скоро

30 спечелила си ухажори
и денем, нощем, зиме, лете
все я задиряли мъжете.
В Бретан живели четирима
барони с хубост несравнима
35 и с маниери най-изящни.
Учтиви, щедри и безстрашни,
те ползвали се из страната
със чест и слава всепризната.
И всички те любов голяма
40 изпитвали към тази дама
и всеки мъчел се да блесне
пред нея с подвизи чудесни
и явно си въобразявал,
че той единствен заслужава
45 с любов да бъде награден.
А тя, напразно, всеки ден
се мъчела да разбере
кому било би най-добре
сърцето си да обрече,
50 но убеждавала се, че
със всеки би любов делила,
и затова не се решила
да стори толкоз тежък грях,
че заради един от тях
55 да жертва любовта на трима,
и искала любов да има
със всички. С туй си поведение
тя в незавидно положение
любовниците си държала^[1],
60 на всекого по нещо дала,
играейки тъй своята роля,
че никой не показвал воля
да скъса връзката си с нея.
И всеки от една идея
65 бил воден: в рицарски дуели
чрез подвизи да ѝ спечели

доверието, любовта.
И обладан от суета,
се кичел с пръстен, с флаг, с ръкав,
70 дарен от нея, и така
той името ѝ произнасял,
като че в рая се възнасял.
Тъй този случай продължил...
Една година, тъкмо бил
75 Великден празнично преминал,
и между знатните мнозина
решили в Нант турнир да има.
Известните ни четирима
барони първи подраници.
80 В града били се настанили
голям брой рицари: нормандски
и брабасонски, и flamандски,
и френски и английски... Явно
те всички чакали отдавна
85 това вълнуващо събитие.
Ала в деня преди игрите
бароните ни, придружени
от рицари въоръжени,
в бой предварителен решили
90 със чужденци да мерят сили.
Но щом последните видели
как щитовете им блестели,
как вятър им развявал флага,
те разпознали ги веднага.
95 Разбирали, че равни няма
на тях, изпратили по двама
от Фландрания и от Ено
и се надявали дано,
след битките ожесточени,
100 ги видят до един сразени.
Пришпорил всеки своя кон и
към четиридесетата барони
се впуснали, но те ги спрели

*и ги в неравна бран прострели
върху земята неподвижни.*

*Дошли на помощ техни близки,
захванала се сеч голяма,
в тоз миг известната нам дама
следяла тази страховита*

*борба, поглеждала с възхита
към четиримата герои
и все тъй питала се кой
от тях би предпочела тя.*

И ето, че на сутринта

*турнирът почнал: пред портала
тълпа огромна се събрала
бароните да наблюдава...*

*Кой би могъл да се сравнява
със тях по храброст и по сила?*

*Когато вече наближила
нощта и схватките посрели,
те безразсъдно пак в дуели
се хвърлили... Но този път
те щели скъпо да платят:*

*смъртта намерили си трима;
четвъртият късмет си имал,
че все пак оживял, защото
ранен бил само във бедрото.*

*Онез, които ги убили,
след боя тъй се натъжили,
че мечовете си калени
захвърлили... Опечалени
били събралите се там:
подобна мъка аз не знам*

дали друг някой е изпитал.

*И всички рицари (които
били две хиляди на брой)
от скръб, без разлика към кой
от двата лагера били те,
през плач си скубели косите*

*и стенели с прегракнал глас.
Сразените били тозчас
пренесени в града, където
с тревога смазваща в сърцето
отдавна дамата стояла
в очакване. И щом видяла
на милите мъже телата,
в несвяст изпаднала горката.*

145

*Едва когато се свестила,
покрусена, тя промълвила:
— Уви! Какво ще стане с мен?*

150

*Дял тъжен ми е отреден...
Обичах тези четирима
мъже с достойнство несравнило,
безстрашни, доблестни... И бях*

155

*и аз обичана от тях.
Те толкова ми бяха скъпи,
че днес съм потопена в скръб и
не зная за кого най-много
да съжалявам. Слава Богу,*

160

*чу между тях един жив има!
Но как прежалила бих трима?
Тях аз ще погреба след ден,
а този, който е ранен,
ще поверя след туй на стари*

165

*и много опитни знахари
да го подложат на лечение.*

Но предстояло погребение...

*И тук тя щедрост проявила
и с тежки дарове дарила
едно абатство, във което
били погребани мъжете
(Бог да им прибере душите!).*

*Наела после най-добрите
лечители и те веднага
захванали се да налагат*

170

175

*ранения с такива ценни
мехлеми, че той постепенно
взел по-добре да се усеща.*

180 *Тя често ходела на среща
при него да го ободрява,
но без да спре да съжалиява
за тез, които са умрели^[2].*

*Един ден двамата седели
във стаята: тя поглед свела,
зашото мъка я обзела,
а той в лицето ѝ се вгледал
и рекъл: — Толкова сте бледа
и тъжна, мила ми госпожо!*

190 *Какво ви толкова тревожи?
Не се поддавайте сега
на черни мисли и тъга!
— О, скъпи, — казала му тя —
обзета бях от мисълта*

*за тримата... Тях днес ги няма...
Не е възможно друга дама
тъй да обича четирима
барони и в един ден с трима
тя да се раздели навеки.*

200 *А толкова обичах всеки
от вас, мой мили, че обзе ме
желание в най-близко време
да кажа на певец известен
за четиридесета ви песен
да съчини и тя да има*

*надслов: **Тъга по четирима**^[3].*

*— Идеята за песен, драга,
ми се харесва, но предлагам
да бъде тя озаглавена*

210 ***Нещастникът**, — със скръб стаена
отвърнал той и продължил. —
Веднага бих ви обяснил*

защо: дордете живи бяха,
другарите ми изживяха
215
страданието си по вас.
Останах да се мъча аз,
на своята любов обречен,
да ви говоря сутрин, вечер
и да ви гледам все пред мен,
220
с напразна вяра някой ден
да ви целуна по лицето,
да ми усетите сърцето
как, страдайки по вас, тупти то.

Защо са ми тез дни, които
225
ще изживея в този кът?
Те само скръб ще донесат
на мен, един човек нещастен.
Защо с певеца съпричастен
не назовете песента
230
Нещастникът?

Тогава тя
разбрала, че той има право
тъй ревностно да настоява
на този свой правдив надслов...

235
И щом бил разказът готов,
той вече два надсlova имал:
един — **Тъга по четирима;**
и друг (и той съвсем уместен^[4]) —
Нещастникът. Навред известен
той станал: всеки туй разправя
240
и друго аз не ще добавя.

---

[1] Ст. 59: Според Жан Ришнер, подготвил авторитетното издание на „Ле“ от 1973 г., стих 59 трябва да се изписва както следва: „Li uns de l'autre le saveit“, тоест „Всеки един от тях знаеше за другите“. Лоранс Арф-Ланкнер, отговорен редактор на изданието от 1990 г., по което е направен българският превод, приема

интерпретацията на Ришнер. Описаната от Мари ситуация е безprecedентна за литературата по онова време: дама приема четирима ухажори, защото всеки от тях е достоен, а тя не може да избира; от друга страна, всеки от ухажорите е изbral да обича дамата, знае за своите съперници и не се опитва да ги елиминира. Тази неправдоподобна ситуация напомня за умозрителните любовни казуси в *За любовта* на Андре Капелан, който очевидно има повече опит в схоластика, отколкото в любовта. ↑

[2] Ст. 183: Първоначалното поведение на дамата може да се тълкува като илюстрация на въстъпителните разсъждения на Мари за влюбчивостта и лекомислието на жените. Скръбта на героинята по тримата убити ухажори говори за по-дълбоки чувства, в които долавяме и трагични нотки. ↑

[3] Ст. 206: Любовното щастие на героите на Мари е краткотрайно. Писателката обвързва този свой екзистенциален възглед с друг, естетически, за ролята на изкуството като средство за възпоменание и заувековечаване на мимолетното чувство. Освен *Нещастникът*, показателни „ле“ в това отношение са *Славеят* и *Оловите нокти*. Фабулата в тези три „ле“ води до вътрешната необходимост от творчество като сублимация на непълноценно изживяната любов. Този елемент от фабулата влиза в съзвучие и с творческия процес при Мари дъо Франс, която пише, за да увековечи мимолетно преживяното и устно възпято. ↑

[4] Ст. 237: Двете заглавия на разказа отразяват две различни гледни точки — тази на дамата и тази на ранения рицар. Подобно раздвояване на повествователната перспектива не се среща на друго място у Мари дъо Франс. Обикновено тя постига многозначност по линия на символите и на елиптичното повествование. ↑

ОРЛОВИТЕ НОКТИ

Ще е истинска радост за мене
да ви кажа как бе съчинена
и как стига до нас песента
за орловите нокти, как тя
възхвалява любовната страст.
Многократно бях слушала аз
за Тристан и Изолда, бях чела^[1]
как до много беди ги довела
любовта, как ги те преживели
и как после в един ден умрели.^[2]
От обида и яд обладан,
12 крал Марк много намразил Тристан,
който бил му обикнал жената,
и прогонил го вън от страната^[3],
Той за своя Уелс^[4] си заминал
16 и изкарал там цяла година,
изпитания тежки търпял,
най-различни злини преживял,
често пъти и с риск на живота
20 (така случва се с този, когото
е опарил любовният пламък,
но, уви, е обречен да няма
нито радости, нито наслада
24 а от обич неспирно да страда).
Тристан искал Изолда да види
и решил в Корнуел да отиде,
но не смеел да влезе в палата,
28 затуй дълго се криел в гората,
а когато настанела вечер,
той излизал не много далече,

срещал селяни бедни, които
32 го гощавали, той ги разпитвал
как е кралят, къде пребивава
и с какво се крал Марк занимава.
Та от разговор с тях той узнал,
36 че със своите придворни Марк щял
в Тинтагел^[5] да отиде наскоро,
че се канел там заедно с двора
Петдесетница^[6] да отпразнува,
40 че от няколко дена планувал
да прекара там целия ден,
от съпругата си придружен.
Щом научил Тристан новината,
44 заживял със надежда в душата
да я види, когато отива
в Корнуел — в никой случай не бива
да пропусне възможност такава.
48 Той се върнал пак в своята дъбрава,
с нож отсякъл си клон от леската,
най-грижливо обелил кората
и на гладката вече тояга
52 своято име изписал... Веднага
ще се сети Изолда чия е
(та нали наблюдателна тя е —
и при друг случай, както вървяла,
56 го съгледала тя и го спряла).
На кривака му пишело още
как Тристан престоял дни и нощи
сам в леса и как чакал мига
60 да ѝ види отново лика,
как изобщо не мислел, че може
без любимата си (не дай, Боже!)
да живее щастлив на земята,
64 така както не може леската
без орловите нокти, които
са съдбовно по нея увити,
и речеш ли да ги отделиш,

- 68** непременно ще ги изсушии.
Могат те да живеят и век,
щом на тях не посегне човек;
отдели ли ги, той ги обрича
да умрат, все едно ги отсича.
- 72** „Мила моя, така е и с нас —
 не допускам за миг, че без вас
 бих живял... Нито вие без мен.“^[7]
- 76** Щом настанал въпросният ден,
 Тристан сложил край пътя кривака
 и сред храстите скрил се да чака.
 А кралицата, както вървяла,
 ненадейно тояга съзряла,
 разпознала я, в буквите взела
 да се взира и, щом ги разчела,
 наредила за малко да спрат
84 да починат след дългия път.
 На Бранжиен тя направила знак
 да я следва и в сенчест гъстак
 я въвела, Тристан там видяла,
88 радост в нейния взор засияла
 и Тристан също радостен бил...
 Своя замисъл той ѝ разкрил,
 а Изолда, доволна, честита,
92 обяснила му как да опита
 да постигне с крал Марк помирение
 (Марк се канел, под чуждо давление,
 със Тристан да постъпи най-строго
96 и това го измъчвало много).

100 Уви, вече настанал частът
 те отново да се разделят:
 но и в този момент не могли те
 да си тръгнат без сълзи в очите,
 без изгаряща болка в душата.
 Тя прибрала се пак във палата,
 а пък той щял в Уелс да стои

- 104 и да чака дано му прости
Марк: дано го приеме пак в двора
да живее там с близките хора.*
- 108 Неведнъж у Изолда се връща
този спомен и тя се обръща
към Тристан (който арфа владеел
и понякога свирел и пеел)
да запази завинаги в песен
онзи паметен миг, миг чудесен,
в който, щом се внимателно взряла
тя в кривака му, лесно разбрала
от кого е туй мило послание...*
- 112 И в ответ на това ѝ желание
звучи още в трогателни ноти
песента за орловите нокти^[8].*

---

[1] Ст. 7: Освен устни източници, Мари споменава и писмени. Очевидно става дума за роман за Тристан и Изолда, който не е оцелял, но е послужил като основа на другите творби на същата тема, създадени в края на XII век. ↑

[2] Ст. 10: Мари резюмира цялата история на Тристан и Изолда, която има поетичен и в същото време трагичен край, докато настоящото „ле“ е посветено на един-единствен епизод с щастлива развръзка от премеждията на влюбените. ↑

[3] Ст. 14: След като връзката на Тристан и Изолда става публично достояние, крал Марк отдалечава от двора своя племенник. Но любовниците не могат да живеят разделени задълго. Тристан търси начин да прати тайно или кодирано послание до Изолда, за да уговорят среща. Такава е първоначалната ситуация в *Орловите нокти*, както и в двете анонимни поеми *Лудостта на Тристан*. ↑

[4] Ст. 15: Мари единствена сочи Уелс като родина на Тристан. Според други автори, родината на Тристан е Шотландия (Берул, Айлхарт Обергски) или Бретан (Готфрид Страсбургски). ↑

[5] Ст. 37: Крепостта Тингател, разположена на северозападното крайбрежие на Корнелския полуостров, е една от двете основни

резиденции на крал Марк. Според някои легенди и според Вас (*Роман за Брут*) в Тинтагел е роден и крал Артур. ↑

[6] **Ст. 39:** В еврейската традиция Петдесетница, тоест петдесет дни след Пасха, отбелязва деня, в който Мойсей получава на Синайската планина Божите заповеди. Според католическата традиция Петдесетница е денят, в който Светият Дух осенява учениците на Христос. Този празник, свързан с настъпването на лятото, се споменава често в артуровските романи, но бива изпразнен от християнското си съдържание. Тогава кралят свиква двора на заседание, организират се празненства, турнири, ловни състезания и др. ↑

[7] **Ст. 48-52; ст. 57-75:** Пасажите с посланието на Тристан до Изолда са били предмет на множество коментари. Основният въпрос, занимавал критиката, е: как и какво точно е изписал Тристан на лесковата пръчка? Отговорите на този въпрос можем да групираме в пет интерпретационни хипотези.

1. Тристан изписва върху пръчката само своето име, а казаното за надеждата му да види Изолда е в минало време (ст. 57–61 и следв.) и се отнася за по-дълго писмо, изпратено преди няколко дни на любимата. Застьпници на тази хипотеза са Люсиен Фуле и Даниел Поарион.

2. Тристан изписва само името си (Лео Шпицер, Жан Фрапие, Роже Драгонети и др.), което буди у Изолда спомени за преживяното с Тристан.

3. Ана Мария Валеро смята, че Тристан изписва своя любовен девиз (ст. 74–75), а казаното в ст. 54 от оригинала — *de sun cultel escrit sun pup* — (курсивът мой — С.А.), тоест „с ножчето изписва своето име“ трябва да се чете „с ножчето изписва своето послание“, доколкото *pup* означавало не „име“ (от латинската дума *pomen*), а „послание“ (от латинското *nuntium*).

4. Според Жан Ришнер на лесковата пръчка е изписано цялото послание. За целта Тристан е издялал четири страни на леската и ги е използвал като четири страници. Така бил постъпил и Милон (от едноименното „ле“ на Мари дьо Франс), изписвайки в писмото до своята любима първо името си.

5. В началото на XX век Гертруд Шьоперле формулира хипотеза, възприета по-късно и от Грейс Франк, Морис Канъон и — с най-убедителни аргументи — днес от Мирей Демол (от нея черпя цялата

тази информация. Вж. обстойния послеслов на Мирей Демол към *Орловите нокти*: Mireille Demaules, „Marie de France, Le lai du chèvrefeuille, Notice“, in *Tristan et Iseut, Les premières versions européennes*, Paris, Gallimard, „Pléiade“, 1995, pp. 1287–1297). Според тази хипотеза цялото послание от стихове 48–52 и 57–75 е изписано на лесковата пръчка на огамическо писмо. Въведено в скандинавския Север през IV-V век от н.е., огамическото писмо се е използвало широко до IX-X век също в Ирландия и в Уелс. За негов носител използвали дървени плочки, а леската, на която Тристан пише, символизирала у келтите поетическото вдъхновение. До нас такива дървени плочки не са достигнали. Единствените паметници с огамическо писмо са каменни, по-рядко метални.

Излагам най-същественото в тези пет хипотези, защото всяка от тях хвърля светлина върху определен аспект от стила на Мари. И петте хипотези изхождат от негласната презумпция, че текстът на Мари е правдоподобен и че неговото тълкуване трябва да отстоява тази правдоподобност. В действителност, Мари не пише според определени изисквания за правдоподобност. Нейните куртоазни новели изобилстват с примери за липса на правдоподобие, каквито са приказните и свръххествените явления и персонажи. Затова нито една от въпросните хипотези не променят смисъла на новелата. Важно е не как Тристан е написал своето послание, а какво казва то. ↑

[8] **Ст. 118:** В оригинала Мари сочи заглавието на френски (*Chievrefueil*) и на английски (*Gotelef*). И тук, подобно на друга нейна новела (*Нещастникът*), фикцията дублира творческия процес на Мари. Изолда моли Тристан да съхрани спомена за тяхната среща в ново „ле“. Героят възпява този епизод, след като вече е написал за преживяното с Изолда. В такъв смисъл той съчетава емоционалния писмен разказ с поетическата песен. Мари възпроизвежда неговия жест, възпявайки на свой ред в разказ песента, композирана от Тристан. Френската наратология нарича този похват „отразяване във вдълбнато огледало“ или миниатюрно възпроизвеждане (*mise en abyme*). ↑

ЕЛИДЮК

*Бих искала да ви предам
тъй, както аз поне я знам,
една история, която
във стара песен е възпята.*

- 5   *В Бретан живееел рицар млад
на име Елидюк^[1] — познат
със смелост, с щедрост, с дързост, с чест
каквито никой няма днес.*
- 10   *Жена красива имал той
(на име Гилделюк) — от сой
най-знатен; влюбени били те
и в радост им течели дните.
Веднъж, по време на война,
той за съседната страна
отишъл с меч да се сражава,*
- 15   *но тъй се случило тогава,
че влюбил се във дъщерята
на краля. С хубост всепризната
я знаел целият район;*
- 20   *тя казвала се Гилядон.
За Гилядон и Гилделюк^[2]
предимно ще говоря тук
и за надслов на таз новела
бих имената им извела^[3].*
- 25   *Te станали преди години
действителните героини
на случката, която аз
ще пресъздам сега за вас.*

Бил Елидюк за своя крал
един безупречен васал,
във всичко служел му така, че
във двора бил високо тачен.
Щом кралят нейде заминавал,
на Елидюк се доверявал
35 делата му да ръководи
и разрешавал му да ходи,
на лов из кралските гори;
а там пазачите дори
не смеели да приближат
40 до него, нежели да спрат
добрия рицар да ловува^[4].
Но този кралски жест му струвал
омраза, клевети, и завист
и властелинът го заставил,
45 под натиска на други хора,
веднага да напусне двора.
Напразно Елидюк се питал
защо тоз крал не му зачита
заслугите и му не дава
50 изобщо да се оправдава.
Ала подученият крал
дори и миг не пожелал
внимание да му обърне.
Наложило се да се върне
55 в дома си Елидюк... Унил,
пред близките си той разкрил
голямото си огорчение,
че кралят със пренебрежение
изгонил го... До онзи ден
60 той бил му предан, бил почен!...
Мнозина притчата повтарят,
че „в никой случай господарят
не ни дължи благоволение“^[5].
Но поданикът уважение
65 на своя суверен дължи

и нужно е да се държи
добре с познати и съседи.
С взор тъжен Елидюк изгледал
дошлите, сбогом с тях си взел
70 към Логър^[6] по море поел,
жена си в своя дом оставил,
а към най-близките отправил
молба така да се държат
към нея, както им дългът
75 подсказва. Всички приближени
се разотишили натъжени:
той искал да замине само
със десет рицари. Жена му,
покрусена от таз раздяла,
80 го придружила, премаляла,
до пристана. А Елидюк,
заклел се, като мил съпруг,
че с друга мислено дори
не ще ѝ той изневери.
85 А после се отдалечил,
на кораба се настанил,
в откритото море навлязъл
и не след дълго в Тотнес^[7] слязъл.

90 Там владели крале различни
и водели войни епични.
Край Ексетър, във замък бял
живеел стар, почитан крал;
уви, наследник той си нямал,
но имал дъщеря голяма
95 и кандидати тя отвред
привличала. Един съсед
поискал я, ала бащата
не си дал нему дъщерята.
Съседът му го изненадал
100 и кралството със взлом нападнал,
земите му опустошил,

но никой се не осмелил
да му излезе на глава^[8].
Щом Елидюк разбрал това,
105 решително си казал, че
ще трябва да се притече
на помощ. В кралските палати
от своите рицари изпратил
да известят, че е решен
110 да тръгне още този ден
с нашественика да се бие.
След туй, когато го надвие,
готов бил, ако кралят смята
за нужно, да стои в палата
115 и цял живот. В противен случай,
щял да поиска да получи
ескорт, на който да разчита,
дордето из страната скита.
Приел зарадваният крал
120 вестителите и предал
на конетабъла веднага
за гости замъка да стягат,
вечерята да пригласят
и рицаря да доведат,
125 да му дадат каквото би му
било след туй необходимо.
Със свита Елидюк довели,
радушно в двора го приели,
а след това бил настанен
130 у състоятелен, почен
и благодетелен човек,
гостоприемен и с нрав мек.
На госта стая той предложил,
сърдечно го предразположил,
135 и с всичко нужно го снабдил.
Тогава Елидюк решил
софратата си да сподели
със бедни рицари, дошли

във този град да пребивават.

*140 но сметнал, че не подобава
на хората му за услуга*

*с пари или пък с нещо друго
престижса си те да окалят,
поне докат се изтъркалят*

*145 пет-шест недели. Втори ден
откакто той бил настанен,
слух се разнесъл, че полето*

*е вече от врага завзето
и че той готовел се след пладне*

150 с войска града им да нападне.

*Чул Елидюк страхотна врява,
видял, че ужас завладява
все повече града и двора,
и наредил на своите хора*

*155 със мечовете да вървят
тозчас града да защитят.*

*Там вече рицари ранени
войната; други пък пленени
били... Оставали малцина*

*160 (навярно към петнайсетина),
които годни били в бой
да влязат... Виждайки как той
се готови стръвно за атака,*

*без даже нито миг да чакат,
оръжието си те взели*

165 и срещу своя враг поели:

— Сеньор, — му рекли *те* — със вас
ще сме до сетния си час!

— Благодаря — отвърнал той —

*170 но първо ми кажете кой
ще ми посочи откъде
ще може да ни заведе
там, при врага, та с изненада
да го ударим из засада.*

- 175 Тук няма смисъл да стоим.
— Тогава нека да вървим
към прохода при онзи лес.
Там враговете още днес
ще минат с плячката, която*
- 180 **ще са заграбили.** Когато
навлязат в просеката тясна
(тя и за нас ще е опасна!),
ще можем да се справим с тях,
ще станат те за срам и смях.*
- 185 Тогава Елидюк им рекъл:
— Приятели, не ще е лека
задачата, но който иска
победа, той ще трябва риска
на неуспеха да приеме.
И нека да не губим време!
Щом сте васали, застанете
зад мене вкупом и правете
това, което правя аз.
Заклевам се пред всички вас,*
- 195 че няма крах да претърпите,
ако на мен се доверите.
Ако успеем да надвием
противника, ще се сдобием
заслужено със бойна слава.*
- 200 Появрвали му те тогава
и до гората го завели,
удобно място там заели,
за да нападнат своя враг,
а Елидюк им казал как*
- 205 да влязат в схватката, щом той
със вик даде им знак за бой.
Врагът се появил след миг
и Елидюк със силен вик
другарите си призовал*
- 210 да почнат бой за своя крал.
И всеки с меча взел да маха,*

*противниците, от уплаха,
съвсем безсилни се видели
и някои се разпили...*

215 *Врагът бил бързо победен,
самият конетабъл в плен
ведно със другите бил взет.*

*Макар че двадесет и пет
били тез рицари, които
220 сражавали се във защита
на краля, те със сетни сили
над трийсет рицари пленили
и цялата им плячка взели.*

*След туй, доволни, че успели
врага си в бой да победят,
накъм града поели път.*

*А краят, тюхкайки се в двора,
обзет от страх за своите хора,
проклинал Елидюк и смятал,
230 че негова ще е вината,
ако в ръцете на врага
са рицарите му сега.*

*Тогава тъкмо, отдалече,
със плячка, рицарите вече
235 задавали се, ала той
видял, че те били на брой
по-много, и не ги познал.*

*Изплашен, мнимият крал
разпоредил на своите хора
240 добре вратите да затворят,
на крепостта да се качат
и със стрелите си да спрат
напредването на вразите.*

*Но в този миг един вестител
на кон до краля приближил
и най-подробно му разкрил
как Елидюк, героят славен,
смелчакът, който нямал равен,*

- безпримерно врага сразил
и конетабъла пленил,
как с двадесет и девет здрави
мъже успял сам да се справи
и в плен ги взел... А колко той
ранил бил и убил в двубой!*
- Излязъл радостният крал
на двора, Елидюк видял,
с победата го поздравил
и топло му благодарил.
А Елидюк, ощастливен,
предал му всички взети в плен,
на кралски хора чест оказал
с трофеи бойни, но запазил
за себе си три яки коня;
а пък на тоя или оня
от плячката по нещо дал.
От срам избавеният крал
тъй подвига му оценил,
че го със почит оградил —
за свой най-верен страж го взел.*
- А Елидюк му се заклел
в лоялност и със свойте хора
една година служил в двора.
Дочула щерката на краля
как всички подвига му хвалят,
на своя шамбелан доверен
заръчала да го намери
и да му каже, че желае
с героя да се запознае.
Все с неотслабващ интерес
тя чакала от него вест,
най-сетне той й съобщил,
че много радостен би бил
да бъде с нея някой ден.
От свой приятел придружен,
на кон потеглил, за да иде*

със дъщерята да се види.
Когато вече приближил,
чрез шамбелан той известил
девойката... Със тон открит,
290 с достоен, благороден вид
той искрено благодариł
на Гилядон, затуй че бил
удостоен с такава мила
покана. Тя го уловила,
295 без да продума, за ръка
най-дружелюбно и така
те седнали върху леглото
и доверили си каквото
подсказвала им младостта.

300 В лицето му се взряла тя,
той видимо ѝ се понравил
и несъмнено ѝ направил
такова силно впечатление,
че тя усетила влечениe
305 към него, а Амур веднага
внушил ѝ, че ѝ се полага
да го обикне. Пребледняла
девойката и не посмяла
със рицаря да сподели
310 това си чувство: та нали
могъл би той да я намрази.
Ала настъпил край на тази
визита... Елидюк се канел
да тръгва. Как тя да застане
315 пред него, за да му попречи?
Щом в своя дом приbral се вече,
той се почувстввал, че е в плен
на чара ѹ: бил покорен
от качествата ѹ човешки,
320 ала въздишките ѹ тежки
го мъчели. Замислен, мрачен,
той се упрекнал за това, че

се виждал с нея чак сега.
И в миг се сепнал: как така
съпругата си е забравил!
Когато беше я оставил
сама и бе на път поел,
във вярност бе ѝ се заклел.
След тежката раздяла тя
325 не спала никак през нощта.
Но пък на Гилядон тъй много
допаднал Елидюк, ей Богу,
че искала да го спечели.
Щом първите лъчи изгрели,
330 тя шамбелана призовала
и своята тайна му признала:
— Ах, Боже, колко съм нещастна!
Във положение ужасно
намирам се: не някой друг,
340 обикнах аз, а Елидюк,
с геройство възхитил мнозина.
Безсънна тази нощ премина...
Ако и той е днес готов
да ми отвърне със любов
345 и ми се закълне във вярност,
бих сторила, от благодарност,
каквото сам би пожелал,
дори ще го направя крал.
Пред него съм в такъв захлас,
350 че ако ме отблъсне, аз
бих сигурно от скръб умряла.

Когато Гилядон изляла
сърцето си пред шамбелана,
той ѝ отвърнал: — Щом тъй стана,
355 госпожо, щом безспирно този
любовен плам ще ви тормози,
тогаз писмо му изпратете
и го със пръстен придвижете,
с красив колан или с ширит.

*360 Ако покаже се честит
от този дар и от писмото,
туй ще е хубав знак, защото,
безспорно, всеки император
би бил ощастливен, когато
365 узнае, че сте го дарила
с любов.*

*Но тя се усъмнила
в съвета му: — Не зная как
след този дар ще имам знак,
че ще ме заобича той.*

*370 До днес сред рицарите кой
е чакал с дар да го склонят?
Не е било туй никой път,
та бил той влюбен или не.*

Да бях аз сигурна поне,

*375 че с мен не ще се подиграе!
Но пък щом можем да узнаем
по действията на человека
какви са чувствата му, нека
последвам вашия съвет.*

*380 — Добре! — отвърнал той в ответ.
А тя добавила: — Вървете,
с колан и пръстен го дарете
и поздрави от мен стократно
предайте му. — Най-акуратно
385 за вас аз всичко бих направил.*

*И шамбеланът я оставил
сама все още да умува
дали такъв подход си струва
и да се вайка безутешно:*

*390 „Как този чужденец успешно
за миг ми завладя сърцето?
Той ще си иде там, отдето
дошъл е... Кой е Елидюк?
Та той ще ме остави тук*

- 395 да се проклинам до премала.
Нима съм толкоз полудяла,
та щом като един път аз
говорих с него, в този час
съм вече склонна да му дам
400 сърцето си? Та той за срам
ще ме направи, щом поиска...
Все пак показа се изискан...
Но... жребият е хвърлен. Няма
да има по-нешастна дама
405 от мен.“*
- В туй време шамбеланът,
със пръстена и със колана,
бил вече рицаря открил,
от Гилядон го поздравил
и даровете му предал.*
- 410 А той, доволен, в тях се взрял,
надянал пръстена на пръста,
с колана си пристегнал кръста,
протегнал в знак на благодарност
към шамбелана малък дар, но
415 последният не го приел,
със Елидюк си сбогом взел
и нищо друго не му казал.*
- Щом шамбеланът си излязъл
от Елидюк, той се завтекъл
420 към дъщерята и й рекъл,
че рицарят я поздравява
със благодарност. Тя тогава
отронила: — Кажете само
дали ще имам любовта му?*
- 425 — Да... Чувствата си той прикрива,
но всичко май натам отива.
Щом аз предадох му нещата,
той пръстена ви на ръката
си сложи, тури си колана,
430 ала безмълвен си остана.*

И аз го нищо не попитах.

— *Дали за знак любовен счита
тез дарове?... Ще е ужасно
надеждите ми да угаснат.*

435 — *Не знам... Но все пак той прие
подаръците ви добре.*

— *Не ме успокоява тази
реакция... Дали ме мрази?
Причина за това той няма...*

440 *Но моята любов голяма
дали не го пък отегчава?
Смърт според мене заслужава
тоз рицар, в случай че презре ме.
От днеска за известно време*

445 *не ми се ще да му додявам
и нищо не възнамерявам
да предприема ни чрез вас,
нито чрез друг... До онзи час,
когато лично ще призная*

450 *пред него как ме мъчи тая
любов. Той докога е тук?*

— *За ваша радост, Елидюк,
госпожо, имал е покана
от краля в двора да остане*

455 *една година. Той приел
и даже му се е заклел
във вярност. Значи щом решите,
ще можете да споделите
тревогите на любовта.*

460 *Зарадвала се много тя,
че той остава. Но, уви,
как тя да знае от какви
тревоги този рицар страда?*

А имал той една отрада:

465 *за дъщерята да мечтае,
но продължил да се терзае*

от чувството си на вина
към собствената си жена.
На нея вярност той дължал,
470 но как ли би се въздържал
за Гилядон да не се сеща,
да не желае да я среща,
да я прегръща и целува?
Той несъмнено се страхувал,
475 че страстната любов позор
би му навлякла в този двор.
А пък нали бе дал обет
пред краля^[9]! Все така обзет
от чувства тягостни, той скочил
480 на коня си и се насочил
към кралския дворец: държал
да види там самия крал,
пък и да срещне дъщеря му.
Но всъщност тази среща само
485 подтиквала го към палата.

В покоите на дъщерята
току-що кралят влязъл бил
и вече бил се вдълбочил
в игра на шах^[10]. Насреща имал
490 играч със дарба несравнима;
дошъл бил щерката на шах
да учи. Елидюк към тях
отправил се. Щом приближил,
съвсем учтиво поздравил,
495 радушно кралят му отвърнал
и се към Гилядон обърнал:
— Ах, щерко, откога желая
с тоз рицар да те запозная!
Той с храбростта си заслужава
500 честта ти. Ако се сравнява
с петстотин рицари на брой,
пак най-добрият ще е твой.

*Щом чула, тя се престрашила,
до Елидюк се приближила
и от тези думи окрилени
те седнали встрадани, смутени,
без да проронят нито звук.*

*Пръв заговорил Елидюк
и за дара благодариł:
такъв скъп дар до днес не бил
от никого той получавал.*

*А тя признала му тогава,
че с този дар му е отдала
сърцето си и би желала
да го приеме за съпруг[11].*

*В противен случай тя за друг
не би се никога сгодила.*

*— Благодаря ви много, мила
госпожо! Знайте, любовта ви
безпримерно щастлив ме прави.*

*И аз с любов ще ви отвърна
и в своя дом не ще се върна
преди да прекратим войната.*

*Пред краля се заклех в палата
да престоя една година,
а след това ще си замина,
ако не се възпротивите.*

*— Любими, вие ще решите
как да постъпите към мен.*

*Така сте мил и откровен,
че тези ваши думи вливат
в мен радост, правят ме щастлива.
Над всичко друго ви обичам
и с пълна вяра се обричам
на вас.*

*След тези обещания,
запазили те миг мълчание,
той в стаята си се приbral
доволен, че се е държал*

505

510

515

520

525

530

535

към нея честно и достойно
и че ще може най-спокойно
да среща своята изгора.
*И си припомнил как наскоро
бил много рицари пленил,
как кралството освободил*
и как придворните и кралят
достойнствата му още хвалят.
След туй отпуснал се с надежда,
че всичко се добре нареджда.
В туй време кралят на Бретан,
от ред неволи сполетян,
заръчал Елидюк да дирят.
От вътрешни борби раздiran
бил дворът му, а пък вразите
опустошили му земите.
Той губел замък подир замък,
от никого подкрепа нямал
и го обзело угрizение,
че под зловредното давление
на други се е разделил
със Елидюк. Той заточил
клеветниците му в чужбина,
но чувствал, че не може мина,
без своя най-добър васал,
без Елидюк, и настоял
той клетвата си да припомни
и да се върне да помогне
на бедстващия вече крал.
Когато Елидюк узнал,
че кралят му го призовава,
той почнал да се притеснява,
и смут усетил душегубен,
защото бил безумно влюбен
в девойката, а пък и тя
споделяла му любовта.
Необузданы чувства в тях

*бушували, но те до грях
не били стигнали: в целувки,
в подаръци и във милувки
намирали си утешение.*

580 *Тя чувствала едно тежнение —
да бъде негова любима,
без да допуска, че той има
във собствения дом жена.*

585 *„Защо дойдох във таз страна? —
се питал тъжно той. — За зло ли
аз водих бой, търпях неволи?
Тъй стана, че към дъщерята
на краля тегли ми душата,
а и тя влюбена е в мен.*

590 *Сега се виждам задължен
да тръгна. За един от нас
настъпи гибелният час...
Пък и за двама ни... Без време
vasalският mi дълг зове me:*

595 *пред краля аз обет поех,
а пред жена си се заклех
във вярност... Трябва да замина
и то преди една година
да съм изкаран в таз страна.*

600 *Любимата си за жена
да взема? Всъщност няма как:
религията този брак
не би допуснала^[12]. Не бива.
Но пък душата mi се свива,*

605 *като помисля за раздяла.
Да, Гилядон би ме разбрала,
че съм в ужасно положение.
Ще взема някакво решение,
след като поговоря с нея.*

610 *Тя сигурно добра идея
ще mi даде. На траен мир
се радва дворът тук подир*

спечелените с мен воини.

А моят крал през тези дни
615 е във беда^[13]... Туй значи, че
преди този срок да изтече,
ще тръгна. Трябва да говоря
с любимата си и ще сторя,
щом и пред нея дадох клетва,
каквото тя ме посъветва.“

И той пред краля се явил
и му нещата обяснил:
за доказателство му дал
бележската от своя крал.

625 Монархът много съжаливал,
че Елидюк си заминавал,
предложил му да се откаже
срещу земи и злато... Даже
трезора си му предоставил
630 и казал, че ще го направи
наследник на една третина
от двора, ако не замине
и продължи да служи тук.

— За Бога! — рекъл Елидюк. —

635 Аз моля ви да разберете,
че моят крал е днес в несчета
и че на помощ се надява.

Под клетва аз ви обещавам,
чес 640 че с рицарите си веднага
ще дойда, ако се налага.

Добрият крал се съгласил
с тез доводи, благодарил
на Елидюк, че вярно, с чест
е служил в кралството до днес,
възнаградил го най-богато
645 с коне, със кучета и злато,
с коприни, за да се облича.
Но Елидюк не го увличал
разкошът, твърде скромен бил.

650 Накрая с краля споделил,
че с неговата щерка иска
да разговаря, като с близка.
Повикал кралят свой придворен
и му заръчал да отвори
655 покоите на дъщеря му.
Девойката като че само
туй чакала: тя го приела
и в стаята си го въвела.
Той ѝ изложил най-напред
660 тревогите си и съвет
от своята мила пожелал.
Ликът ѝ мигом пребледнял
и тя изгубила съзнание.
А той изпаднал в отчаяние,
665 едва сподавял своите вопли,
целунал устните ѝ топли,
притиснал си я до сърцето
и тъй я задържал, дордете
любимата му се свестила,
670 а после тихо рекъл: — Мила,
за Бога, чуйте ми молбата.
На вас обрече ме съдбата,
и смърт сте, и живот за мен.
Съвет ви искам в тоз момент,
675 защото свързва ни обет
да сме си верни занапред.
Уви, дългът ми ме застави
да се сбогувам със баща ви,
но пряко волята ви няма
680 да тръгна, колкото голяма
да е възникналата нужда.
— Любими, щом не съм ви чужда,
тогава ме вземете с вас.
Тук ще умра от мъка аз.
685 Той нежен поглед ѝ отправил
и рекъл: — Мила, пред баща ви

*аз клетва за една година
положих. Ако с вас замина,
би значело да я погазя.*

- 690 *Заклевам ви се, че ще спазя
поетия пред вас обет.
Определете занапред
ден, в който да се видим пак,
и аз ще ви докажа как
държа на рицарската чест.
На вас принадлежва от днес.*

*Като го чула как се врича
и колко силно я обича,
девойката се съгласила*

- 700 *и ден за среща обявила.
След туй халки си разменили
и с много скръб се разделили.
Той през морето път поел
попътен вятър го завел
705 в родината. Отишъл в двора,
там кралят, неговите хора
зарадвали му се. А щом
завърнал се във своя дом,
най се зарадвала жена му.*

- 710 *Но Елидюк си мислел само
за своята любов: бил мрачен
и много тъжен, затова че
любимата била далеко.
Без нея как да му е леко?*

- 715 *Съпругата от туй държание
изпаднала във отчаяние
и го попитала: — Ax, мили,
във грях ли са ме обвинили?
Дали злосторната мълва
720 не е причина за това?
Пред свои и пред чужди даже,
ако е нужно, ще докажа,
че винаги ти вярна бях*

и никога не влязох в грях.

725   — *Не, драга, — рекъл той тогава, —
не те аз в нищо обвинявам.*

*С проблеми тежки е заето
безспирно кралството, в което
аз бях: пред краля се заклех*

730   *и обещание поех
да се завърна пак, защото
и там глава надига злото.*

*Щом тука мир се възциари,
аз няма седмица дори*

735   *да чакам... Тъй съм разтревожен,
че днес едва ли нещо може
да ме зарадва. Аз на крал
съм твърдата си дума дал.
За мен над всичко е честта.*

740   *Какво могла да каже тя?*

*Отишъл Елидюк веднага
при своя крал да му помага,
за да се справи с враговете,
и дал му най-добри съвети.*

745   *А кралят, трогнат, за отплата,
на него поверил земята
на кралството. Но... наблизавал
денят на срещата. Тогава
той и войната прекратил,*

750   *и бунтовете потушил,
защото щял да тръгва скоро.
Но не поканил много хора:
взел шамбелана (той бил вече*

*в интимния му кръг въвлечен
и знаел личната му драма),*

*взел от роднините си двама
(допадали му те безмерно)
и щитоносците си верни.*

*Поискал да се закълнат
езиците си да държат*

*и с тях потеглил през морето.
Щом наблизил дотам, където
бил най-очакван, най-желан,
той пратил своя шамбелан*

*765   при милата си съсвестта,
чесе е спрят пред крепостта
и че предлага, щом нощ слезе
над замъка, тя да излезе
извън града със шамбелана,*

*770   а Елидюк щял да застане
съвсем наблизо, за да има
възможност своята любима
да срещне. С колко нетърпение
очаквал той туй мигновение!*

*775   И шамбеланът, преоблечен,
неузнаваем крачел вече
към стаята на дъщерята.
А щом се вмъкнал крадешката
при нея, той я поздравил*

*780   и й веднага съобщил
къде е Елидюк. Сломена,
неизразимо натъжена
била тя, но от новината
отпуснала ѝ се душата,
785   от радост чак се просълзила
и го с целувки наградила:
нали когато падне мракът,
любимият ѝ ще я чака.*

*Приготвила се бързо тя
790   за тръгване, а щом нощта
над стихналия замък слязла,
ведно с вестителя излязла
извън предела на стените.*

*Страх бил ѝ завладял гърдите,
795   но неотклонно тя вървяла,
загърната със наметало,
в чудесно облекло, богато*

бродирано с най-чисто злато.

Едва на хвърлей на стрела,
800 *край гъстата гора била*
издигната ограда: тук
отдавна чакал Елидюк.
Веднага той от коня скочил,
805 *към идващите се насочил*
и с радост невъобразима
целувал своята любима.
А после всички полетели
в галоп към Тотнес. Там видели
на пристана закотвен кораб
810 *и рицарят със своите хора*
качили се, за да отплуват.
Ветрец попътен им издувал
платната, по вълните бели
те към желаните предели
815 *се носели... Ала когато*
брега да стигнат, силен вятър
на корабчето връхлетял,
платната му за миг раздрал,
а те, обзети от тревога,
820 *на помощ призовали Бога,*
а също и свети Никола^[14],
за милост взели да се молят
и Божията майка с вяра,
че няма смърт да им докара
825 *тоз вихър. Бедстващите хора*
не знаели какво да сторят.
Та как при корабокрушение
да се надяват на спасение?
Но вик надал един моряк:
830 *— Сеньор, нима ще видим бряг,*
щом като взел сте с вас жена,
която само на злина
могла би да ни обрече?

*Нали мнозина знаят, че
сте женен — имате съпруга,
а водите в дома си друга,
напук на святата ни вяра,
на клетвата ви пред олтара.
Ако я хвърлим в глъбините,
ще се поукротят вълните
и сигурно ще се спасим.*

— Подлец! — със гняв неизразим
отвърнал Елидюк в ответ. —
Млъкни, мерзавецо проклет!

*И скъпо би му той платил
за думите, ако не бил
зает девойката любима
да утешава... („Значи имал
жена!“)... И тя от скръб в сърцето
и от талазите в морето,
припаднала, лице опряла
на Елидюк. Той за умряла
я взел и във сълзи облян
прегърнал нежния ѝ стан.*

*Докопал след това веслото
и с удар силен по челото
свалил моряка на земята,
със яд го хванал за краката
и го през борда запокитил*

на произвола на вълните.

*Заел се Елидюк тогава
сам кораба да управлява
и много скоро съумял
да стигне бряг. Когато спрял
на пристан, хвърлил тежка котва
и почнали да се приготвят
да слизат. Но и в този час
девойката била в несвяст,
отпусната и пребледняла,
и всички вече за умряла*

*я мислели. В плен на скръбта,
и Елидюк в тоз миг смъртта
желаел вече: най-добре
било би с нея да умре.*

- 875 Та как живял би занапред?
Той се обърнал за съвет
към спътниците си: в кой кът
девойката да пренесат?*
- Щом тя е дъщеря на крал,
880 ще трябва с пищен ритуал,
във манастир, с богослужение,
най-подходящо погребение
на нея да й отредят.*
- Какво могли да му рекат
885 най-близките му приближени?
Нали и те били втрещени...
А всъщност недалеч оттук
бил замъкът на Елидюк
с имота му. Околовръст
890 простирал се един лес гъст,
сред който от света далече
четирийсет години вече
в параклисче отшелник сам
живеел. Често пъти там
895 бил Елидюк. Защо и днес
да не проникне в онзи лес?
И той предложил да отидат
в леса отшелника да видят
и нея там да погребат.*
- 900 А щом се в двора приберат,
от своите земи той щял
да задели не малък дял
за манастир. Там след години
послушнички и монахини
905 за нея ще се молят Богу.
На свояте приближени строго
да пазят тайна наредил,*

на кон и Гилядон качил
и всички тръгнали на път.
910   Не бил отдалечен лесът,
те бързо стигнали дотам
открили търсения храм,
повикали те многократно,
почукали и на вратата,
915   но кой да иде да отвори,
на повика да отговори?
Един от тях все пак успял
да влезе вътре и разbral,
че тоз отшелник неизвестен
920   умрял бил: гробът му бил пресен.
Другарите на Елидюк
предложили да бъде тук
погребана, но той ги спрят
и казал: — Първо бих желал
925   да чуя от по-мъдри хора
какво е най-добре да сторя,
та този малък кът свещен
да бъде облагороден
и да се изгради тук храм.
930   Сега ще я оставим там,
срещу олтара... В небесата
да ѝ приеме Бог душата!
След туй приготвили легло
от горното ѹ облекло
935   и я положили излеко
като покойница на меко.
С неизразима скръб в сърцето,
любимият ѹ по лицето
целувал я и промълвил:
940   — Приятелко, Бог ме убил,
ако доспехи пак надяна!
Защо ли жив аз да остана
на този свят? Защо погубих
живота ви, защо се влюбих

- 945 във вас? Уви, ако така
не ме обичахте, сега
кралица щяхте да сте, мила.
Но... вече ни е разделила
смъртта. Аз, скъпа, взех решение*
- 950 монах да стана, утешение
в молитви всеки ден да дири
на гроба ви, тук в манастира.*
- Щом Елидюк оттам излязъл,
на своя шамбелан той казал
955 във замъка му да върви,
жена му за да извести,
че вкъщи връща се след ден
и че е много изморен.*
- Добрата вест ощастливила
960 жена му, тя се пригласила
съпруга си да срещне мило,
ала сърцето ѝ се свило,
защото той не я прегърнал,
със нежности не ѝ отвърнал
965 и все студено се държал.*
- Щом сутрин станел, недоспал,
на меса неотклонно ходел,
а после из гората бродел,
параклисчето посещавал
970 и се безкрайно удивявал,
когато милата си гледал:
тя не била мъртвешки бледа,
а все тъй бяла и червена^[15].*
- С душа от скърби изтомена,
975 той молел Господа безспир
духът ѝ да почива в мир.
А след молитвите се връщал
почти незабелязан вкъщи.*
- Жена му се поусъмнила
980 и на прислужник наредила
съпруга и да проследи;*

*тя щяла да го награди,
коне, пари да му даде,
ако той разбере къде
по цял ден Елидюк е бил.*

*И тъй, прислужникът открил
как през гъстака се провира
мъжът ѝ, как пред храма спира,
как влиза вътре, как излива*

990 в молитви своята скръб горчива.

*Тозчас завърнал се слугата
и тайно споделил с жената
как тъжно молел се мъжът ѝ,
как той самият бил покъртен,*

995 когато слушал как той стене.

*Съпругата, озадачена,
предложила: — Я нека ида
и аз параклиса да видя.*

Мъжът ми се приготвлява

1000 при краля днес да заминава.

Не много време, всъщност, мина,

откак отшелникът почина;

мъжът ми много го ценеше,

но надали за него щеше

1005 да бъде чак тъй натъжен.

*В следобеда на този ден
отишъл Елидюк в палата,
а пък жсена му и слугата
към манастира път поели*

1010 и чак в параклиса се спрели.

Върху леглото тя видяла,

ще кажеш роза разцъфтяла,

девойката. Щом я отвила,

съпругата се изумила

1015 от дългите ѝ пръсти нежни

и от ръцете белоснежни.

Едва сега разбрала тя

*причината за горестта
на Елидюк и промълвила:*

*— Ax, погледнете тази мила
девойка с лик същински бисер;
навярно моят мъж скърби все
заради нея, непрестанно...*

*Не mi изглежда никак странно,
че по умрялата той страда.*

*Така красива, толкоз млада,
тя предизвиква съжаление
и в мен. Едва ли утешение
бих имала и аз самата.*

*1030   От силна мъка във душата
съпругата се просълзила
и да се вайка продължила.*

*Но невестулка в този миг
пребягнала със кобен вик,
на клетнищата по снагата,
замахнал със кривак слугата
и ударът тъй силен бил,
че той на място я убил.*

*Ала след малко дотърчала
и дружската ѹ. Щом видяла
как другата по гръб лежи,
тя взела първо да кръжи
наоколо, един път с крак
побутнала я, после пак,*

*1045   но всуе... Затова решила
отново да ѹ вдъхне сила,
да иде във леса за цяр,
за билка със вълшебен дар.*

*Тя не след дълго се прибрала,
със зъби ален цвят държала
и на убитата в устата
напъхала го. Щом жената
видяла как се тя свестила,
към спътника си се извила*

1020

1025

1035

1040

1045

1050

- и рекла: — Я вземи тояга,
за да я спреш да не избяга,
той я подгонил, тя не спряла,
ала цветеца изтървала.*
- Жената тутакси го взела
и над девойката се свела
в устата ѝ за да го пъхне,
в очакване тя да въздъхне,
да се привдигне, да отвори
очите си, да проговори.*
- И точно както пожелала,
тъй случило се^[16]: — Май съм спала
предълго време, Боже мили...*
- Щом устните ѝ промълвили
това, съпругата му много
зарадвала се: — Слаба Богу,
че билката така помага!
Кажете откъде сте, драга?
А тя ѝ рекла шепнешката:
— Госпожо, аз съм дъщерята
на Логърския крал. За жалост,
сърцето си дарих изцяло
на хубавеца Елидюк.
Разбрах, когато идвах тук,
във бащината му страна,
че ме е мамил, че жена
законна в своя дом той има.
Покруса непреодолима
ме сполетя и аз припаднах,
излъгана и безотрадна;
той ме заряза в таз чужбина
незнайно по каква причина.
Щом вярва на мъже жената,
тя значи няма ум в главата^[17].
— Приятелко, аз съм жена му —
отвръща другата. — Той само
за вас си мисли, по вас страда*

*и вече никаква отрада
не чака. Идва всеки ден
във този храм, опечален,
1095 да ви погледа пак и пак.
А аз, като го виждах как
измъчва се, го проследих
и в таз обител ви открих.
Ах, как се радвам, че сте жива!*

*1100 Бих искала да сте щастлива
с мъжса, комуто сте дарила
сърцето си, девойко мила.
В дома му ще ви заведа,
а него ще освободя
1105 от брачния обет... Пък аз
ще вляза в манастир тогаз.*

*И тя изпратила слугата
да иде бързо във палата
мъжса ѝ да предупреди
1110 за станалото. И преди
да падне непрогледна вечер,
в дома си Елидюк бил вече,
там сварил своята любима,
почувстввал радост несравнима,
1115 с ѝ целувки нежни ѝ покрил
лицето и благодарил
на своята добра съпруга.
Щом го видяла как на друга
любов и нежности отдава,
1120 тя доверила му тогава
обзелото я намерение
той част от своето имение
да ѝ даде за манастир
и там тя да намери мир:
1125 нали църковните канони
и възприетите закони
на никой мъж не разрешават*

по две жени да притежава^[18].

А Елидюк ѝ отговорил,
1130 че твърдо е решен да стори
каквото искала жена му.

И той се съгласил не само
да ѝ отстъпи от земите,
а предоставил и парите,

1135 с които построила тя
параклиса, обителта,
без да пести нито пари,
нито земя, нито гори.

Издигнала тя манастира
1140 и се заела да набира
послушнички и монахини.

Щом станали те трийсетина,
в обителта ги тя прибрала
и там свой орден основала.

1145 А пък мъжът ѝ, след една
разкошна сватба, за жена
любимата девойка взел и
те дълго време си живели

в любов и щастие, каквито

едва ли някой е изпитал.

Раздавал той пари безчет
и правел добрини навред...

Отпосле двамата решили
и своя дух, и своите сили

1155 на Господа да посветят:

край замъка, в прекрасен кът
издигнал Елидюк голям,
богато обзаведен храм,
във него своите средства вложил,

1160 съbral приятели набожни
и с тях поел обет пред Бога
на църквата, дордете могат,
да служат предано и честно.

Но Елидюк счел за уместно

*1165 при първата жена да прати
и втората — и таз, която
обичал той над всичко друго.*

*Веднага двете му съпруги
сприятелили се, дори
държали се като сестри.*

*А и самата Гилделюк
окуражила Елидюк
да служи Богу беззаветно...*

Та ето как мъжът и двете

*1175 жени останали си мили
и Господу се посветили^[19];
разменяли си доста често
чрез свои пратеници вести,
със чест живели на земята*

1180 и тъй дочакали смърт свята.

*За тримата се песен пее
и споменът за тях живее
в Британ... И аз със своя стих
навеки ги обезсмъртих.*

---

[1] Ст. 6: Името Елидюк е бретонско. Срещат се и вариантите Алидюк, Еледюс. Роже Драгонети прави асоциация между името на героя и двете жени, които обича: *Elidus/eles deus* („те двете“ — стих 21 от оригинала). Милена Михайлова продължава интерпретацията в тази перспектива. Тя обвързва името на героя *Eliduc* с глагола *élire* (избирам). Нещо повече, вижда в *Eliduc* участта на човек, който трябва да избере между двете дами „*élire entre deux*“ — цит.съч., с. 243). Несспособността му да избира (по това Елидюк се родее с дамата от *Нещастникът*) предопределя трагедията на героя. ↑

[2] Ст. 21: Приликата в имената на героините може да се тълкува като знак за тяхната равнопоставеност в сърцето на Елидюк. ↑

[3] Ст. 24: Въпреки, че в своите новели Мари отрежда по-важна роля на жените, отколкото на мъжете, девет от дванадесетте „ле“ носят имената на героите, а само едно (Ясена) — на героинята. Елидюк е

едно от трите „ле“, в което героинята е назована. В останалите разкази женските персонажи нямат име — черта, с която Мари стои по-близо до приказката, отколкото до романа, където подобна анонимност е недопустима. Друго сходство с устната традиция: въстъпителната част на *Елидюк* съдържа резюме на историята, подход, типичен за устните жанрове. Подобно резюме има само в *Оловите нокти* — най-късият разказ в сборника, докато *Елидюк* е най-дългият. Някои критици го определят като кратък роман. ↑

[4] Ст. 41: През XII век ловът има важно културно и политическо значение. Сред висшата аристокрация той служи не за осигуряване на храна, нито просто за развлечение. Явява се по-скоро форма на утвърждаване на нечие право върху определена територия. Ловът на феодала в този смисъл има и политически характер. Свободата, предоставена на Елидюк да ловува в кралските земи, е израз на най-високо доверие от страна на суверена. Това обаче предизвиква завистта на други васали с последиците, които разказът описва. ↑

[5] Ст. 63: Поговорката гласи буквално: „Amurs de seignur n'est pas fiez“ („Любовта на сеньора не е феодално владение“), с други думи, земята, дадена от сеньора, си остава завинаги за васала, докато господарските чувства се променят. ↑

[6] Ст. 70: Логър (или Логрия) — централната част на Англия. Най-често страната се споменава като кралство на Артур. ↑

[7] Ст. 88: Тотнес (или Тотнис), град в Корнуел, разположен на устието на река Дарт, на 35 км южно от Ексетър. ↑

[8] Ст. 103: Мотивът за феодала, който бива отблъснат от девойка в съседство и за да си отмъсти напада нейното владение, се среща често в рицарските романи (например *Ивен*, *Рицаря с лъва* и *Персевал или Разказ за Граала на Кретиен дъо Троа*). ↑

[9] Ст. 478: Елидюк осъзнава трагичната ситуация, в която е изпаднал, като двойно раздвоение: от една страна, между обещанието, дадено на съпругата Гилделюк и ангажимента си към Гилядон; от друга, между лоялността, която дължи на краля и тайната любовна връзка с неговата дъщеря. И в двата случая трагичното съзнание на героя се ражда от несъвместимостта между чувството за дълг и любовното чувство. ↑

[10] Ст. 489: До XI в. в писмените паметници на Западна Европа за играта на шах се споменава много рядко. През следващия XII век

обаче тя е сред любимите развлечения на аристокрацията. Докато в комичните жанрове (фаблио, фарс и др.), свързани с градската култура, се говори най-често за хазартни игри (на зарове, табла и др.), аристократичните жанрове (рицарски роман, „ле“) отдават предпочтение на шаха. През XII в. в играта настъпват показателни промени: четирите царе (от архаичния вариант) отпадат, реалните функции на единствения цар са ограничени, макар че той си остава най-важният залог. За сметка на това ролята на царицата значително нараства — факт, който може да се обвърже и с нарасналата роля на жената в куртоазната литература. ↑

[11] Ст. 515: Милена Михайлова отдава ключово значение на тази сцена: дарът на Гилядон (коланът и пръстенът) е любовно послание, на което Елидюк отвръща също с любов. Като се позовава на Марсел Мос и на тезата му за дара и ответния дар, Михайлова прави връзка между тази сцена и поведението на тримата протагонисти в края на новелата. Обяснява го по следния начин: съпругата на Елидюк, Гилделюк, се оттегля в манастир, дарявайки така свобода на съпруга си, за да се ожени той за Гилядон. След време новата брачна двойка връща жеста с ответен дар, като също се оттегля в манастир и двете жени заживяват заедно „като сестри“ (ст. 1170). ↑

[12] Ст. 603: С установяването на християнството като водеща религия в Западна Европа (III-IV в.) църквата се опитва да наложи докмата за неразтрогаемост на брака, който дотогава (и в Гърция, и в Рим) не е официална институция, а се признава само като връзка от частен характер между жена и мъж. В основата на тази докма са думите на Христос: «Мъжът ще остави баща си и майка си и ще се привърже към жена си и ще бъдат двамата една плът. Така че те вече не са двама, а една плът. И тъй, което Бог е съчетал, човек да не разделя» (Матей 19:6-7). През XII в. църковното право допуска два вида развод: *divortium a vinculo* (разтрогване на брака), например след установяване на кръвна връзка, след доказана невъзможност за консумиране на брака и т.н.; *divortium quoad torum et mensam* (раздяла в брачното легло и на масата), например в случай на прелюбодеяние, ерес или вероотступничество на един от съпрузите. Във Франция гражданският развод се въвежда със закон едва през 1792 г. ↑

[13] Ст. 615: След мъчителното раздвоение между двете жени Елидюк страда от раздвоение и между двамата крале. В рицарския

етичен кодекс щастието е възможно само ако има хармония между любовта към дамата и лоялността към сеньора. ↑

[14] Ст. 821: В оригинала се споменава и свети Климент. Според житията той бил хвърлен в морето, което се оттегля всяка година в деня на мъченическата му смърт, за да се поклонят богомолците на неговия гроб. ↑

[15] Ст. 973: Руменината на мнимата мъртва напомня за телата на покойниците, които не се разлагат — доказателство за тяхната святост. Вж. също ст. 1012–1016. ↑

[16] Ст. 1066: Мари прибягва до традиционната тема за животното (змия, невестулка), което познава билката за възкресяване, и за човека, който му я открадва, за да върне към живот свой близък покойник. За способността на невестулката да възкресява мъртвото си малко пишат Ришар дьо Фурнивал (*Любовен бестиарий*, средата на XIII век) и Брунето Латини (Книга за съкровището, след 1260 г.). Редица романи от времето на Мари дьо Франс и малко след нея използват мотива за билката за възкресяване (*Персевал или Разказ за Граала, Дюрмар Уелсеца, Удер, Опасната гробница*). ↑

[17] Ст. 1088: Средновековната литература изобилства с подобни формулировки срещу жените. В устата на Гилядон фразата звучи по-скоро като цитат, отколкото като израз на дълбоко убеждение. ↑

[18] Ст. 1128: Вж. бел. към ст. 603. ↑

[19] Ст. 1176: Измежду новелите на Мари Елидюк единствена предлага християнски изход от трагичната ситуация в любовния триъгълник. В епическите поеми битува темата за воина, който основава манастир и прекарва старините си в него, за да изкупи своите грехове (например поемата *Замонашването на Гийом*, края на XII в.). Темата се среща и в друг вариант: героят или героинята изкупва в манастир греховна любов. Така постъпва съпругата на Артур, кралица Гениевра, за да търси о прощение за греховната си връзка с Ланселот (*Смъртта на крал Артур*, ок. 1230). ↑

Издание:

Мари дъо Франс. Куртоазни новели-ле
Френска. Първо издание
Редактор: Атанас Сугарев
Научен редактор: Стоян Атанасов
Коректор: Людмила Петрова
Компютърна обработка: Румен Хараламбиев
Оформление на корицата: Деница Трифонова
ISBN: 978-619-152-127-2

Преводът е направен по изданието:

Lais de Marie de France
Librairie Générale Française, 1990
Collection „Lettres gothiques“

© Паисий Христов, превод, 2012
© Стоян Атанасов, предговор, бележки, 2012
© Издателство „Изток-Запад“, 2012

Формат 16/60/90

Обем 13,5 п.к.

Дадена за печат: ноември 2012

Излязла от печат: ноември 2012

Предпечат и печат: „Изток-Запад“

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.